ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ

ଡାକ୍ତର ବିକ୍ରମ ଦାସ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ

[ଜୀବନୀ ଓ ସାଧନା]

ଡାକ୍ତର ବିକ୍ରମ ଦାସ

ବିଦ୍ୟାପୁରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

PANDIT NILAKANTHA DAS
by Dr. Bikram Das
Published by Vidyapuri, Cuttack 753002

ISBN 81-7411-440-8

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ
ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ୧ ଜୁଲାଇ ୨୦୦୩

ପ୍ରକାଶକ
ପୀତାମ୍ବର ମିଶ୍ର
ବିଦ୍ୟାପୁରୀ
ବାଲୁବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ଲିପିସଂଯୋଜନ
ବିଦ୍ୟାଶ୍ରୀ ଡିଟିପି ସେଣ୍ଟର
ଆଲାମଚାନ୍ଦବଜାର, କଟକ ୭୫୩୦୦୨

ମୁଦ୍ରଣ
ରୟାଲ ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ କୋ, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୬୦.୦୦

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପୋଦ୍‌ଘାତ

(ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଂଠଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସହକର୍ମୀ ସୁଭାଷପନ୍ଥୀ
ପୂର୍ବତନ କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ କଲମରୁ)

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଂଠଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ କୃତିର ବହୁ ଆଲୋଚନା ହୋଇଛି ଓ ହେଉଛି, ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଇତିହାସରେ ତାଙ୍କ ପଦଚିହ୍ନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।

ସେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ ଥିବା ସର୍ବସମ୍ମତ । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପଦପଦବୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଓ ଯୁକ୍ତିଶକ୍ତି ସମସ୍ତ ଦେଶରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଛି । ଜୀବନରେ ବହୁ ସମ୍ମାନ ପାଇଛନ୍ତି ଓ ଲାଞ୍ଛନା ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବିବେକର ପଥରୁ କେବେହେଲେ ଟଳି ନାହାନ୍ତି ।

ମୋ ପିତା ଗୋପୀନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସେ ପରମ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ପିଲାଦିନୁ ଦେଖିଛି । ରାଜନୀତି ତଥା ସାମ୍ବାଦିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର କନିଷ୍ଠ କର୍ମୀ ରୂପେ କାମ କରିଛି । ତାଙ୍କ ସୁଦିନ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ନିକଟରୁ ଦେଖିଛି । ସେ ସବୁବେଳେ ଅବିଚଳିତ ।

କେତେକ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରୁଥିଲେ । ମୋ ମତରେ ତାଙ୍କ ପରି ସ୍ନେହୀ, ମନଖୋଲା, ରସରସିଆ ବ୍ୟକ୍ତି ବିରଳ ।

ସେ ଥିଲେ ଆଜୀବନ ବିପ୍ଲବୀ । ବଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛେଦ ଆନ୍ଦୋଳନର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ''ବିଦେଶୀ ବର୍ଜନ ଓ ସ୍ୱଦେଶୀ ବ୍ୟବହାର'' ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ ।

୧୯୦୪ ମସିହାରେ ପୁରୀରେ ଏକ ସଭାରେ ''ମୁଁ ସ୍ୱଦେଶୀ ବ୍ୟବହାର କରିବି'' ନାମକ ଏକ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ରରେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ଦସ୍ତଖତ କରିବାକୁ ମଧୁବାବୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । କିଏ ସେପରି ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ପତ୍ରରେ ଦସ୍ତଖତ କରିବ ? ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଦସ୍ତଖତ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ସରକାରୀ ବୃତ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ ନିର୍ଭୀକ ଛାତ୍ର ନୀଳକଂଠ ଦାସ ।

କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ବହୁ ଦେଶପ୍ରେମୀ ବିପ୍ଲବୀଙ୍କ ସହିତ ସେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଫାଶୀ ପାଇବାର ଅଳ୍ପକାଳ ପୂର୍ବରୁ ବିପ୍ଲବୀ ଖୁଦିରାମ ବୋଷ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଟକ ଆସିଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ନୀଳକଂଠ ଗୋଟିଏ ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ତା'ର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ।

କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମାନିତ ପ୍ରଫେସର ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ସେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ବହୁଥର କାରାବରଣ କରିଥିଲେ ।

ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ କମ୍ୟୁନିଜିମ୍ ଆଦର୍ଶର ବିରୋଧ କରି କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ଆସିଥିବା ବିଲ୍ ବା ପ୍ରସ୍ତାବର ସେ ଘୋର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । କୌଣସି ଆଦର୍ଶକୁ ଏନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳରେ ତଣ୍ଟି ଚିପି ମାରିବା ଏକ ବୃଥା ପ୍ରୟାସ ବୋଲି ସେ ଦୃଢ଼ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୮ ମସିହାରେ କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତୃବର୍ଗ ଯେପରିଭାବେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନ ବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ଏନ୍.ବି. ଖାରେଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପଦରୁ ବହିଷ୍କାର କଲେ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଂଠ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଥାଇ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଘୋର ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

ହିନ୍ଦୀକୁ ଜୋର୍‌ଜବରଦସ୍ତି ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ରୂପେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଲଦିଦେବା ଏକ ଅପଚେଷ୍ଟା ବୋଲି ସେ ମତପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୯ ମସିହାରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବା ପରେ ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ କଟକ ଆସିଥିବାବେଳେ ରେଲଷ୍ଟେସନରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହି ନୀଳକଂଠ ବୋଷଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ । ବୋଷ ସେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସର କେନ୍ଦ୍ର ମହଲର ଶତ୍ରୁ ବିବେଚିତ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଂଠ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି, ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ କଂଗ୍ରେସ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ବରଦାସ୍ତ କରି ନ ଥିଲେ ।

ସେ ହେଲେ ସୁଭାଷପନ୍ଥୀ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ ଶାଖା ଗଠନର ସେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମୁସଲିମଲିଗ୍‌କୁ ଘେନି ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଥିଲା ନୀଳକଂଠଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ।

କଂଗ୍ରେସ ଯୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମର ବିରୋଧ କରି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରୁ ଓହରି ରହିଥିବାବେଳେ ଏପରି ଏକ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରି ସେଥିରେ ସହଯୋଗ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେ ବହୁ ସମାଲୋଚନାର ପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପରେ ଜଣାଗଲା ଯେ ତାହା ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ଗୁପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ ଥିଲା । ଆଜାଦ ହିନ୍ଦ ଫୌଜର ଭାରତ ପ୍ରବେଶ କାଳରେ ଏକ ଅନୁକୂଳ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ତା'ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ବଙ୍ଗଳାରେ ମଧ୍ୟ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକର ଦୁଇଜଣ ନେତା ଫଜ୍‌ଲୁଲ ହକ୍‌ଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ବହୁ ଐତିହାସିକ ଏ ତଥ୍ୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଆଇନ୍ ଘୋଷିତ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକର ଜଣେ କର୍ମୀ ରୂପେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦୀର୍ଘକାଳ ଜେଲ୍‌ରେ ରହିଥିଲି । ଭାରତର ଆଇନ୍‌ଶୃଙ୍ଖଳା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ହଟାଇବା ପାଇଁ ଶତ୍ରୁ ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ର କରିଛି ବୋଲି ମୋ ବିରୋଧରେ ଅଭିଯୋଗ ଥିଲା । ସେ ଅଭିଯୋଗକୁ ମାନପତ୍ର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ବିପ୍ଳବ ପନ୍ଥାକୁ ମୁଁ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲି ।

ଆଜନ୍ମ ବିପ୍ଳବୀ ନୀଳକଂଠ କେବଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ନୁହେଁ, ଜାତି ଓ ଦେଶର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ, ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଂଠଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ ଏପରି ବ୍ୟାପକ ତଥ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ନିରପେକ୍ଷ ଲେଖା ଏକ ନୂତନ ଉଦ୍ୟମ ।

ନୀଳକଂଠଙ୍କ ଜୀବନୀ ଉପରେ ପୁସ୍ତକଟି ଲିଖିତ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ଯୁଗର ଇତିହାସ । ଏହା ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ, ଏଥିରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସୂତାହାଟ, କଟକ

୧୫.୧୨.୨୦୦୨ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରସ୍ତାବନା

ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜାତି ଓ ସମାଜକୁ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେଇଆସିଛି । ମହାମନୀଷୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜୀବନୀ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌, କବି, ସମୀକ୍ଷକ, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ, ବାଗ୍ମୀ, ସଂସ୍କାରକ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ସମାଜସେବୀ, ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିଜ୍ଞ, ସାମ୍ବାଦିକ, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ବାଚସ୍ପତି ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଭୂମିକାରେ ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାମାଜିକ ପାଇଁ ସେ ଯାହା କରିଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ସର୍ବାଦୌ ସ୍ମରଣୀୟ । ସ୍ମରଣୀୟ ଏଇଥିପାଇଁ ଯେ, ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଯୁବସମାଜ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ଜୀବନ, କର୍ମନିଷ୍ଠା, କଷ୍ଟସହିଷ୍ଣୁତା ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏକ ଆଲୋକବର୍ତ୍ତିକାସଦୃଶ ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ସାଧନା ଦୀର୍ଘ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଏକ ଚଳନ୍ତି ଇତିହାସ । ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜେ ଥିଲେ ନିଜର ପରିଚୟ । ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ପରିଚୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଥିଲେ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତୀକ । ଏଠାରେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ଲାହୋରରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସର ଏକ ଅଧିବେଶନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ସମୟରେ ସେଥିରେ ଯୋଗଦେବାପାଇଁ ପୁରୀର କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତିନିଧି ଶ୍ରୀ ମୁରାରୀ ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ଶ୍ରୀ ପାଣ୍ଡେ ବାହାରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋପବନ୍ଧୁ ପଚାରିଲେ, ''ସମଗ୍ର ଦେଶର ବହୁ ବିଦ୍ୱାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଲାହୋରରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥିବେ । ସେଠାରେ ତୁମେ ତୁମର କି ପରିଚୟ ଦେବ'' ? ସେମାନେ କହିଲେ, ''ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଧାମ, କୋଣାର୍କ କ'ଣ ଭାରତରେ କାହାକୁ ଅଜଣା ଅଛି । ଆମେ ସେହି ପରିଚୟ ଦେବୁ ।'' ଗୋପବନ୍ଧୁ କହିଲେ, ''ସେ ପରିଚୟଠାରୁ ତୁମର ଆହୁରି ଏକ ଅଧିକ ପରିଚୟ ରହିଛି । ତୁମେ କହିବ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ପରି ଜଣେ ମହାନ୍ ବିଦ୍ୱାନ ପଣ୍ଡିତ ଅଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ଆସିଛୁ । ତେବେ ସେଠାରେ ତୁମକୁ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବେ ।'' ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମିତ ଭୂଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ଥିଲା, ପରନ୍ତୁ ଏହା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଗରିମାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନ୍ତ ଜ୍ଞାନକୋଷ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ବହୁଭାଷାବିତ୍ । ବିଜ୍ଞାନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାହିତ୍ୟ, ରାଜନୀତି, ସମାଜନୀତି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥନୀତି – ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିଲା ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ । ଚରିତ୍ରବତ୍ତା, ଶୃଙ୍ଖଳା, ଆଦର୍ଶ, ନୈତିକତା – ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ । ତାଙ୍କର ଐତିହାସିକ ସଚେତନତା ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସମସାମୟିକ ସମାଜରେ ଥିଲା ବିରଳ । ଗୋଟିଏ ଗବେଷକର ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ତାଙ୍କଠାରେ ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଥିଲା । ବହୁ ବିବଦମାନ ପରିସ୍ଥିତିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜ ଆଦର୍ଶରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ କହିଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ଅଜାତଶତ୍ରୁ । ଶିକ୍ଷାଠାରୁ ରାଜନୀତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଥିଲେ ଆଗୁଆ । ପୂର୍ବତନ ରାଜ୍ୟପାଳ (ପ୍ରଧାନ) ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଷାରେ ''ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦେଶପାଇଁ ବଢ଼ିଲା ନଈକୁ ଆଗୁଆ ହୋଇ ଡେଇଁପଡ଼ିବା ଭଳି ଜଣେ ସାହସୀ ଓ ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ ।''

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପରି ଏକ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର କଳନା ପାଇଁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତିକାଟି ଆଦୌ ସମର୍ଥ ନୁହେଁ । ତଥାପି ତାଙ୍କ ଜୀବନ ପ୍ରବାହକୁ ବିଭିନ୍ନ ଫଟୋଚିତ୍ର ଦେଇ କିଛି ପରିମାଣରେ ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ଏହି ପୁସ୍ତକଟିର ପରିକଳ୍ପନା । ସବୁ ଯୁଗର ଆଦର୍ଶ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଏବେବି ଆମେ କେତେ ପରିମାଣରେ ଜାଣିପାରିଛୁ ? ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ରାଷ୍ଟ୍ରନାୟକ, ପଣ୍ଡିତ, ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱବିତ୍, ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ପରିଚୟ ଦେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି କେତେ ପରିମାଣରେ ସମର୍ଥ, ତାହା ପାଠକମାନେ ବିଚାର କରିବେ ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସହକର୍ମୀ, ପୂର୍ବତନ କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର 'ଉପୋଦ୍‌ଘାତ'ଟି ଲେଖିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୃତଜ୍ଞ । ବ୍ରହ୍ମପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ବରିଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏ ପୁସ୍ତକଟି ସମ୍ପାଦନା କରିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞ । ବିଦ୍ୟାପୁରୀର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ସାହିତ୍ୟପ୍ରିୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୀତାମ୍ବର ମିଶ୍ର ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦ ।

ଲେଖକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର

୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ	**ବଂଶ ପରିଚୟ ଓ ବାଲ୍ୟଜୀବନ**	୧
୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ	**ଶିକ୍ଷା ଓ ବିବାହ**	୬
୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟ	**ସେବକ ଓ ସଂସ୍କାରକ ନୀଳକଣ୍ଠ**	୧୪
	ସଂସ୍କାର ପ୍ରୟାସ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ରୋଗୀ, ବନ୍ୟାସେବା ।	
୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ	**ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠ**	୨୨
	ଗୁରୁକୁଳ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ସ୍କୁଲର ଆଦର୍ଶ, ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ, ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ, ଭ୍ରମଣ ମାଧମରେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ, ପତ୍ରିକା, ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା, ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା, ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟା, ଦୈହିକ ପରିଶ୍ରମ, ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା, ପରିବାର ଶୃଙ୍ଖଳା, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧାପନା, ଆଦର୍ଶ ଛାତ୍ରପ୍ରାଣ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶିକ୍ଷାନୀତି, ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱପ୍ନ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳ, ସରକାରୀ ସନ୍ଦେହ ।	
୫ମ ଅଧ୍ୟାୟ	**ରାଜନୀତିକ ସଂଗଠକ, ବିପ୍ଲବୀ ଓ ସଂଗ୍ରାମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ**	୪୦
	ଦେଶସେବା ଦୀକ୍ଷା, ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ, ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଓଡ଼ିଶାପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଦାବି, ୧୯୨୯ ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନ ସହିତ ସଂପର୍କ, ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର କର୍ଣ୍ଣଧାର- ଲୁଣମରା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ କାରାଜୀବନ, ପୁଣି କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ, ନିର୍ବାଚନ ପରିଚାଳନା, କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିର ମୌଳିକ ନୀତି ସଂକଟ, ନେତାଜୀ ସୁଭାଷଙ୍କ ବୈପ୍ଲବିକ ରାଜନୀତିକୁ ସମର୍ଥନ, କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ସୁଭାଷଙ୍କ ମତପ୍ରତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମର୍ଥନ, ଫରୱାର୍ଡ ବ୍ଲକ୍ ଗଠନ, ଅଗ୍ରଗାମୀ ଦଳ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ଉପରେ ସରକାରୀ ନିର୍ଯାତନା, ସରକାରୀ ସନ୍ଦେହ	

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଳୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରାଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତି, ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା, ବିଧାନସଭା ସଦସ୍ୟ, କଂଗ୍ରେସରୁ ଡାକରା, ଭୂସଂସ୍କାର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ, ବିଧାନସଭା ବାଚସ୍ପତି ନୀଳକଣ୍ଠ ।

୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ **ସମ୍ମାନ, ପୁରସ୍କାର ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ** ୭୭

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧ୍ୟାପକ, ସିନେଟ୍ ସଭ୍ୟ, ଉପକୁଳପତି ଓ ଡି.ଲିଟ୍. ଉପାଧି, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ସଭାପତି, ପଦ୍ମଭୂଷଣ ଉପାଧି, ପଞ୍ଚସ୍ତରିତମ ଜୟନ୍ତୀ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତୈଳଚିତ୍ର ଉନ୍ମୋଚନ, କଲିକତାରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ସତ୍ୟବାଦୀରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ।

୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ **ବନ୍ଧୁ ବିୟୋଗ** ୯୨

କୃପାସିନ୍ଧୁ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ, ଗୁରୁସ୍ମୃତି ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର, ଉତ୍କଳଗୌରବଙ୍କ ତିରୋଧାନ, ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଦେହାବସାନ, ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ।

୮ମ ଅଧ୍ୟାୟ **ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ନୀଳକଣ୍ଠ** ୧୦୦

ସାଧନାପୀଠ 'ନବଭାରତ' ପ୍ରେସ, ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ପ୍ରେସ ସମର୍ପଣ, ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା, ଭାଷାପ୍ରୀତି, ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଲିପିସଂସ୍କାର, ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାହିତ୍ୟ, ସମାଲୋଚନା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ, କାବ୍ୟ-କବିତା, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ମାନବଧର୍ମ ।

୯ମ ଅଧ୍ୟାୟ **ମହାପ୍ରୟାଣ ଓ ସ୍ମୃତିଚାରଣ** ୧୧୪

ଦେହାବସାନ, ଶେଷ ଦର୍ଶନ, ଜାତୀୟ ଶୋକ ପାଳନ, ସ୍ମୃତିଚାରଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବଂଶ ପରିଚୟ ଓ ବାଲ୍ୟଜୀବନ

ଶୁଣାଯାଏ ଷୋଡ଼ଶ ଶତକର ଶେଷଭାଗରେ ଭୋଇବଂଶର ପ୍ରଥମ ଗଜପତି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ନିକଟରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ଓ ବହୁ କୁଳୀନ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ଶାସନରେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ । ସେହି ଶାସନର କୌଶିକ ଦାସବଂଶରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯୋଗଜନ୍ମା ପୁରୁଷ ବାଗ୍ମୀ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଜନ୍ମ ।

ମାଟିକୁଟୀର ଉପରେ ପିତା ଆନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ବାସଭବନ - ୧୯୨୦-୨୧

ପିତାମହ- ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପିତାମହ ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ଦାସ (୧୮୨୦-୧୮୪୮) ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସମାଜସେବୀ ଭାବରେ ସେ ସମୟରେ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ୧୮୦୩ ମସିହାରେ ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିବା ପରେ ପ୍ରଶାସନିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର ଉପନିବେଶବାଦର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ନିମିତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଭାରତ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅର୍ଥନୀତିରେ ସେତେବେଳେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା କଉଡ଼ିର ପ୍ରଚଳନକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ୧୮୦୮ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ପାରଂପରିକ କଉଡ଼ି ମୁଦ୍ରାର ରଦ୍ଦ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗଛିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିବା ଏହି ମୁଦ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ଅକାମୀ ହୋଇଯିବା ଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ମେରୁଦଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ଜମିଜମା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଓ ଜମି ଉପରେ ଖଜଣା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ଜନଜୀବନ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଯଥାସମୟରେ ଖଜଣା ଦେଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଜମି କଟକରେ ଏବଂ ଜମିଦାରୀକୁ ସାନ୍ଧ୍ୟଆଇନ୍ ବଳରେ କଲିକତାରେ ନିଲାମ କରାଗଲା ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ରାଜଦତ୍ତ ନିଷ୍କର ଜମି ପୂର୍ବରୁ ପରଂପରାକ୍ରମେ ଭୋଗଦଖଲ କରିଆସୁଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ଏହି ଜମି ଉପରେ ଖଜଣା ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବାରୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଜମି ସବୁକୁ ରକ୍ଷାପାଇଁ ବନମାଳୀ ସରବରାକାରୀ ନେଇ ନିଜର ସମସ୍ତ ଜମିକୁ ପୁରୀରେ ବନ୍ଧକ ଦେଇ ସେହି ଟଙ୍କାରେ ଯଥାସମୟରେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଖଜଣା ଦେଇ ଦେଉଥିଲେ । ଫସଲ ଅମଳ ପରେ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ତାହା ଆଦାୟ କରି ନିଜର ଜମିକୁ ମୁକୁଳାଇ ଆଣୁଥିଲେ । ଏହିପରି ପରଦୁଃଖ ସହିପାରୁ ନ ଥିବା ବନମାଳୀ ଦାସ ମାତ୍ର ଅଠେଇଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ନିଜ ଜମି ମୁକୁଳାଇବା ପୂର୍ବରୁ ହଇଜାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ଜମି ଆଉ ମୁକୁଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମୃତ୍ୟୁ ସମୟକୁ ସେ ତାଙ୍କର ନଅବର୍ଷରୁ କମ୍ ଦୁଇଟି ଶିଶୁସନ୍ତାନକୁ କିଶୋରୀ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ପିଲାଦିନରୁ ଏହି ଶିଶୁ ସନ୍ତାନଦ୍ୱୟ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହୋଇ ସମସ୍ତ ପାରିବାରିକ ବୋଝକୁ ନିଜ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ନେବାକୁ ଶିଖିଥିଲେ ।

ପିତା ଆନନ୍ଦ ଦାସ - ବନମାଳୀ ଦାସଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଅନ୍ୟ ଘରେ କାମ କରି ଛୋଟ ଶିଶୁ ଦୁଇଟିଙ୍କର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପିତା ଆନନ୍ଦ ଦାସ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ କରି ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଆର୍ଥିକ ଅସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଥିଲା । ସେ ମେଧାବୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଅର୍ଜନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନମ୍ର ଥିଲା । ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ବିଚାରବନ୍ତ ଓ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଭାବରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ସମୟର ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଊଣା ଜାତିର ଏକ ବ୍ୟବସାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର କନ୍ୟା ହୀରା ଦେବୀଙ୍କ ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାତିକୁଟୁମ୍ବମାନେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଂଠଙ୍କ ମାତା ଶ୍ରୀମତୀ ହୀରା ଦେବୀ ଏବଂ ପିତା ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ ଦାସ

ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ହଇରାଣ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସ୍ଥିରମତି ଧୈର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ଆନନ୍ଦ ଏଥିରେ ଆଦୌ ବିଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଚାଷକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଏକ ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟଭାବରେ ଗୃହୀତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଆନନ୍ଦ ଏଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରି ନ ଥିଲେ । ନିଜେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ତାର ସଫଳ ପରିଚାଳନା କରି ନିଜର ଆର୍ଥିକ ମାନଦଣ୍ଡକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିପାରିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଏହିପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଈର୍ଷା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଚାଷବାସ ବା ବ୍ୟବସାୟର ବାରଣ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଆନନ୍ଦ ଏପ୍ରକାର ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରି କମ୍ ସାହସିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ନ ଥିଲେ ।

ଏକଦା ଗୋଟିଏ ଦୂରସ୍ଥାନକୁ ଚାଷଜମି ଭାଗନେଇ କାନ୍ଧରେ ସେଣାଟିଏ ଧରି ଆନନ୍ଦ ଚାଷକାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ, ସେହି ଗ୍ରାମର ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାକୁ ''ଦାସେ ତୁମେ କ'ଣ ପଣ୍ଡିତ ମୁକୁନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ପୁରାଣ ପୋଥି ବିଡ଼ା କାନ୍ଧରେ ଧରି ଯାଉଛ'' ବୋଲି ଟାପରା କଲେ । ଏ କଥା ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ବାଧିଲା । କାରଣ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ବଂଶରେ ମୁକୁନ୍ଦ ଦାସ ନାମକ ଜଣେ ବଡ଼ ପୁରାଣପଣ୍ଡା ବା ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦ ବିଶେଷ ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିବାରୁ ଏହି ଘଟଣାଟି ତାଙ୍କ ବଂଶ ପାଇଁ ଏକ ଅପମାନଜନକ ବିଷୟ ବୋଲି ଭାବିଲେ । ପୁଅଟିଏ ହେଲେ ତାକୁ ପାଠପଢ଼ାଇ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତଟିଏ କରିବେ ବୋଲି ସେହିଦିନ ସେ ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେଲେ ।

ଆନନ୍ଦଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଜଣେ ଧର୍ମପ୍ରାଣା ଓ ପତିପରାୟଣା ନାରୀ ଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଘରକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜେ ନଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଉଭୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପତିପତ୍ନୀଙ୍କ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଉଦ୍ୟମ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା । ହୀରାଦେବୀ ତାଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନ ଥିବାରୁ ସେ ଗୋଟିଏ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଘର ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ଦାବି କରିବାକୁ କେତେକ ଲୋକ ହୀରାଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାରୁ ସେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଥିଲେ ''ମୋର ଭାଇ ଦରକାର, ସମ୍ପତ୍ତି ଦରକାର ନାହିଁ ।'' ଉଭୟ ପତିପତ୍ନୀଙ୍କର ନିଜର ଉଦ୍ୟମ ଓ ଶ୍ରମ ଉପରେ ଗଭୀର ଆସ୍ଥା ରହିଥିଲା ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନ - ଆନନ୍ଦ ଦାସ ଓ ହୀରାଦେବୀ ବହୁତ ଦିନ ଧରି ପୁତ୍ରସନ୍ତାନଟିଏ ଲାଭ ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲେ । ଶେଷରେ ସେମାନେ ନିରାଶ ହୋଇ ପୁତ୍ରଟିଏ ପାଇବା ପାଇଁ କୋଣାର୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ବାଲିଆ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କଠାରେ ଅଧିଆ ପଡ଼ିଲେ । ଆନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଅଠଚାଳିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ହୀରାଦେବୀଙ୍କ ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ମହାଦେବଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ସେମାନେ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନଟିଏ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ପୁତ୍ରର ନାମ ରଖିଥିଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜନ୍ମ ତାରିଖ ହେଉଛି ୧୮୮୪ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ପାଞ୍ଚ ତାରିଖ ।

ପିତା ଆନନ୍ଦ ଦାସ ନିଜ ବଂଶ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ତାକୁ ସାକାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରଖିଲେ । ପୁଅକୁ କିପରି ଜଣେ ଉପଯୁକ୍ତ ମଣିଷ ପରି ମଣିଷଟିଏ ଗଢ଼ି ତୋଳିବେ ସେଥିପାଇଁ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ଆନନ୍ଦଙ୍କର ଜାତିଭାଇ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ସଂସ୍କାରକ ଆଦି ଜ୍ୟୋତି ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦାସଶର୍ମା ମାତ୍ର ୩୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୮୭୨ରେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପରି ଦେଶପ୍ରେମୀ ସଂସ୍କାରକ ଓ ମହାନ ପଣ୍ଡିତ କରିବାପାଇଁ ଆନନ୍ଦ ଦାସ ଆଶା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦାସ ଶର୍ମା

ନୀଳକଣ୍ଠ ପିଲାଦିନେ ବଡ଼ ଅଝଟିଆ ଓ ଯୁକ୍ତିବାଦୀ ଥିଲେ । କୌଣସି ସାଧାରଣ କଥା କହି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଭୁଲାଇଦେବା ସହଜକଥା ନ ଥିଲା । ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ଖରାପ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ବହୁଦିନର ଭାଙ୍ଗଖିଆ ଅଭ୍ୟାସକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେଦିନ ଚାରିବର୍ଷର ପୁତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସାମନାରେ ବଟା ଭାଙ୍ଗ ଓ ତାର ସାମଗ୍ରୀକୁ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ହାତରେ ବାଡ଼ିପଟ ଗାଡ଼ିଆରେ ଫିଙ୍ଗିଦେଇଥିଲେ ପିତା ଆନନ୍ଦ ଦାସ ।

ପିଲାଟିଦିନରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଯୁକ୍ତିବାଦୀ ମନର ସ୍ୱଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳିଥିଲା । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମା' ଗ୍ରାମଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ କଦଳୀଫେଣା ଦେବାକୁ ମାନସିକ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଏହି କଦଳୀଫେଣାରୁ କଦଳୀ ଛିଣ୍ଡାଇ ଖାଇଯାଉଥିବାରୁ ମାତା ଠାକୁରାଣୀ ପୁଅର ଅମଙ୍ଗଳ କରିବେ ବୋଲି ଆତଙ୍କିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍ତର ଦେଇ କହିଲେ- ''ହରଚଣ୍ଡୀ ଠାକୁରାଣୀ ପରା ଆମ ମାଆ, ମାଆ ପାଇଁ ଥିବା ଜିନିଷ ପୁଅ ଖାଇଲେ ମାଆ ଖୁସି ହୁଏ ।'' ସେଦିନ ସାନପିଲାଟିର ଏପରି ଯୁକ୍ତି ଶୁଣି ମା' ତଟସ୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପିତା କହିଲେ ଅନ୍ୟପାଇଁ କେହି କୌଣସି ଜିନିଷ ରଖିଥିଲେ ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ନ ଜଣାଇ ତାହା ଘେନିଯିବାରେ ସେ ଲୋକ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼େ ଏବଂ ଦିଅଁଙ୍କ ପାଇଁ ଥିବା କଦଳୀ ତୁ ନ ଜଣାଇ ଖାଇବା ପରେ ଆଉ କଦଳୀ କିଣିବାକୁ ପଇସା ନ ଥିଲେ କିମ୍ବା ଆଉ ପାଚିଲାକଦଳୀ ନ ମିଳିଲେ ତୋ ମାଆ କେତେ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ ? ଏହା ଶୁଣି ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଲେ 'ଆଉ କେବେ ସେପରି କରିବେ ନାହିଁ ।' ବାସ୍ତବରେ ପରେ ସେ କେବେବି ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି । ଛୋଟ ପିଲାଟିର ଏହି ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କ ବିବେକପଣିଆ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଓ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିବଦ୍ଧତାର ଭୂରି ଭୂରି ନିଦର୍ଶନ ମିଳିଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶିକ୍ଷା ଓ ବିବାହ

୧୮୮୯ ମସିହା ଅର୍ଥାତ୍ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଚାଟଶାଳୀ ପାଠ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଏପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଥିଲେ ଯେ ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେ ବର୍ଷରେ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲର ଶେଷ ଶ୍ରେଣୀ (୭ମ)ରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବୟସ କମ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ କେତେ ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସରକାରୀ ମେଧାବୀ ବୃତ୍ତି ବ୍ୟତିରେକେ ପୁରୀ ଯାଇ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କର ସମ୍ବଳ ନ ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବାଧହୋଇ ସେହି ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଟକି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

୧୮୯୯ ମସିହାରେ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ବୃତ୍ତିଲାଭ କରି ସେ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିବାରୁ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀ ପଢ଼ା ସରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସ୍କୁଲରେ ଷଷ୍ଠଶ୍ରେଣୀରେ

ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ସେ ଏପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ ଥିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷରେ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ଦୁଇଟି ପ୍ରମୋସନ୍ ପାଇ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ।

ସେତେବେଳେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ବା ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା ଜଣେ ବିଦ୍ୱାନ ଓ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ସର୍ବଦା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥିଲା । ସଦୁପଦେଶ ଦେଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ମାର୍ଗକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ହସ୍ତାକ୍ଷର ଖରାପ ଥିବାରୁ ସେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଥିଲେ "ତୁମେ ତୁମ ଅକ୍ଷର ବଦଳାଇ ଦିଅ । ମନ ଦୃଢ଼ କରି ଲାଗିଲେ ଅସମ୍ଭବ ପରି ଲାଗୁଥିବା ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆୟତ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।" ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରି ମାତ୍ର ସାତଦିନ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ବଙ୍କାଟଙ୍କା ଅସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରକୁ ବଦଳାଇ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷର ପଢ଼ି ନିଜ ଅକ୍ଷରକୁ ସୁନ୍ଦର କରିପାରିଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଛାତ୍ର । ଛାତ୍ରାବାସର ମନିଟର ଥିବା ସମୟରେ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସାଥିରେ ନେଇ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଗିର୍ଜାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଏପରି ଜିଜ୍ଞାସୁ ଥିଲେ ଯେ, ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସେ ବିଧର୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶୁଥିବାରୁ ଧର୍ମହାନିର ଆଶଙ୍କା କରି ତାଙ୍କର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ କଠୋର ଶାସ୍ତି ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଛାତ୍ରବତ୍ସଳ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ଞାନପିପାସା ଓ ସତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିପାରି ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ।

୧୯୦୨ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶରେ ଦୁଇଜଣ କଲେଜ ଛାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ସହିତ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ନବମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗ୍ରାମ ସମୀପସ୍ଥ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀକୂଳରେ ଦେଶସେବାର ଶପଥ ନେଇଥିଲେ । ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୁଃଖଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ସେଦିନ ସେମାନେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ "ଆମେ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବା, କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରିବା ନାହିଁ ଓ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା, ଯାହାଦ୍ୱାରା ଆଜି ଦେଶକୁ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖୁଥାଇଁ ତା ଠାରୁ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖି ମରିବା ।" ସେହି ଦିନରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସଖା, ଗୁରୁ ଓ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୯୦୩ ମସିହାରେ ପୁରୀରେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଅବନତି ଘଟିବାରୁ ସେ ବର୍ଷକ ପାଇଁ କଟକ ଯାଇ ସେଠାରେ କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ସେ ସମୟରେ କଲେଜ ଓ ସ୍କୁଲ ପିଲା ଏକ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଥିବାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁତା ବଢ଼ିଲା । ସେମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ଉପରଓଳି ନଦୀକୂଳକୁ ବୁଲିଯାଇ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୁଲି ନ ଯାଇ ଡ୍ରଇଁରେ ଦୁର୍ବଳ ଥିବାରୁ ଡ୍ରଇଁ କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ଇତିହାସର ତାରିଖ ସବୁ ତାଙ୍କର ମନେ ରହୁ ନ ଥିବାରୁ ତାକୁ ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ପଢ଼ି ମନେ ରଖିପାରିଥିଲେ । ସେହିପରି ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ପଠନ ଦ୍ୱାରା ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାର ତାରିଖ ସବୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଯାଉଥିଲା କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ସେଦିନ ବନ୍ଧୁମାନେ ସାନ୍ଧ୍ୟଭ୍ରମଣରୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ ସେ ହଇଜାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଶେଷ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାଲିଆସିଥିଲେ । ବନ୍ଧୁମାନେ ତାଙ୍କର ଆରୋଗ୍ୟ କାମନା କରି ଦୁଃଖରେ ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୀତା ପାଠ କରି ତାଙ୍କ ପରି ଜଣେ ଦେଶପ୍ରାଣ ଯୁବକର ଜୀବନ ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯାହାହେଉ, ନୀଳକଣ୍ଠ ହଇଜାରୁ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପୁଣି ପୂର୍ବର ଚଞ୍ଚଳତା ଫେରିପାଇଲେ ।

୧୯୦୪ ମସିହାରେ ସେ ପୁଣି ପୁରୀ ଫେରିଆସି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ । ଏହି ବର୍ଷ ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ପୁରୀକୁ ଆସି ସ୍ୱଦେଶୀ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାରର ଶପଥ ପାଇଁ ସଭାଟିଏ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ସରକାରୀ ବୃତ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ମଧ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଦସ୍ତଖତ କରିଥିଲେ ଓ ସେହି ଦିନଠାରୁ ବିଲାତି ତିଆରି ମିଲ୍ ଲୁଗା ଛାଡ଼ି ତନ୍ତବୁଣା ଦେଶୀଲୁଗା ପିନ୍ଧିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

କଟକରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ୧୯୦୩ର ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସେ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ଓ ପରେ ପରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସକ୍ରିୟ ଭାବରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିବାବେଳେ ମଧୁବାବୁ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରହି ନାନା ଭାବରେ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କୁ ସହାୟତା କରୁଥିଲେ । ମଧୁସୂଦନ ସେତେବେଳେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନେତା ନ ଥିଲେ । ଯୁବସମାଜର ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ । ତେଣୁ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଠ ପଢ଼ିବି ପାଠ ପଢ଼ିବି
କାଳିଆ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ିବି
ଓକିଲ ହୋଇ ମୁଁ
ମଧୁବାବୁ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ିବି ।

ପୁରୀର ଦେଶପ୍ରେମୀ ମୁକ୍ତାର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ଆଦିଜ୍ୟୋତି ହରିହରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଶପ୍ରେମରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଥିଲେ । ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଡାକି ଦେଶର ଦୁରବସ୍ଥା ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଶପ୍ରେମରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରୁଥିଲେ । ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ କର୍ମୀ ଭାବରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ସେ ଲୋକସେବା, ରାଜନୀତି ଓ ସାହିତ୍ୟ— ସବୁଥିରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସାହିତ ହେଉଥିଲେ । ସ୍କୁଲ ଛୁଟି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଆପେ ଆପେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲେ ।

୧୯୦୫ ମସିହା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ସ୍ମୃତିବହୁଳ ବର୍ଷ । ସେ ତାଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ ପଢୁଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପରି ଜଣେ ମେଧାବୀ ଜ୍ଞାନୀ ଯୁବକକୁ ଜାମାତା କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ଧନୀବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ସମୟରେ ନଗଦ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଯୌତୁକ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲେ ମାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ା । ସେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଅନ୍ୟ ନିକଟରେ ବିକ୍ରି କରିଦେବାକୁ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ । ପୁଣି ବିପ୍ଳବୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦେଶସେବାକୁ ଜୀବନର ବ୍ରତ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ, ବିବାହ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରେ ବୋଲି ଚିନ୍ତା କରି ବିବାହ ନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ବଂଶରକ୍ଷା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଖବର ପଠାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କ ପିତା ବିବ୍ରତ ହୋଇ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ସେ କେତେକ ସର୍ତ୍ତ ସହିତ ବିବାହ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ଥିଲେ ଯୌତୁକ ବିରୋଧୀ । ସ୍ତ୍ରୀଧନ ଅଧମାଧମ ଗ୍ରହଣ କରେ ବୋଲି ଯୌତୁକ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାକୁ ସେ ମନାକରି ଦେଇଥିଲେ । ଦେଶସେବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ କଣ୍ଟକପୂର୍ଣ୍ଣ ପଥରେ ସାଥୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ଚାଲିପାରିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଠିକ୍ କରିବାକୁ ସେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସର୍ତ୍ତ ବାଡ଼ିଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ରାଧାମଣି ଦେବୀ

୧୯୦୫ ଫେବୃଆରୀ ୫ ତାରିଖ ଦିନ ବୀର-ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁରର ଏକ ସଂସ୍କୃତିସମ୍ପନ୍ନ ଅଥଚ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ରାଧାମଣି ଦେବୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ରାଧାମଣି ଥିଲେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ଅନୁଗାମିନୀ ପତିପରାୟଣା ନାରୀଟିଏ । ସେ ଜୀବନସାରା ସ୍ୱାମୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅନୁଗାମିନୀ ରୂପେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଓ ସମାଜସେବାରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଇ ପରି ରହି ଜନତାଙ୍କର ପୂଜ୍ୟା ମାତା ଭାବରେ ସମ୍ମାନିତା ହୋଇଥିଲେ । ଫେବୃଆରୀ ୧୫ ତାରିଖରେ ବିବାହର ମାତ୍ର ପନ୍ଦର ଦିନ ପରେ ସେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ୱର ସହିତ ବୃତ୍ତି ଲାଭ କରି ମାଟ୍ରିକ ପାସ୍ କଲେ ।

ମାଟ୍ରିକ୍ ପାସ୍ ପରେ ସେ କଟକ ଆସି କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ ନିକଟରେ ଥିବା ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇ ପୂର୍ବ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହି ଏଫ୍.ଏ. ପଢ଼ିଲେ । ୧୯୦୫-୧୯୦୭ କଟକ ସ୍କୁଲ ଓ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ପାଠପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ସହିତ ସେବା ପରାୟଣ ମନୋବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ । କଲିଜିଏଟ୍ ଛାତ୍ରାବାସର ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଲଣ୍ଡା ଦେଉଳ ଥିଲା । ତାରି ହତା ଭିତରେ କେତେକ ବଖରାକୁ କିଛି ଛାତ୍ର ମେସ୍ କରି ରହୁଥିଲେ । ଦିନେ ସେହି ମେସ୍‌ର ଗୋଟିଏ ପିଲାକୁ ହଇଜା ହୋଇଥିବା ଖବର ପାଇ ପୂଜାରୁ ଉଠି ସେହି ଅସହାୟ ଛାତ୍ରଟିର ସେବା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେତେବେଳେ ସମୟ ନ ଥିଲା ଛାତ୍ରାବାସକୁ ଆସି ନିଜର ଲୁଗା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଛାତ୍ରାବାସ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କଠାରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ ଛାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠ କଲେଜ ଛାତ୍ରାବାସ ସାମନାରେ,୧୯୦୭, ଚୂଇ ଉପରେ ବସିଛନ୍ତି ଶ୍ରୀ ଆନନ୍ଦ ଦାସ, ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ବାମରୁ ଗୋଲୋକ, ନୀଳକଣ୍ଠ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର

ଅନୁମତି ନେଇଯିବାକୁ । ହଇଜା ରୋଗୀର ସେବା କରୁଥିବାର ଖବର ପାଇ ଅଧକ୍ଷ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ସେହି ପୂଜାମଠା ପରିହିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାଇ ଅଧକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ହଇଜା ରୋଗୀର ମଳକୁ ଆଞ୍ଜୁଳା ଆଞ୍ଜୁଳା କରି ସଫାକରିବା ପରେ ପଟାସ ପରମାଙ୍ଗାନେଟ ପାଣିରେ ହାତ ଧୋଇଥିବାରୁ ହାତ ନାଲି ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଅଧକ୍ଷ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଭୀଷଣ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, "ତୁମ ପିତାମାତା ତୁମକୁ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରଖାଇଥିବା ସମୟରେ ତୁମେ ନିଜର ଜୀବନକୁ ଏପରି ବିପନ୍ନ କରୁଥିବାରୁ ତୁମର ବୃତ୍ତି କାଟି ତୁମକୁ ଏଠାରୁ ବହିଷ୍କାର କରିଦିଆଯିବ ।" ନିର୍ଭୀକ ନୀଳକଣ୍ଠ ବିନମ୍ରତାର ସହିତ କହିଲେ, "ଆପଣ ଯାହା ଦଣ୍ଡ ଦେବା କଥା ପରେ ଦେବେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ରୋଗୀ ନିକଟରେ କେହି ନାହାନ୍ତି, ଆପଣ ମତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତୁ ।" ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଏହି ସେବା ଭାବ ଦେଖି ଅଧକ୍ଷ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସତର୍କ ରହିବାକୁ ତାଗିଦା କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ନିଜର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କୀୟ ହୋଇ ନ ଥିବା ସାଧାରଣ ରୋଗୀଟି ପ୍ରତି ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳତା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସେବା ମନୋଭାବର ଯଥାର୍ଥ ନିଦର୍ଶନ ନୁହେଁ କି ?

୧୯୦୫ ମସିହାରେ ବଙ୍ଗଭଙ୍ଗ ପରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ଜଳିଉଠିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ କଟକରେ ଗୋଟିଏ ବିପ୍ଳବୀ ଛାତ୍ର ସଂଗଠନ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ମହାନ୍ ବିପ୍ଳବୀ ଖୁଦିରାମ ବୋଷ୍ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ କଟକ ଆସିଥିବା ସମୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ କରି ନିଜ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ କଟକ ସହର ପରିକ୍ରମା କରିଥିଲେ । ଛୁଟି ସମୟରେ ଅନନ୍ତ ଓ ଫକୀର ମିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗେରୁବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ସ୍ୱଦେଶୀ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସଶସ୍ତ୍ର ବିପ୍ଲବ ପାଇଁ ସମୟ ଅନୁକୂଳ ନ ଥିବାର ଉପଲବ୍ଧି କରି ଦେଶର ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ସାଥୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଜନା କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୭ ମସିହାରେ ମେଓ ବୃତ୍ତି ସହିତ ଏଫ୍.ଏ. ପାସ୍‌କରି ସଂସ୍କୃତ ଓ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମିତ୍ତ ବି.ଏ. ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେହି କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ଛାତ୍ର ଅଭାବରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ନୂଆ ଆସିଥିବା ରସାୟନ ବିଜ୍ଞାନ ଉଠିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିବାର ଅଧ୍ୟାପକ ଅତୁଲ୍ୟ ଗାଙ୍ଗୁଲିଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ସେ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ରସାୟନ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିଦ୍ୟା ସହିତ ଆଦୌ ପରିଚିତ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଛାଡ଼ି ସେ ଦର୍ଶନବିଦ୍ୟା ସହିତ ତାକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ସେହି ବିଦ୍ୟାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଏକାଦିକ୍ରମେ ୭୩ ଥର ପଢ଼ି ପୁସ୍ତକଟିକୁ ମୁଖସ୍ଥ କରିଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ସମଗ୍ର କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିପାରିଥିଲେ ।

୧୯୦୮ରେ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠ ସହିତ ସେ ବିଭିନ୍ନ ସଙ୍ଗଠନରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରହି ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା, ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ, ରୋଗୀ ତଥା ଦୁସ୍ଥଙ୍କ ସେବାରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ୟଙ୍ଗ ଉତ୍କଳ ଆସୋସିଏସନ୍ ତରଫରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ ବନ୍ୟା ସମୟରେ ପାଦରେ ଓ ଡଙ୍ଗାରେ ବୁଲି ସେ ବଢ଼ି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ସେ କେତେକ ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ୧୯୦୨ ମସିହାରେ ଚାରିବନ୍ଧୁ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେବାଦିନଠାରୁ ସେମାନେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ କଳ୍ପନାଜଳ୍ପନା କରିଚାଲିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯୁବସମାଜକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ପାଇଁ ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାକୁ ସେମାନେ ସ୍ଥିର କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ 'ଓଡ଼ିଶା ଏଜୁକେଶନ ଲିଗ୍' ନାମରେ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିଲେ । ସେଥିରେ ଦୁଇପ୍ରକାର କର୍ମୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ପୃଷ୍ଠପୋଷକ କର୍ମୀମାନେ ସତ୍ ଉପାୟରେ ଧନ ଅର୍ଜନ କରି ସେ ସଂସ୍ଥା ପାଇଁ ସମ୍ବଳ ଯୋଗାଇବେ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କର୍ମୀମାନେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ି ଶିକ୍ଷାରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ପ୍ରଥମେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଅନନ୍ତ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ କର୍ମୀ ଏବଂ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ହରିହର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କର୍ମୀ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ପରେ ପରେ ତଳଶ୍ରେଣୀ ଛାତ୍ର ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଓ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ସେ ସଂସ୍ଥାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କର୍ମୀ ରୂପେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୯ ମସିହାରେ ସେହି ସଙ୍ଗଠନର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳବନ ପରିସର ଭିତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାର ଠିକ୍ ହେଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ମାନସଗୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲକୁ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଉଠାଇଆଣି ସତ୍ୟବାଦୀ ମନ୍ଦିର ଅଫିସ ଗୃହରେ ରଖି ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ କଲେ । ସେହି ସ୍କୁଲ ଆଣିବାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହପାଠୀ ସାଧୁ ଗୋପୀନାଥ ଦାସ ଓ ସହକର୍ମୀ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ।

ସେହି ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ (ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ ଓ ହରିହର, ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବାଲ୍ୟଗୁରୁ) ପଣ୍ଡିତ ମଧୁସୂଦନ ମିଶ୍ର, ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ପଣ୍ଡିତ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦାସ, ସେ ସ୍କୁଲର ଚଉକି, ଟେବୁଲ, କାଳି, କଲମ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ଆସବାବପତ୍ର ଧରି ସତ୍ୟବାଦୀ ଆସି ମାଇନର ସ୍କୁଲଟି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ । ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ଗୁରୁକୁଳ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସେ ସମୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରି ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରିବା ଭଳି ନିଜକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରି ଗଢ଼ିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବି.ଏ. ପାସ୍ ପରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ କଲିକତା ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ୧୯୦୯ ମସିହାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କଟକରୁ ବି.ଏ. ପାସ୍ କଲେ । ବି.ଏ. ପରେ କଲିକତାରେ ୩ ବର୍ଷ ଓକିଲାତି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ସରକାରୀ ବୃତ୍ତି ପାଇ ଓକିଲାତି ଓ ଏମ୍.ଏ.ରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ୧୯୧୧ ମସିହାରେ ଦର୍ଶନରେ ଏମ୍.ଏ. ପାସ୍ କରି ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷର ଓକିଲାତି ପାଠ ଏବଂ ବୃତ୍ତିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ ଥିବାରୁ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ଚାକିରିର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଥିଲେ ମଧ ସେ ତାହା ଏଡ଼ାଇ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ସେବକ ଓ ସଂସ୍କାରକ ନୀଳକଣ୍ଠ

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଅନ୍ୟର ସେବାରେ ପାଉଥିଲେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ । ଶିକ୍ଷକତା ସମୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ ଭାବକୁ କିପରି ଦୂର କରାଯାଇପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥିଲେ । ସବୁପ୍ରକାର ଛାତ୍ରକୁ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଏକାଠି ରଖିବା, ଏକତ୍ର ବସାଇବା, ଖୁଆଇବା, ହଇଜା, ବସନ୍ତ, ଘରପୋଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ବିପଦ ବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଛୁଆଁଛୁତି ନ ମାନି ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଲିମ ଦେଉଥିଲେ । ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର କଠୋର ପ୍ରତିବାଦ ଓ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ସେପରି ପ୍ରତିବାଦ ଓ ସମାଲୋଚନାସବୁକୁ ଖାତିର ନ କରି ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଜରିଆରେ ଓ ପଣ୍ଡିତ ସଭାମାନଙ୍କରେ ନିଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡନ କରୁଥିଲେ ।

ନିଶ ଆନ୍ଦୋଳନ:
ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ନୀଳକଣ୍ଠ

ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ନିଶ ରଖିବା ବାରଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଲିକତାରେ ପଢ଼ିବା ଦିନଠାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ନିଶ କାଟି ନ ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ରକ୍ଷଣଶୀଳମାନେ ତାଙ୍କ ନିଶରଖାକୁ ଶରବ୍ୟ କରି ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ପ୍ରଚାର କରି ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ପଙ୍ଗୁ କରିଦେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନ ସେତେବେଳେ ''ନିଶ ଆନ୍ଦୋଳନ'' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲା ।

ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ ଅପମାନିତ କରିବା ପାଇଁ ପିତା ଆନନ୍ଦ ଦାସ ତାଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଝିଆରୀର ପୁଅ ବ୍ରତଘର ପାଇଁ ଚଉଦମାଇଲ ଦୂରର ଏକ ଗ୍ରାମକୁ ଭୋଜିରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ 'ପୁଅରେ ଦାୟ କି ବାରଣ ବଢ଼େଇ ରେ ଦାୟ' ପ୍ରଶ୍ନ କରି ପୁତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପିତା ପୁତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇ ସେ ଭୋଜିସଭାରୁ ଉଠି ବିନା ଭୋଜନରେ ରାତାରାତି ନିଜ ଗ୍ରାମକୁ ଫେରିଆସିଥିଲେ । ଦୁର୍ବୃତ୍ତମାନେ କେବଳ ଅପମାନିତ କରିବାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ରହି ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ପୋଡ଼ି ନଷ୍ଟ କରିଦେବା ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ଚାଳଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥିରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ବିରାଟ ହରିହର ପାଠାଗାରର ସମସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପୁସ୍ତକ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବିରୋଧୀମାନେ ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଏପରି ବହୁ ହୀନ ଉଦ୍ୟମ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ହରିହର ପ୍ରଭୃତି ଅବିଚଳିତ ଓ ଅଟଳ ରହି ବକୁଳ ବନର ଗଛତଳେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପାଇଁ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସମାଜସେବା ଓ ଉନ୍ନତ ଶିକ୍ଷାଦାନ ତାଙ୍କୁ ଏତେ ଲୋକପ୍ରିୟ ଓ ଭକ୍ତିଭାଜନ କରିଥିଲା ଯେ, ସେଥିଯୋଗୁଁ ଚକ୍ରାନ୍ତକାରୀଙ୍କ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଥିଲା ।

ବର୍ଷା, ଶୀତ ନ ମାନି ନୀଳକଣ୍ଠ ରାତିରେ ତାଙ୍କ ଚାଳଘରର ଖୋଲା ବାରଣ୍ଡାରେ ଚାଳରୁ ଲଣ୍ଠନଟିଏ ଓହଳାଇ ଖଟ ଉପରେ ପଡ଼ିରହି ରାତିସାରା ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଘର ଭିତରେ ଶୋଇଲେ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆସିଥିବା କୌଣସି ସାଂଘାତିକ ରୋଗ ଭୋଗୁଥିବା ରୋଗୀର ଆତ୍ମୀୟ, ସେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଭାବି କାଳେ ତାଙ୍କୁ ନ ଡାକି ଚାଲିଯିବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜାଗ୍ରତ ରହୁଥିଲେ । ରୋଗୀର ଖବର ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରୋଗୀର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ନିଜର ହୋମିଓପାଥିକ ଔଷଧ ବାକ୍ସ, ପଟାସ ପରମାଙ୍ଗାନେଟ (ବିଶୋଧକ) ଓ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀ ଛାତ୍ରକୁ ସାଥିରେ ଧରି ରୋଗୀର ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବାହାରି ପଡୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ହଇଜାରୋଗୀ ମନରେ ଏତେ ଦମ୍ଭ ଆସୁଥିଲା ଯେ ସେହି ରୋଗର ସଙ୍କଟ ପାରହୋଇ ସେ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରୁଥିଲା ।

ସଂସ୍କାର ପ୍ରୟାସ - ହଇଜା ସମୟରେ ଠାକୁରାଣୀ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କର କାଳିଶି ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ନାନା ଭୟ ଦେଖାଇ ଭୟଭୀତ କରୁଥିବାରୁ ରୋଗୀ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିଜ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ରୋଗ ବ୍ୟାପୁଥିବାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେ କୁସଂସ୍କାରରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କାଳିଶିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କଠୋର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା ଓ ସାମାଜିକ ଚେତନାର ଅଭାବରୁ ତତ୍‌କାଳୀନ ସମାଜରେ ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କୁ କୁସଂସ୍କାର ଏକପ୍ରକାର ଗ୍ରାସ କରିଯାଇଥିଲା । ହଇଜା ସମୟରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ବିଷ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ରୋଗର ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି ସମାଜପତିମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ କରି ରୋଗୀର ଚିକିତ୍ସା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ କାଳିଶି ବିଜେ କରାଉଥିଲେ । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିନିଧି, ମାତାଲ କାଳିଶି ଉପଦ୍ରବରେ ଲୋକେ ଥରହର ହୋଇପଡୁଥିଲେ । କୌଣସି ଗ୍ରାମରେ ହଇଜା, ବସନ୍ତ ରୋଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲାକ୍ଷଣି କାଳିଶି-ଉଦଣ୍ଡ ନାଚ ନାଚି ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ କରି ସେ ଗ୍ରାମରୁ ଏତେ ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବି, ସେତେ ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବି ବୋଲି ବେତ ହଲାଇ ଚିତ୍କାର କରୁଥିଲେ । ସେ କଥା ଶୁଣି ରୋଗୀ ଛାନିଆ ହୋଇ ତାର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ଛାଡ଼ିଯାଉଥିଲା ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଏକ କୁସଂସ୍କାର କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକମାନେ ତାହା ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । କାଳିଶିକୁ ଏପରି ଅଭିନୟ ନ କରିବାକୁ କହିବାରୁ କାଳିଶି ତାହା ନ ଶୁଣିବାରୁ କାଳିଶି ଠାକୁରାଣୀ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ କାଳିଶିଠାରୁ ବେତ ଛଡ଼ାଇ ସେଥିରେ ତାକୁ ପିଟି ଲୋକଙ୍କ ଭୟ ଛଡ଼ାଉଥିଲେ । ମାଡ଼ ଫଳରେ କାଳିଶିମାନେ ଡରିଯାଇ ଲୋକ ମଙ୍ଗଳ ହେବାପରି କଥା କହି ଲୋକଙ୍କୁ ସାହସ ଦେବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଓ ଗ୍ରାମ ପରିବେଶ ନିର୍ମଳ ରଖିବା ଓ ରୋଗୀର ଯତ୍ନ ନେବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଭୂତପ୍ରେତର କୁସଂସ୍କାର ଲୋପ ପାଇଁ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଧରି ଅନ୍ଧକାର ରାତିରେ ଶ୍ମଶାନରେ ବୁଲୁଥିଲେ ।

ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥା ଏକ ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ଥାଣୁ ହୋଇଯାଇଥାଏ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଛାତ୍ରାବାସରେ ଏକାଠି ରଖିବା, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଡାଇନିଙ୍ଗ ହଲ୍‌ରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାଠି ଖୁଆଇବା, ଜାତି ନିର୍ବିଶେଷରେ କ୍ଷୌର କାର୍ଯ୍ୟ, ବଢ଼େଇ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ଦେଇ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆହୋଇ ଉପାର୍ଜନକ୍ଷମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦ୍ୱାରା ନୀଳକଣ୍ଠ ସମାଜର ବିଶିଷ୍ଟ ନେତାମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହୋଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଜଣେ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇବି ନିଶ ରଖିଥିଲେ । ସେହି ନିଶକୁ ଆକ୍ଷେପ କରି ସମାଜପତିମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ କୁସଂସ୍କାର ବିରୋଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରି ବିଭିନ୍ନ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଓ କୁସଂସ୍କାର ବିରୋଧୀ ଲେଖାମାନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସମାଜରୁ ବାସନ୍ଦ କରାଯାଇଛି, ତାଙ୍କ ପାଠାଗାରଟିକୁ ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସେ ଏଥିରେ ଭୟଭୀତ ନ ହୋଇ ଅମିତ ବିକ୍ରମରେ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ନିମିତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ନିଜର ସାଙ୍ଗିଆ 'ଦାଶ' ବଦଳରେ ସେ 'ଦାସ' ଲେଖିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ନିଜକୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ 'ସ' ବଦଳରେ 'ଶ' ଲେଖୁଥିଲେ, ଯାହାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନ ଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ 'ଦାସ' ଲେଖିବାରୁ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏହାର ଘୋର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମୟରେ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ବିଶେଷ ଅଗ୍ରଗତି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ସମର୍ଥକ । ତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନଙ୍କ ଦୁଇ କନ୍ୟା ବୀଣାଦେବୀ ଓ ଜ୍ୟୋସ୍ନାଦେବୀ ଡାକ୍ତରୀ ବିଦ୍ୟାରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଯାହା ଉଚିତ ମନେ କରୁଥିଲେ, ତାହା କରୁଥିଲେ । ପାରଂପରିକ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କେତେକ ଦୁର୍ବଳତା ରହିଯାଇଥିବାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାର ସଂସ୍କାରପାଇଁ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରଖିଥିଲେ ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ରୋଗୀ, ବନ୍ୟାସେବା - ମାନବ ସେବାହିଁ ଈଶ୍ୱର ସେବା ବୋଲି ନୀଳକଣ୍ଠ ଭାବୁଥିଲେ । କଟକ ଛାତ୍ରାବାସରେ ପରିଚାଳକ ବିନାନୁମତିରେ ହଇଜାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ରର କିପରି ସେବା ସେ କରିଥିଲେ ତା'ର ସୂଚନା ପୂର୍ବରୁ ଦିଆଯାଇସାରିଛି । ୧୯୦୭ ମସିହାରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର କରାଳ ନଦୀବଢ଼ି ସମୟରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଯିବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇଯିବାକୁ ତାଙ୍କର ବେଳ ନ ଥିଲା । ସେ ବାଟରୁ ଛୁଟିପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତଟିଏ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ଼ରେ ଲେଖି ପଠାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାହାରିବା ବେଳେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରତି ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେଠାକୁ ଯାଇ ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବିଷୟ କଟକ ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟର ତାଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଫେରିବା ପରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇ ବିନାନୁମତିରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ବିପନ୍ନ କରି ସେଠାକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ଭର୍ତ୍ସନା କରି କହିଲେ 'ତୁମ ବାପମା ତୁମକୁ ଆମ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ତୁମେ ଆମକୁ ନ କହି ଚାଲିଯିବାଟା କ'ଣ ଠିକ୍ ହୋଇଛି ?'

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡପୋତି ଠିଆ ହୋଇଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ''ମୁରବିମାନେ ଏପରି କହନ୍ତି ଓ ପିଲାମାନେ ଏପରି କରିଥାଆନ୍ତି ।'' ତାଙ୍କ କଥାରେ ଅଧକ୍ଷ ଫେଁକରି ହସି ପକାଇ 'ହଉ ଯାଅ' ବୋଲି କହି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ସେ ସମୟରେ ନଈମାନଙ୍କରେ ବାଡ଼ବନ୍ଧ ଓ କେନାଲ ଅଭାବରେ ବନ୍ୟା, ମରୁଡ଼ି ଲାଗି ରହିଥାଏ । ବର୍ଷାର କ୍ରମାଗତ ଅଭାବ ମଧ ମରୁଡ଼ି ବା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ୧୯୧୮-୨୦ ପ୍ରାୟ ଦୁଇତିନିବର୍ଷ ଧରି ବର୍ଷା ଅଭାବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ନିମାପଡ଼ା, କାକଟପୁର ଓ ବିଶେଷକରି କୋଣାର୍କ ନିକଟ ଡଭାର ଅଞ୍ଚଳ ବିଶେଷ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଲା । ସେହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକୁ ଡଭାର ଅଞ୍ଚଳ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ମରି ଶୋଇଲେ । କଙ୍କାଳସାର ଲୋକମାନେ ଘାସ, ମୁଠିଶାଗ ପ୍ରଭୃତି ଖାଇ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅନେକ ବିକଳରେ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ ।

ଡଭାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳକ
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ

ନୀଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଧରି ଏକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ବାହିନୀ ନେଇ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହି ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଲେଖିଛନ୍ତି 'ଉପାସରେ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏପରି ହୋଇଥିଲା ଯେ ଭାତରାନ୍ଧି ପରଷିବା ବେଳେ ସେମାନେ ପେଟ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଖାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ଟଳିପଡ଼ି ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏପରି ହୋଇଥିଲା ଯେ, କିଶୋରୀ ମଧ ବୃଦ୍ଧାପରି ଦିଶୁଥିଲେ । ସେପରି ଜଣେ କିଶୋରୀକୁ ବୁଢ଼ୀ ଭାବି ମୁଢ଼ି ବଣ୍ଟା ସ୍ଥାନରୁ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ଓ ପରେ ସେ ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ବୋଲି ଜାଣିପାରି ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇଥିଲା'।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସକଗଣ ଲୋକଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାମୋଚନ ପାଇଁ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇ ନ ଥିଲେ । ଖାଦ୍ୟାଭାବରେ ଲୋକେ ପୋକମାଛି ପରି ମରି ଶୋଇଲେ । ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟର ଅଭାବ ଓ ଅବହେଳାରୁ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସେପରି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସରକାର କିଛି କରିବା ପାଇଁ ତତ୍ପର ନ ଥିଲେ । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱହୀନତାରୁ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟିଥିଲେ ହେଁ, ଠିକ୍ ରିପୋର୍ଟ ଦେଲେ କାଳେ ବିପଦ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଆସିବ ବୋଲି ଭାବି ମିଥ୍ୟା ରିପୋର୍ଟ ଉପରକୁ ପଠାଉଥିଲେ ଯେ ''ସେଠାର ଲୋକେ ଖୁବ୍ ଧନୀ, ଫସଲ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବାହାରୁ କ୍ରୟ କରି ଖାଇବା ପରି ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ରହିଛି''। ସେମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସୁନାଖଡ଼ୁ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ସେଠାରେ କାହାର ଅନାହାରରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟି ନାହିଁ, ରୋଗରେ ମାତ୍ର କେତେକ ଲୋକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଛି । ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶା କମିଶନର ଗ୍ରୁନିସାହେବ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସକଙ୍କ ରିପୋର୍ଟକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ସେହିସବୁ ମିଥ୍ୟା ରିପୋର୍ଟ ଉପରକୁ ପଠାଇଦେଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ସେପରି ରିପୋର୍ଟର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ କରି କଲିକତା, ବମ୍ବେ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ଲେଖାମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଇଲେ । ସେ ମିଥ୍ୟା ଖବର ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସରକାର ତାଙ୍କ ନାମରେ ମୋକଦ୍ଦମା ରୁଜୁ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଲୋକସେବା ସହିତ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବୁଲି ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଏକ ମାନଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି କେଉଁଠାରେ କି ପରିମାଣରେ କ୍ଷତି ଘଟିଛି, ସେଥିରେ ଦର୍ଶାଇଥିଲେ । ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାର ସଦସ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ହସ୍ତାଙ୍କିତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅଞ୍ଚଳର ବର୍ଷାହୀନତାର ଏକ ମାନଚିତ୍ର, ସୁନା ମନେ କରାଉଥିବା ପିତଳ ଖଡ଼ୁ ଓ ଲୋକେ ବିକଳରେ ଖାଉଥିବା ମୁଠିଶାଗ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା କାଉନ୍‌ସିଲ ସଭାର ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥୋଇଥିଲେ । ସେ ସେତେବେଳେ ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ୍ଠରେ ଯେପରି ଲୋକଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ଅନ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ଓ ଲାଟ୍‌ସାହେବଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ନିଜେ ଲାଟ୍‌ସାହେବ ସେ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବୁଲାଇ ଦେଖାଇଥିଲେ । ସେଥିରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଲାଟ୍‌ସାହେବ କହିଥିଲେ ''ଏଠାରେ ସରକାରଙ୍କ ଆଡୁ ଯାହା ହେବାର କଥା ତାହା ହୋଇ ନାହିଁ ।''

ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମର ଓଡ଼ିଆ କର୍ମୀ ଦଶପଲ୍ଲା ମେଳିର ନେତା ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ମିଶ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକଙ୍କ ଦୁର୍ଗତି ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

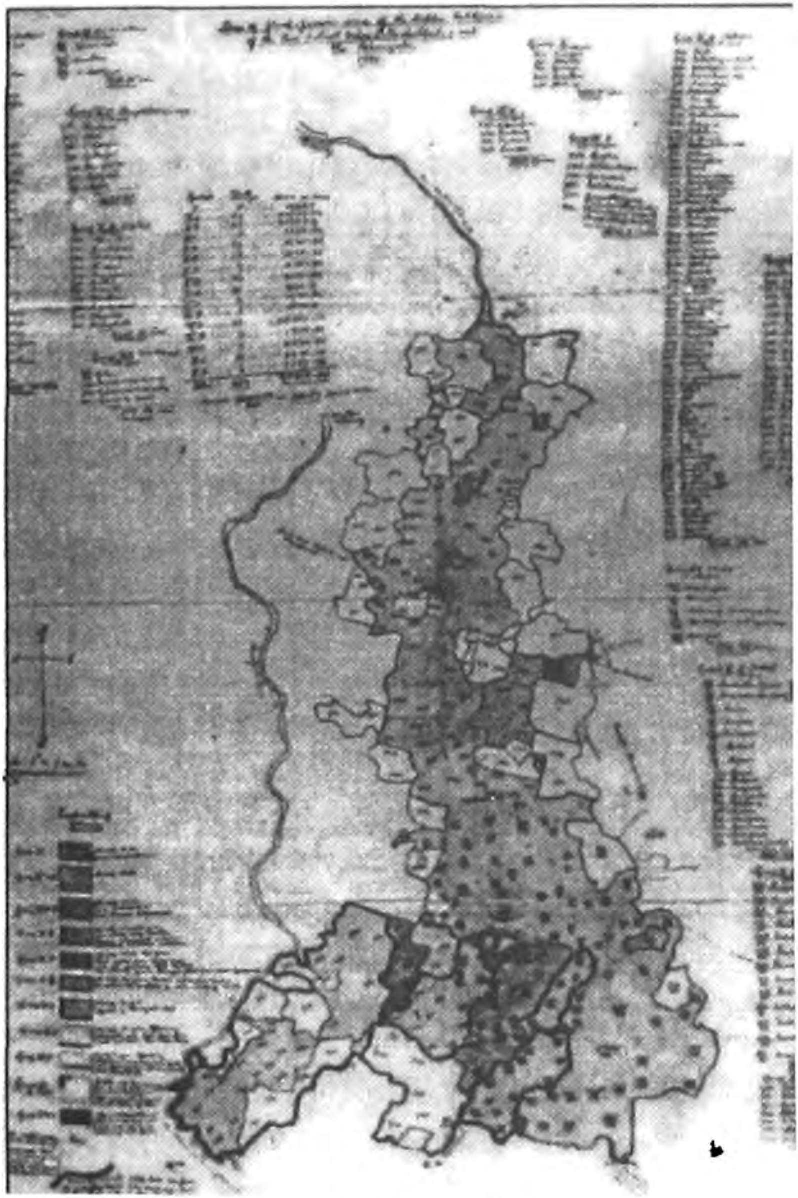

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଅଞ୍ଚଳର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ହସ୍ତାଙ୍କିତ ମାନଚିତ୍ର
(କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ କେତେ ବର୍ଷା ହୋଇଥିଲା ବା ନ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା କି କ୍ଷତି ଘଟିଥିଲା ତାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣୀ ସହ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ଠକରବାପ୍ପାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ପଠାଇଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା ନେତା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ଦୃଢ଼ ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିବାର ପଥ ସୁଗମ ହୋଇଥିଲା । ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଦୁଃସ୍ଥ ଜନତାଙ୍କ ସେବା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ରହିଥିଲା । କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମାନିତ ପ୍ରଫେସର ଥିବା ସମୟରେ ସେ କଲିକତାରେ ଶ୍ରମିକ ହୋଇ ରହିଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ସେବାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗଠନ ଗଢ଼ାଇଥିଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ପ୍ରଥମେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ବଲପୁରଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ 'ସେବା' ନାମକ ଏକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ବସନ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟ ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ସେବା କରିଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜେ ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନବକଳେବର ଦେଖିବାକୁ ହଜାର ହଜାର ଯାତ୍ରୀ ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପରିବେଶ ଯୋଗୁଁ ହଇଜା ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ସେତେବେଳେ କଟକ ଏକାଡେମୀ ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକ । କୌଣସି କାରଣରୁ ସେ ଆସିପାରିଲେ ନାହିଁ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଏକାକୀ ଛୋଟ ଛୋଟ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ହୋମିଓପ୍ୟାଥି ଚିକିତ୍ସାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଥମ ମାସରେ ୧୧୮ ଜଣ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା କରିଥିଲେ । ସେ ଭାରତ ତଥା ଆମେରିକାର ଅନେକ ଚିକିତ୍ସାଗ୍ରନ୍ଥ କିଣି ହୋମିଓପ୍ୟାଥି ଚିକିତ୍ସାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିଥିଲେ ଓ ଏଥିପାଇଁ ସେ ଖୁବ୍ ନାମ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଥିଲେ ଜଣେ ସମାଜସେବୀ । କୌଣସି ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଏହି ସେବା ମନୋବୃତ୍ତିରୁ ତାଙ୍କୁ ନିବୃତ୍ତ କରିପାରୁ ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁଠି ବନ୍ୟା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବା ହଇଜାର ସୂଚନା ପାଉଥିଲେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଜନସେବାରେ ଲାଗିଯାଉଥିଲେ । ଏପରି ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ସେବକଙ୍କ ସେବା ମନୋଭାବ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠ

ଓଡ଼ିଶାର ସାମଗ୍ରିକ ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ୧୯୦୨ ମସିହାରେ ଚାରିବନ୍ଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେବା ଦିନଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ଚାଲିଥିଲା । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ମାନସିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାର ରହିଛି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା । ଦେଶର ଉନ୍ନତି, ସାମାଜିକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଜୀବନର ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଥମେ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାକୁ ମୂଳ ଆୟୁଧ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅବଦାନ ବେଶ୍ ସ୍ମରଣୀୟ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପୁରୋଦୃଷ୍ଟି ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଣିପାରିଥିଲା ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ସେ ଶିକ୍ଷାକୁ ଜାତି-ଉନ୍ନତିର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ।

ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ସେ, ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଓ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ଏକାଠି ମିଶି ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ 'ଏଜୁକେସନ ଲିଗ୍' ନାମରେ ଏକ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାର କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଅନନ୍ତ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ସଭ୍ୟ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ହରିହର କାର୍ଯ୍ୟବାହୀ ସଦସ୍ୟ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ସଦସ୍ୟମାନେ ନିଜର ରୋଜଗାର ଓ ସାଧୁଭାବରେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । କାର୍ଯ୍ୟବାହୀ ସଦସ୍ୟମାନେ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ବି.ଏ. ପାସ୍ କଲାବେଳେ ୧୯୦୯ରେ ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାତି ପିତୃବ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦାସଶର୍ମାଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର ସ୍କୁଲଟିକୁ ସେମାନେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଆସବାବ ସହିତ କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଉଠାଇ ଆଣି ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜନ୍ମର ବହୁପୂର୍ବରୁ ପଣ୍ଡିତ ହରିହର ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପଣ୍ଡିତ ହରିହରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ନୀତି ଓ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ନେଇ ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶୁଭ ଦେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସଂପାଦକ । ସ୍କୁଲର ଆରମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ତାହାକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ ତାର ଅଧକ୍ଷ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ ନିମିତ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେ ସମୟର ଉଚ୍ଚତମ ଡିଗ୍ରୀ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବା ପାଇଁ କଲିକତା ଗଲେ । ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ବୃତ୍ତି ମିଳୁ ନ ଥିବାରୁ ସେ ଓକିଲାତି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ୩ ବର୍ଷର ବୃତ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରି ଯାଇଥିଲେ । ଦୁଇବର୍ଷର ଏମ୍.ଏ. ପାଠ ଶେଷକରି ଓକିଲାତିର ଏକବର୍ଷ ପାଠ ଓ ବୃତ୍ତିର ପ୍ରଲୋଭନ ଛାଡ଼ି ୧୯୧୧ ମସିହାରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷା ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପୁନାର ଫର୍‌ଗୁସନ କଲେଜ ଓ ଅନ୍ୟକେତେକ ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାପୀଠକୁ ଆଖିଆଗରେ ରଖି ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଯଥାର୍ଥରେ ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଥିଲା ଏକ ମଣିଷଗଢ଼ା କାରଖାନା । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜରେ ପରିପୂରିତ କୁସଂସ୍କାରର ବିଲୋପ ତଥା ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ଉଦ୍ରେକ କରି ଜାତୀୟ ଜୀବନ ସ୍ରୋତରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସାମିଲ କରିବା, ସର୍ବୋପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଥିଲା ଏହି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଗୁରୁକୁଳ ଅଧକ୍ଷ - ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପୁରାତନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୁରୁକୁଳର ଆଦର୍ଶରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାର ଅଧକ୍ଷ ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶୃଙ୍ଖଳା, ସଂଯମ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏ ତିନୋଟି ମୌଳିକ ଗୁଣର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ନୀଳକଣ୍ଠ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ଦିନଠାରୁ ତାହା ଏକ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ସ୍କୁଲର ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିତା ପାଳନରେ ସେ ନିଜେ ଏକ ଆଦର୍ଶ ଥିଲେ । ସ୍କୁଲ ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା କ୍ଷଣି ସେ ଯେପରି ଥାଆନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯଥାସମୟରେ କ୍ଲାସରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲେ । ସେହି କାରଣରୁ ଅନ୍ୟମାନେ ମଧ ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ ।

ଆତ୍ମସଂଯମ ଚାରିତ୍ରିକ ଶୃଙ୍ଖଳାର ମୂଳଭିତ୍ତି । ଅସଂଯମୀ ଲୋକର ଚରିତ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସଂଯମ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଗୁରୁକୁଳର ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ରହି ଆସିଥିଲା । ମହାନ୍ ଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ସଂଯମ ଓ ଶୁଦ୍ଧପୂତ ଚରିତ୍ର ଥିଲା ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ । ଜ୍ଞାନ ସହିତ ଚରିତ୍ରବଳ ତାଙ୍କଠାରେ ଏକାକାର ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ପିଲାଦିନରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

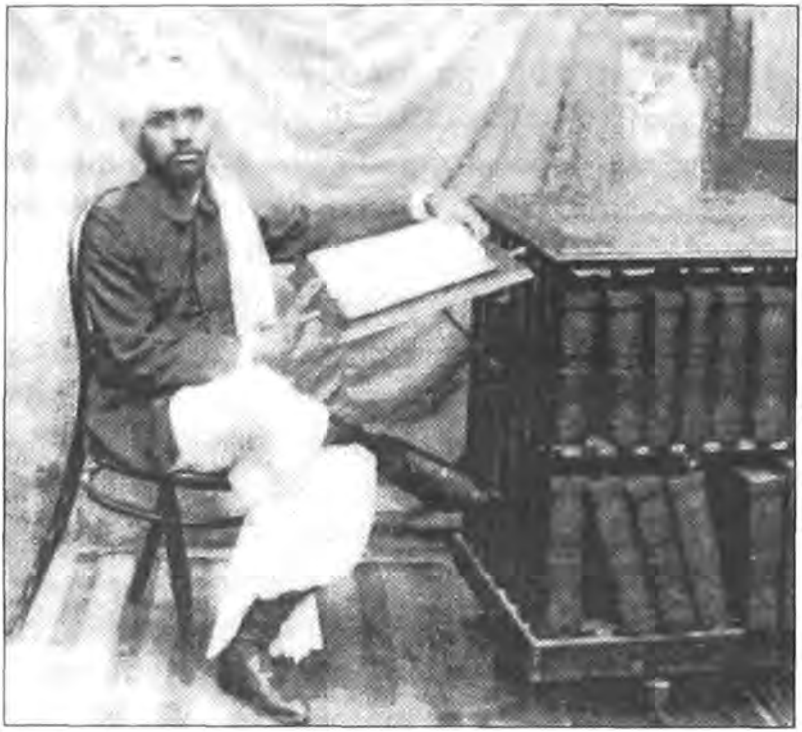

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳ ଅଧକ୍ଷ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପଗଡ଼ିଧାରୀ
ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳ କୁଳପତି ନୀଳକଣ୍ଠ

ଯୌନସଂଯମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଆସିଥିବାରୁ ତା'ରି ଖ୍ୟାତି ଆଢୁଆଳରେ ସେ ନିଜର ଦେଶପ୍ରେମମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବଜାୟ ରଖି ପାରିଥିଲେ । ଆଦର୍ଶ ଓ ଦେଶପ୍ରେମୀ ମଣିଷ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ସେ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳା ଗଠନ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଥରେ କହିଥିଲେ ''ଶୃଙ୍ଖଳା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂଯମ ତାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୂଳଭିତ୍ତି ଥିଲା ।'' ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଶୃଙ୍ଖଳା ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ''ଅସହିଷ୍ଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍କୁଲ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ଘରପୋଡ଼ି ପରଦିନ ପିଲାଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା ହେବାର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ଦିନ-ଗୋଟାକ ବେଳେ ପ୍ରବଳ ପବନ ବୋହିବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ପୋଡ଼ା ଘରର ଦମ୍ଭ କାଛଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଏକାବେଳକେ ଅଜାଡ଼ି ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଟିଣଗୁଡ଼ାକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟ ପବନରେ ଛିନ୍ନଛତ୍ର ହୋଇ ଉଡ଼ିଗଲା । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହରାଇ, ଦୁଃଖରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ ନ କରି ସେହି ପବନ ଓ ବର୍ଷା ଭିତରେ ଯତ୍ନ ସହିତ ସେ ଟିଣଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ପିଲାମାନେ ପ୍ରଶ୍ନପତ୍ର ନେଇ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବସି କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ ପନ୍ଥାର ଆଶ୍ରୟ ନ ନେଇ ଉତ୍ତର ଲେଖି ଖାତାମାନ ଆଣି ଜମା କରିଦେଲେ । ତା'ପରଦିନ ବର୍ଷା ଛାଡ଼ିଗଲା । ବକୁଳବନରେ କ୍ଲାସ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସ୍କୁଲଟି ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ରୂପ ନେଲା ।''

ସ୍କୁଲର ଆଦର୍ଶ - ନୀଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗ ଦେବା ପରେ ଲିଗ୍‌ର ଅନ୍ୟତମ କାର୍ଯ୍ୟବାହୀ ସଦସ୍ୟ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଆସି ଯୋଗ ଦେଲେ । ତା'ପରେ ଏମ୍.ଏ. ପାସ୍ କରି ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସଦସ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଓ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଆସିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ମନସ୍ୱୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ପ୍ରଭୃତି ଚରିତ୍ରବାନ୍ ଯୁବକମାନେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟବାହୀ ସଭ୍ୟ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀଗଣ ଜଣେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ବେତନଭୋଗୀ କର୍ମଚାରୀ ନ ଥିଲେ । ନିଜର ସାଧାରଣ ଚଳିବା ଭଳି ଭତ୍ତା ଗ୍ରହଣ କରି ମେସ୍‌ରେ ଖାଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଥିଲେ । ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ଗଠନ ପାଇଁ ସେମାନେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ତାହାକୁ ଏକ ମଣିଷଗଢ଼ା କାରଖାନାରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶିକ୍ଷକଗଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ଗଠନ କର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଜଣେ ଜାତିନିର୍ମାତା ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଗୁଣ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କଠାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଷ୍ଠା, ଅଧ୍ୟବସାୟ,ଜ୍ଞାନପିପାସା, ଶୃଙ୍ଖଳା, ସଂଯମ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ନେତୃତ୍ୱ, ତ୍ୟାଗ, ସାରଲ୍ୟ, ଅକୁତୋଭୟତା, ଜିଜ୍ଞାସା, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ, କୃତଜ୍ଞତା, ପ୍ରାଚୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ମାନ୍ୟ,ସଂସ୍କାର ଚେତନା, ଜାତିପ୍ରୀତି, ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରଭୃତିରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭୂଷିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କରିଦ୍ୱାରା ହିଁ ସ୍କୁଲ ଆଦର୍ଶ ରୂପ ନେଇଥିଲା ।

ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଲାଇବ୍ରେରୀ- ନୀଳକଣ୍ଠ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟଖସଡ଼ା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଗତ ଥିଲେ । ସବୁ ବିଷୟରେ ପଢ଼ାଇ ପାରିବା ଓ ପାଠ ତନଖି କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ ପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ପଠନରତ ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନେକ ସମୟରେ ପଢୁ ପଢୁ ରାତି ପାହିଯାଉଥିଲା । ବହୁ ଉପାଦେୟ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେ ତାଙ୍କ ପାଠାଗାରରେ ରଖିଥିଲେ । ସେହିସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସେ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ପଢ଼ି କେଉଁ ବହିର କେଉଁ ପୃଷ୍ଠାରେ କେଉଁ ବିଷୟ ରହିଛି ତାହା ମନେରଖିଦେଉଥିଲେ । ପାଠାଗାର ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଥମେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରୀର ନାମ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ ହରିହରଙ୍କ ନାମରେ 'ହରିହର ଲାଇବ୍ରେରୀ' ରଖିଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନେ ଏହି ଲାଇବ୍ରେରୀର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପୁସ୍ତକାଦି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ପାଇଁ ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଲେଖିଛନ୍ତି ''ପାଠପଢ଼ାରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ମୁଁ ପରେ କ୍ଲାସ ଲାଇବ୍ରେରୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲି ।'' ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ଶ୍ରେଣୀ ଉପଯୋଗୀ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଆଲମାରିରେ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରଖାଗଲା । ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀର ଶିକ୍ଷକମାନେ, ଛାତ୍ରର ମାନସିକ ରୁଚି ଓ ଗ୍ରହଣ କ୍ଷମତା ଜାଣି ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଦେଲେ ଓ ସେ ବହି ପଢ଼ିସାରି ଫେରାଇବାବେଳେ ତା'ଠାରୁ ପାଠ ଆଦାୟ କଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଲାଇବ୍ରେରୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପ୍ରସାର ପରେ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ୟ ସ୍କୁଲ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଲାଇବ୍ରେରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା । ଏଣୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ପାଠାଗାରର ସ୍ରଷ୍ଟା ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ - ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସର୍ବତୋମୁଖୀ ଥିଲା । ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପଠନରେ ପାଠ ଶେଷ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସବୁ ପଢ଼ା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ପାଇଁ ଧ୍ୟାନ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଓ ପାଠାଗାରର ପାଠ୍ୟ ତଥା ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତିର ବିଶ୍ଳେଷଣ ପାଇଁ ନାନା ଆଲୋଚନା ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ସେଥିରେ ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତିର ବକ୍ତା ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରାଯାଉଥିଲା । ସେପରି କେତେକ ସଭାରେ ଉତ୍କଳର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ କରାଯାଇ ପୁରସ୍କାର ବଣ୍ଟନ କରାଯାଉଥିଲା । ସେ ସଭାରେ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ, ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ, ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ପ୍ରଭୃତି ଯୋଗଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଶାର ଐତିହ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ପରିଚିତ କରାଉଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୀତିବାନ୍ ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେହିପରି ସଭାମାନଙ୍କରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣସବୁ ଦେଉଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ବାରମ୍ବାର କହୁଥିଲେ ''ଆତ୍ମବିକାଶ ବିନା ଶିକ୍ଷା ଅସମାପ୍ତ ରହେ । ତେଣୁ ତାହା ପାଇଁ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।'' ନୈତିକ ଚରିତ୍ର ବିକାଶ ପାଇଁ ହିଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିଲା । ଶୃଙ୍ଖଳା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂଯମ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେହି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ଥିବାରୁ, ତାହାକୁ ପୁରାତନ ଧାର୍ମିକ ବୌଦ୍ଧଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାଳନ୍ଦା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଉଥିଲା । ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଶିଷ୍ୟ ବା ଛାତ୍ରମାନେ ରହି ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିବାରୁ ତାକୁ ଗୁରୁକୁଳ ଆଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ଆଲୋଚନା ସଭା ବ୍ୟତୀତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପ୍ରତି ଶନିବାର ଦିନ ଛାତ୍ରାବାସରେ ବ୍ଲକ୍ ମିଟିଂମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ସେଥିରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନୈତିକ ଚରିତ୍ରର ବିକାଶ ଲାଗି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି ଭାଷଣ ଦେଉଥିଲେ । ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବାଗ୍ମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ 'ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ସମ୍ବାଦ', 'ଶିକ୍ଷକତା', 'ଚରିତ୍ର ହିଁ ପରମ ବଳ' ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଅନର୍ଗଳ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ମନଦେଇ ତାହା ଶୁଣୁଥିଲେ ।

'ଶିକ୍ଷା କଅଣ' ବା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ବୁଝାଇ କହିଥିଲେ, ''ଏବର ଯୁଗଟା ମନୁଷ୍ୟତାର ଯୁଗ ନ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟପଣିଆ ଦେଖାଇ ହେବାର ଯୁଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା ନୁହନ୍ତି ତାହା ବୋଲି ଦେଖାଇ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏପରି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ନୁହେଁ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଯେ ପିଲାକୁ ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଭଲ ଜଣା ନାହିଁ, ସେ ହୁଏତ ବାଛି ବାଛି ଦଶଟା ଇଂରେଜୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ଘୋଷି ମୁଖସ୍ଥ କରିଦେଲେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିଯିବ । ଏହା କଅଣ ପ୍ରକୃତ ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷା ? ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାରେ ଯାହା ଠିକ୍ ତାହା ଆମେ ଜାଣିପାରୁ ଓ ସେଇୟା ବୋଲି ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଉ । ଆମର ଅଭାବ ବା ଦୋଷ ଥିଲେ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ । ଜ୍ଞାନରେ, ନୀତିରେ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ବଡ଼ ଓ ଭଲ ହେବା ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଫଳ ।''

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧାରଣତଃ ନୀତି ଓ ଉପଦେଶାତ୍ମକ ବକ୍ତୃତା ସବୁ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ମାନେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପିଲାଏ ତାର ମୂଲ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ କଥା ଥିଲା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେଠାରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ନୀତିନିଷ୍ଠ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା ।

ଭ୍ରମଣ ମାଧ୍ୟମରେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ - ନୀଳକଣ୍ଠ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କୂପମଣ୍ଡୂକ କରି ନ ରଖି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବୁଲାଇ ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଐତିହ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ସହିତ ପରିଚିତ କରାଉଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯାଉଥିଲେ । ସେ ଯାତ୍ରା ଏତେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଥିଲା ଯେ ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପିଲାମାନେ ଅନୁସରଣ କରି ଚାଲିଥିଲେ । ପଢ଼ାପଢ଼ି, ଆଲୋଚନା ସଭା, ପ୍ରାର୍ଥନା ପ୍ରଭୃତି ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ଚାଲିଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନେ ଗଲାବେଳେ ଚଳନ୍ତି ସ୍କୁଲଟାଏ ଯାଉଛି ବୋଲି ଜନସାଧାରଣ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ପତ୍ରିକା - ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ଜ୍ଞାନର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ସ୍କୁଲର ମୁଖପତ୍ର ରୂପେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଂପାଦନାରେ 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବାହାରୁଥିଲା । ସେଥିରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରାଯାଉଥିଲା । ତାହାଛଡ଼ା ଛାତ୍ରାବାସରୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ବାଣୀ' ନାମକ ହାତଲେଖା ପତ୍ରିକା (ଘରେ ମୁଦ୍ରିତ) ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ର 'ସମାଜ' ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରୁ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା - ଶାରୀରିକ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିୟମିତ ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ମଲ୍ଲ ବିଦ୍ୟାରେ କୃତିତ୍ୱ ହାସଲ କରିଥିବା ମାଲ ଲୋକନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷକ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମଚରଣ ରାୟ ଉତ୍କଳ ମଲ୍ଲ ଓ ଶ୍ରୀ ରାଧାଶ୍ୟାମ ଦାସ ଉତ୍କଳ ଭୀମ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା - ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇପାରିବା ନିମିତ୍ତ ନାନା ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷାରେ ତାଲିମ୍ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ବିଖ୍ୟାତ କୃଷିବିତ୍ ସୁମନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ କୃଷି ଶିକ୍ଷକ ରହି ଆଧୁନିକ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ ଦେଉଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମିଶି ବିଭିନ୍ନ ଫସଲ ଆମଦାନୀ କରୁଥିଲେ । କୃଷି ଛଡ଼ା କାରିଗରୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟିକ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ତେଣୁ କେବଳ ପାଠ ନୁହେଁ ଶାଠ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟା - ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାରେ ତାଲିମ ଦେବା ପାଇଁ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ଅନ୍ଧ ଗାୟକ ଅପର୍ଣ୍ଣା ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ସଙ୍ଗୀତ କ୍ଲାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ଲଳିତକଳାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଡ୍ରଇଁ ଶିକ୍ଷକ ରହିଥିଲେ । ନିଜେ ନୀଳକଣ୍ଠ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ 'ମଡେଲ ଡ୍ରଇଁ' ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।

ଦୈହିକ ପରିଶ୍ରମ - ଦୈହିକ ପରିଶ୍ରମର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ପିଲାଙ୍କ ମନରୁ ହୀନମ୍ମନ୍ୟତା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ନିଜେ ରୋଜଗାର କରି ନିଜ ପଇସାରେ ପାଠ ପଢ଼ିବାର ସୁବିଧା ଗରିବ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏପରିକି ପିଲାଏ ଷ୍ଟେସନରୁ ବୋଝ ବୋହି, ଲୋକଙ୍କୁ ଖିଅର କରି ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ପଇସା ଅର୍ଜନ କରି କାହାକୁ ହାତ ନ ପତାଇ ନିଜର ସ୍କୁଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳାଇ ପାରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାତ୍ରି କ୍ଲାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା ।

ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା - ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ଉଦ୍ରେକ ପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତିରେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ପ୍ରତିନିଧି ବାଛି ମେସ୍ ଚଳାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ସେବାଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବା ପାଇଁ ରୋଗ ଭୋଗୁଥିବା ପିଲାଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ତା'ଛଡ଼ା ବାହାର ରୋଗୀଙ୍କ ସେବା, ଘରପୋଡ଼ି, ନଇବଢ଼ି ପ୍ରଭୃତି ସମୟରେ ଲୋକସେବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ତାଲିମ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ପିଲାମାନେ ଶିକ୍ଷକ ସଙ୍ଗେ ବାହାରକୁ ଯାଇ ସେଭଳି ସେବାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ତା ଛଡ଼ା ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ କାହାର ଅସହାୟ ଭାବରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ପିଲାମାନେ ସେ ଶବକୁ କାନ୍ଧେଇଆଣି ଶ୍ମଶାନରେ ଶବ ସତ୍କାର କରୁଥିଲେ ।

ପରିବାର ଶୃଙ୍ଖଳା - ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ପରିବାର ପରି ଥିଲା ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାର ପ୍ରଧାନ ମୁରବି ଏବଂ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଥିଲେ । ପିଲାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟପେୟର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମେସ୍‌ର ରନ୍ଧାଖାଦ୍ୟ ତନଖି କରିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପିଲାମାନେ ସେ ଖାଦ୍ୟକୁ ଏକାଠି ବସି ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ସାଧାରଣ ପରିବାରର ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରାଯାଇ ଯେପରି ପିଠାପଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ସେଠା ଛାତ୍ରାବାସରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟ ସେହି ପର୍ବ ସବୁ ପାଳନ କରାଯାଇ ପିଠାପଣା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ପରିବେଷଣ କରାଯାଉଥିଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧ୍ୟାପନା - ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଡଭାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ରିପୋର୍ଟ ମୁଦ୍ରଣ ପାଇଁ କଲିକତା ଯାଇଥିବା ସମୟରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ସାର୍ ଆଶୁତୋଷ ମୁଖାର୍ଜୀ ତାଙ୍କୁ ଡକାଇନେଇ ସୋନପୁର ଚେୟାରର ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ସାର୍ ଆଶୁତୋଷ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳ ପରିଦର୍ଶନରେ ଯାଇ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରତିଭା ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଖୋଜିଖୋଜି ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ବିଜେତା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଭେଙ୍କଟରମଣ ଓ (ପୂର୍ବତନ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି) ଦାର୍ଶନିକ ରାଧାକ୍ରିଷ୍ଣନ୍‌ଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆଦର କରି ସେ ସେହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର
ସମ୍ମାନିତ ଅଧ୍ୟାପକ ନୀଳକଣ୍ଠ

୧୯୨୦ ମସିହାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀ ଏଜୁକେଶନ ଲିଗ୍‌ର ଆଜୀବନ ସଦସ୍ୟ ଥିବାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରି କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରାଚ୍ୟଶିକ୍ଷା (ଓଡ଼ିଆ ସହିତ) ଓ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ବିଭାଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇ ବର୍ଷ କଣ୍ଟ କରି ସୋନପୁର ଚେୟାରର ସମ୍ମାନିତ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ଯୋଗଦେବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍.ଏ. ଶ୍ରେଣୀ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ଛାତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ଥିବାରୁ ସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଛାତ୍ର ଲୋକନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ତାଲିମ ଦେଇ ସେହି ବିଭାଗର ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ସେ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ । (ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଅବସରରେ କଲିକତାର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନାମରେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାମିତ ହୋଇଛି) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୀଳକଣ୍ଠ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେତେ ମାସ ମାତ୍ର ରହିବା ପରେ ଭାରତର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସରକାରୀ କଳରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ କରି (୧୯୨୧) ତାକୁ ଏକ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବା ବିହାରରେ ପରିଣତ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ କଲିକତାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ କହିଲେ- ''ତୁମେ ଏକ ଜାତୀୟ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଛ । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନ ଡେଇଁ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯାଅ ।'' ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଲେ- ''ଆମେ ଏକାଠି ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥାଇଁ, ଯାହା କରିବା ଏକାଠି କରିବା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣଙ୍କୁ ବଢ଼ିଲା ନଈରେ ଏକା ଛାଡ଼ିଦେଇ ମୁଁ କିପରି ଏଠାରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପାଦତଳେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିପାରିବି ?''

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ ପରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭାର ନୀଳକଣ୍ଠ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର ହେଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ସାର ଆଶୁତୋଷ ମୁଖାର୍ଜୀଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେବାରୁ ସେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ- ''ତୁମେ ମୋତେ ନ କହି ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲ ? ଉତ୍ତରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଥିଲେ ''ଆପଣଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ କ'ଣ ଆପଣ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଥାଆନ୍ତେ ? ଆମର ରାଜ୍ୟରେ ଆମ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବାକୁ ଆଉ ଲୋକ କାହାନ୍ତି ? ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲନ୍ତା କିପରି ? ତେଣୁ ଦେଶର ଡାକ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ମୋତେ ହଠାତ୍ ଏଠାରେ ବନ୍ଧନ ଛିଡ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।''

ଆଦର୍ଶ ଛାତ୍ରପ୍ରାଣ - ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ବିଭିନ୍ନ ଜ୍ଞାନର ସାଗର । ଜ୍ଞାନତପସ୍ୱୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା ଏକ ନିଶାରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳର ଅଧକ୍ଷ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବତନ ସହଯୋଗୀ ବାରିଷ୍ଟର ସୁଶୀଳ ଘୋଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ୨୭ ମେ ୧୯୧୫ରେ ଲେଖିଥିବା ଏକ ପତ୍ରରୁ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରପ୍ରାଣତା ଓ ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ ଜଣାଯାଇଥାଏ । ସେ ଲେଖିଥିଲେ-

ପ୍ରିୟ ସୁଶୀଳ,

ମୋର କଟକ ଛାତ୍ରାବାସର ତୁମମାନଙ୍କ ପରି ସହପାଠୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଟୁଥିବା ଅନାବିଳ ଆନନ୍ଦ ସମୟ ଯେପରିକି ମୁଁ ପୁଣି ଏଠାରେ ଉପଭୋଗ କରୁଛି

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲି ଭାବୁଥିବାବେଳେ ମୋ ଭାବନାରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲା, ମୁଁ ନିରାଶାରେ ପୁଣି ମୋର ଜଣିକିଆ ଛାତ୍ରାବାସ ଘର ଭିତରକୁ ଏକୁଟିଆ ଠେଲି ହୋଇଗଲି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋତେ ବ୍ୟସ୍ତ କରି ରଖିବାପାଇଁ ମୋର ପିଲାମାନେ ନାହାନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟି ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଛୁଟି ଉପଭୋଗ ପାଇଁ ନିଜ ଘରକୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଯାହାହେଉ ମୁଁ କେବଳ ଗତକାଲିର ସ୍ୱପ୍ନରେ ବିଭୋର ହେବି ନାହିଁ । ମୋର ନିଜ ଉପରେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ରହିଛି ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶା ରହିଛି, ଯାହାଛଡ଼ା ଜୀବନଟା କେବଳ ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁଃଖର ମାଳା ହୋଇ ରହିଯିବ । କୌଣସି ସଂଗଠନ କେବଳ ବିଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ, ବୃଥା ଯାଏ ନାହିଁ, କୌଣସି ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ବିଚ୍ଛେଦରେ ହଜିଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କର୍ମମୟ ସଂସାରରେ ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ସେଠାରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କେବେ ଭୁଲି ହୁଏ ନାହିଁ... ।

ତୁମେ ଲେଖିଛ, ମୁଁ କାହିଁକି, ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ, ଆକାଂକ୍ଷା ତ ନିଜ ବିଷୟରେ କିଛି ଲେଖି ନାହିଁ । ଠିକ୍ କହିବାକୁ ଗଲେ ମୋ ଜୀବନ, କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ସବୁ ହେଉଛି ମୋର ଏହି ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ । ବାସ୍ତବରେ ଏ ସ୍କୁଲଟି ହିଁ ମୋର ବାସସ୍ଥଳୀ ଓ ପଢ଼ାଗୃହରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।

ତୁମର ବୋଧହୁଏ ମନେ ନାହିଁ, ସ୍କୁଲ ପଢ଼ାବେଳରୁ ଏହିପରି ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମୋର ଜୀବନର ବାସନା ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମଧ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା ମିସନ୍ ଗଠନର ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲି । କାରଣ ପୂର୍ବର ସମସ୍ତ ଗୌରବ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ଦୀର୍ଘ ମରହଟ୍ଟା ଓ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ କାଳରେ ସବୁଥିରେ ଅଧିକ ପଛେଇ ଯାଇଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ଏହି ନିରାଡ଼ମ୍ବର ସ୍କୁଲ ମାଧମରେ ଏ ଜାତିର କ୍ଷମତାର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରୁଛୁ । ଆଉ ଅଧିକ କର୍ମୀ ମିଳିଲେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଏହା ଯେପରି ଗୋଟିଏ ମିସନର ମୂଳପିଣ୍ଡରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ × × ×

ତୁମେ ମୋ ବିବାହ କଥା ପଚାରିଛ । ମୁଁ ମୋର ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର ପନ୍ଦରଦିନ ପୂର୍ବରୁ ବିବାହ କରିଥିଲି । ତାର ୪/୫ ବର୍ଷ ପରେ ମୋର ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ୩ ବର୍ଷ ବାଳକର ପିତା । ବାସ୍ତବରେ ପରିବାର ସହିତ ମୋର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଘର ଛାଡ଼ିଦେଇଛି । ମୁଁ ସବୁବେଳେ ମୋ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଛାତ୍ରାବାସରେ ହିଁ ରହିଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମର ଛାତ୍ରାବାସଟିରେ ୧୨ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଓ ୩୨୦ ଜଣ ଛାତ୍ର ଏକତ୍ର ରହନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଏକାଠି ଖାଆନ୍ତି ଓ ଖେଳନ୍ତି × × × ତୁମେ ଓକିଲାତି କରୁଛ, ଦିନକୁଦିନ ଓକିଲାତି ପ୍ରତି ତୁମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଢୁଛି, ମୋ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସେହିପରି ମୋ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଭଲପାଉଛି । ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ମୁଁ ଯେତିକି ଯେତିକି ବେଶି ଅନୁଭୂତି ଆହରଣ କରୁଛି, ମୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ରହିବାକୁ ସେତିକି ବେଶି ସୁଖ ପାଉଛି ।

ମୋର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସବୁବେଳେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକିକ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଘେରି ରହିଥିବା ଦେଖି ମୋତେ ଅପ୍ସରା ରାଜ୍ୟରେ ବିଚରଣ କଲାପରି ଲାଗୁଚି । ବିଶେଷତଃ ତଥାକଥିତ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନର ଦୁଃଖଦାୟକ ଜଞ୍ଜାଳର ଜଟିଳତା ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ଥିବା ମାନବର ନିର୍ମଳ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ମୁଁ ଏଠାରେ ଶିଖିବାକୁ ପାଉଛି ।

ମୁଁ ଏହି ଶିକ୍ଷକ ଚଉକିରେ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

। ଇତି ।

ଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷାଦାନ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ବ୍ରତ ଥିଲା । ପରିସ୍ଥିତିର ଚାପରେ ସେ କଲିକତାର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ଛାଡ଼ି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟକୁ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଭାର ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ଏକ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ତାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶିକ୍ଷାନୀତି - ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶିକ୍ଷାନୀତି ମୁଖ୍ୟତଃ ନିୟମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ନିୟମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ପାଳନ କରି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଶହ ଶହ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ରାଜ୍ୟ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରଗତିରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିପାରିଥିଲେ । ଛାତ୍ରଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିବା ଡାକରାକୁ ଛାତ୍ରବତ୍ସଳ ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଡାକରାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବହୁ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ ଛାତ୍ର ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଛାଡ଼ି ବାନର ସେନାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ମଧ୍ୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ କଥାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲକୁ ଭାଙ୍ଗି ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍କୁଲ କଲେଜ ପାଠ ଛାଡ଼ିଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ମନରେ କୋହ ଆସୁଥିଲା । ଅସହଯୋଗ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେ କୌଣସି ଛାତ୍ରର ମେଧାର ସୁରାକ ପାଇଲେ ତାକୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲେ । ଥରେ ପୁରୀ ଆଶ୍ରମରେ ବାନରସେନାଙ୍କ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପାଇଁ ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚଧରଣର ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇ, ସେ ଗୀତ କିଏ ଲେଖିଛି ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ବାନରସେନାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବାଳକ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାହା ଲେଖିଥିବା ଜାଣିପାରି ସେ ଅନନ୍ତକୁ ଡକାଇ କହିଥିଲେ- ''ଏ ଆଶ୍ରମ ତୁମ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ତୁମେ ତୁମର କର୍ମସ୍ଥଳୀ ସ୍କୁଲକୁ ଫେରିଯାଅ, ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ତୁମ ପ୍ରତିଭା ବିକଶିତ ହେବ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ତୁମେ ଭଲ ଭାବରେ ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବ ।'' ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଅନନ୍ତ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୱାନ, କବି, ସମାଜସେବୀ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟପନ୍ଥୀ ଜନନାୟକ ହୋଇ ଦେଶର ବହୁବିଧ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିଥିଲେ ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ପାଠଛାଡ଼ି ଜେଲଫେରନ୍ତା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠପଢ଼ାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ଫେରିଆସି ସେହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କର୍ମମୟ ଓ କାରାଜୀବନ ଯୋଗୁଁ ସେ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶିକ୍ଷାକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ପୁରାତନ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରି ସେଠାରେ ଏକ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ତାହା ଏକ ସରକାରୀ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ସେହି ନୂତନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଢ଼ପଢ଼ାରେ ଅବହେଳା ଦେଖିଲେ, ଅବସର ମିଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍କୁଲ ଯାଇ ନିଜେ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିଲେ । କେଉଁଠାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ପଢ଼ାପଢ଼ି ଅସୁବିଧା କଥା ଶୁଣିଲେ ସେ ତାହା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଆଗେଇ ଆସୁଥିଲେ ।

ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲର ପରିଚାଳନା ଓ ପାଠପଢ଼ା ତ୍ରୁଟିଯୋଗୁଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୋଷ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନା କଟକଣା ଜାରି କରି ସରକାର ସେତେବେଳକୁ ଏକ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେହିସବୁ ଅସନ୍ତୋଷ ବ୍ୟାପକ ଆକାର ଧାରଣ କରି ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଛାତ୍ର ସତ୍ୟାଗ୍ରହର

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୂପ ନେଲା । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ତାକୁ ଦମନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ନୀଳକଣ୍ଠ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥାଇ ତାହା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ କଟକ ଆସି ସରକାର ଓ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରି ତା'ର ସମାଧାନ କରାଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱପ୍ନ- ଦେଶର ପୁନର୍ଗଠନ ଥିଲା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଦେଶପ୍ରେମ ଅବିଭାଜ୍ୟ ଏବଂ ତାହା ଦେଶର ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷା ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଡ଼ିତ । ରାଜ୍ୟର ପୁନର୍ଗଠନରେ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ସେ କେନ୍ଦ୍ର ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିର ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ସଂସ୍କୃତିର ମୂଳପିଣ୍ଡ ଭାବେ ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ ।

୧୯୨୭ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିକୁ ଦାବି କଲାବେଳେ କହିଥିଲେ ''ଆମେ ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶ ଚାହୁଁ, ଆମର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରାଳୟ (ହାଇକୋର୍ଟ) ନିତାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ ।'' ୧୯୩୬ରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଭାବରେ ଗଠନ ହେବା ପରେ ପ୍ରଥମ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କଲେ । କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଭାବରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ।

ନିର୍ବାଚନ ପରେ ବିଧାନସଭା ଦଳୀୟ ସଦସ୍ୟ ଓ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳଙ୍କ ତ୍ରୁଟି ଅଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭାବେ କଂଗ୍ରେସର ମନୋନୀତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରୀ ଦଳ ହାତକୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲା । ସେମାନେ ଆଞ୍ଚଳିକ ସମସ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷମତାକୁ ହାତରେ ରଖିବାକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ମୁଖ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ଦରକାର ଓ ସରକାରଙ୍କର ଅର୍ଥାଭାବ ଦର୍ଶାଇ ଟାଳଟୁଳ ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ 'ନବଭାରତ' ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖିଲେ- ''ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଟିଏ ନ ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାର କିପରି ପ୍ରଗତି ହୋଇପାରିବ ? ଶିକ୍ଷକ କେଉଁଠୁ ଆସିବେ ? ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ହେବା ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ବିଶ୍ୱନାଥବାବୁଙ୍କ ନିଷ୍କ୍ରିୟତାରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୀଳକଣ୍ଠ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ ସହର ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ଏକ ସଭା କରି ବିଶ୍ୱନାଥବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାଇବା ପାଇଁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନ ସପକ୍ଷରେ ଏକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଜନତାର ସମର୍ଥନରେ ୧୯୩୭ରେ ଗୋଟିଏ ବେସରକାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନ କମିଟି ଗଠିତ ହୋଇ ସଭାପତି ଦାୟିତ୍ୱ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଗଲା । ତତ୍ପରେ ବାଧ ହୋଇ ସରକାର ଏକ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅନୁଧ୍ୟାନ କମିଟି ଗଢ଼ିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ସେହି କମିଟିର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ଓ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଶ୍ରୀ ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପାଦକ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଗାଢ଼ ପରିଶ୍ରମ କରି ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ନାନା ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏକ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତପୂର୍ବକ ବିଶ୍ୱନାଥ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ୧୯୩୯ରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରୁ ସେ ଓହରିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରିପୋର୍ଟଟି ମଧ୍ୟ ସରକାରୀ ଦପ୍ତରରୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା ।

କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାହା ଛାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ପରେ ସୁଭାଷଙ୍କ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଇଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟର ଆଉ ଗୋଟିଏ କପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେହି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଦାବିରେ ଅଟଳ ରହିଲେ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଥାଇ ୧୯୪୩ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ।

ତା'ପରେ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର ଅର୍ଥ ଅନଟନ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାର ଦ୍ରୁତ ପ୍ରସାରଲାଭ କଲା । ପରେ ପରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଦୁଇଟି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗୋଟିଏ ବୈଷୟିକ (କୃଷି) ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ସଂପ୍ରତି ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଂଖ୍ୟା ମିଶି ଆଠ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନର ଯେଉଁ କାମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ଏହା ହେଉଛି ତାର ସୁଫଳ । ତେଣୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ହିଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ୟୋକ୍ତା ଓ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ରଷ୍ଟା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳ - ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜର ଚରିତ୍ର ଗଠନ ପାଇଁ ଯେପରି ସଚେତନ ଥିଲେ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୈତିକ ଉନ୍ନତି, ଚରିତ୍ରବତ୍ତା ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ସେହିପରି ଯତ୍ନବାନ୍ ଥିଲେ । ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରୁ ନେତା ବା ମନିଟର ବାଛି ନିଜର ପାଠପଢ଼ା, ମେସ୍ ପରିଚାଳନା ପ୍ରଭୃତିର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ଗଣତନ୍ତ୍ର ପଦ୍ଧତିର ଶାସନ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାଠି ରହି ରୋଗୀ ସେବା, ସୁସ୍ଥ ଶରୀର ଗଠନ ପାଇଁ ଖେଳ କସରତ, ଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଆଲୋଚନା ସଭା ପ୍ରଭୃତିରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ ।

ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ସେ ଗୁରୁକୁଳର ଖ୍ୟାତି ବ୍ୟାପିଯାଇଥିଲା । ପ୍ରାକୃତିକ ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଶହ ଶହ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆସି ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଉଥିଲେ । ଗୁରୁକୁଳର ସେହି ଦୀପ୍ତିବାନ୍ ପ୍ରଧାନାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ସାଧକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ଲେଖିଛନ୍ତି-

ସଦାଶିବ 'ନୀଳକଣ୍ଠ' ସତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେ 'ଗୋପବନ୍ଧୁ' ବ୍ରହ୍ମବାସୀ ॥
'ଗୋଦାବରୀ' ଉପକୂଳ ନିୟତ ଉର୍ବର । କୃପାମୟ 'କୃପାସିନ୍ଧୁ' ଜନହିତକର ॥
ସମବେତ ସମଚେତ ଚତୁର୍ବର୍ଗମୂରତି । ତଡ଼ିଦେବେ କୁସଂସ୍କାର ଦୁର୍ନୀତି ଦୁର୍ଗତି ॥
ସତ୍ୟବାଦୀ ଗ୍ରାମେ ଆସି ହୋଇଛନ୍ତି ଠୁଳ । ଉଦ୍ଧାରିବେ ଭଗୀରଥ ସମାନରେ କୁଳ ॥

ଫକୀରମୋହନ ବହୁଥର ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଆସି ଆଲୋଚନା ସଭା ପ୍ରଭୃତିରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ଦେଖି ଭାରତର ବହୁ ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଓ ଗୁଣୀଲୋକ ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳକ ଅଧକ୍ଷଙ୍କର ଜ୍ଞାନଗରିମା ଓ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଭୂୟସୀ-ପ୍ରଶଂସା କରି ମନ୍ତବ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ସରକାରୀ ସନ୍ଦେହ - କରିତ୍କର୍ମା ପ୍ରଧାନାଚାର୍ଯ୍ୟ ନୀଳକଣ୍ଠ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରିବା ଭଳି ନିଜକୁ ଉପଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟରେ ପାରଙ୍ଗମତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ, ଲିପି ସଂସ୍କାର, ମଡେଲ, ଡ୍ରଇଁ ପୁସ୍ତକ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସକୁ ନେଇ ନାନା କାବ୍ୟ ରଚନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍କୁଲ ପତ୍ରିକା 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଲୁପ୍ତ ବିଭବ ଓ ଐତିହ୍ୟ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇବା ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଅନ୍ୟ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓଡ଼ିଶାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକ ଦୃଶ୍ୟ

ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଗୁରୁକୁଳ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପଠନରେ ସୀମିତ ନ ଥିଲା । ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ସହିତ ମଣିଷପଣିଆର ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

୧୯୧୮ ମସିହାରେ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଗୁଇନ୍ଦା ପୋଲିସମାନେ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କଲେ । ବକୁଳବନ ଭିତରେ ଗୁପ୍ତବୋମା ତିଆରି କାରଖାନା ରହିଛି ବୋଲି ସେହି ସଂସ୍ଥା ଇଂରେଜ ଉଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୁପ୍ତ ରିପୋର୍ଟମାନ ପଠାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ତାହା ଶୁଣି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ବୋମା ତିଆରି କଥା ପଚାରିବାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଲେ "ଆମେ ଏଠାରେ ଏପରି ବୋମା ତିଆରି କରୁଛୁ ଯାହା ପୁରୁଷକ ପରେ ଫୁଟି ଏ ଦେଶକୁ ଆଲୋକିତ କରିଦେବ । ତତ୍କାଳୀନ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଲାଟ୍ ଏଡୱାର୍ଡ୍ ଗେଟ୍ ସେ ଗୁପ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ସବୁକୁ ନିଜେ ଯାଞ୍ଚ କରି ଦେଖିବା ପାଇଁ ସଦଳବଳେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ବୋମା ଗଢ଼ା ସ୍ଥାନରେ ଭଲ ମଣିଷ ଗଢ଼ା ହେଉଥିବା ଉପଲବ୍ଧି କରି ଗରିବ ପିଲାଙ୍କର ସେ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଶିକ୍ଷା ଅନୁଷ୍ଠାନର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଭୂରିଭୂରି ପ୍ରଶଂସା କରି ବିବେକୀ ଇଂରେଜ ଲାଟ୍ ଫେରିଯାଇଥିଲେ ।

୧୯୧୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ କଲିକତାରୁ 'ଶିକ୍ଷକତା ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ' ପାଇ ଫେରିବା ପରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଲାଟ୍ ଏଡ଼ୱାର୍ଡ଼ ଗେଟ୍‌ଙ୍କ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ (ବକୁଳବନର ସ୍କୁଲ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ) ଆଗଧାଡ଼ି ଡାହାଣରୁ ପଗଡ଼ିଧାରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ, ସାର ଏଡ଼ୱାର୍ଡ଼ ଗେଟ୍ ଓ ଦୁଇଜଣ ଉଚ୍ଚ ଅଫିସର । ପଛଧାଡ଼ି ବାମରୁ - ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସମାବର୍ତ୍ତନ ପୋଷାକ ପରିହିତ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର

ଅଧକ୍ଷ ପଦ ଅର୍ପଣ କରି ସେହି ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ୧୯୧୧ରୁ ଗୁରୁକୁଳର ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଛାତ୍ରାବାସର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥାଇ ପିଲାଙ୍କ ପାଠପଢ଼ାଠାରୁ ଖାଇବାପିଇବା ଓ ରୋଗ-ବୈରାଗ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝୁଥିଲେ । ସେ ଛାତ୍ରାବାସର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହରଙ୍କ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ରାଜନୀତିକ ସଂଗଠକ, ବିପ୍ଳବୀ ଓ ସଂଗ୍ରାମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ, ସେ କେବଳ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସତେଯେପରି ସେ ଥିଲେ ଏକ ଚଳନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେ କେବେ ପରାଜୟରେ ହତାଶ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି କିମ୍ବା ବିଜୟରେ ଉଦ୍‌ଫୁଲ୍ଲିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟତଃ ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ କର୍ମୀ । ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ପାରିବାରିକ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟକୁ ସେ କେବେ ବି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବରେ ଜନସେବା ଓ ଦେଶସେବା କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ନିନ୍ଦା ଓ ପ୍ରଶଂସା ଉଭୟ ପାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କୌଣସି ନିନ୍ଦା-ପ୍ରଶଂସା ତାଙ୍କ କର୍ମରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିଜ ଉପରେ ରହିଥିଲା ଗଭୀର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ । ଏହି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ କର୍ମପ୍ରବଣତାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସେ ଓଡ଼ିଶାର ନବନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ନିଜର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଜଣେ ସଂଗଠକ ଭାବରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଦଳ ଓ ଜାତିକୁ ଉଚିତ ମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳିତ କରିଥିଲେ ପୁଣି ବିପ୍ଳବୀ ଭାବରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ବିପ୍ଳବର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ।

ଦେଶସେବା ଦୀକ୍ଷା - ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଓ କର୍ମମୟ ଜୀବନକୁ ଦେଶସେବାରେ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ଦେଶପ୍ରେମର ଏକ ମାଧ୍ୟମ । ଜାତି ଓ ଦେଶର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ପ୍ରାଣଦାନ କରିବାକୁ ସେ ଆଦୌ କୁଣ୍ଠିତ ନ ଥିଲେ । ସେହି ଉନ୍ନତି ପଥରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ବିଘ୍ନ ବିରୋଧରେ ସେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବୀ ମନ ଗତାନୁଗତିକ ଗଡ୍‌ଡାଳିକା ପ୍ରବାହରେ ଗତି କରିବାର ଥିଲା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ । ଦେଶ ଉନ୍ନତିର ମନ୍ଥର ଗତିକୁ ସେ ଆଦୌ ସହିପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେମାନଙ୍କ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ପୁରୀର ଦେଶପ୍ରେମୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ତାଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ହରିହରଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ, ଦେଶସେବାରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ୍ୟ ଦେଶପ୍ରେମ ଡୋରିରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ । ନବମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିବା ଦିନଠାରୁ ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ହରିହର ଓ ଅନନ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଶସେବାର ଶପଥ ନେଇଥିଲେ । ୧୯୦୩ରୁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୦୪ରେ ପୁରୀରେ ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶୀ ବ୍ୟବହାର ଶପଥପତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରି ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଜକୁ ସାମିଲ କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୫ ବଙ୍ଗଭଙ୍ଗ 'ବନ୍ଦେ ମାତରଂ' ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭାରତମାତାଙ୍କୁ ଇଂରେଜଙ୍କ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ବୈପ୍ଳବିକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେ ବିପ୍ଳବୀ ଛାତ୍ରସଂଘ ଗଢ଼ି କଟକରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ମହାବିପ୍ଳବୀ ଖୁଦିରାମଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ । ସେହି ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ନିଜ ଲିଖିତ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମରୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ର ରୂପେ ସରକାରୀ ବୃତ୍ତି ପାଇ ସେହି ଅର୍ଥରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ତଥାପି ସରକାରଙ୍କ କୋପରେ ବୃତ୍ତି କଟିଯିବା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ ଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କ ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗେରୁଆ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଓଡ଼ିଶା ସଶସ୍ତ୍ର ବୈପ୍ଳବିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ଆଦୌ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ ବୋଲି ଜାଣିପାରିଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଜାଗ୍ରତ କରି ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କରିବାକୁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଶିକ୍ଷା ମିଶନର ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ମଣିଷ ଗଢ଼ା ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ - ୧୯୨୧ ଜାନୁଆରୀ ଛଅ ତାରିଖରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣରେ ଆହୁତି ଦେବା ପାଇଁ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମାନଜନକ ଅଧ୍ୟାପକ ପଦ ତ୍ୟାଗ କରି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସ ଆନ୍ଦୋଳନର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ କଲିକତାରୁ ସିଧା ସମ୍ବଲପୁର ଆସି କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେଠାରେ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଂଗ୍ରେସ ମୁଖପତ୍ର 'ସେବା' ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶନ ଓ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ସଭା ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସହିତ ଏକ ସେବାଦଳ ଗଢ଼ି ରୋଗୀ ଓ ବିପନ୍ନମାନଙ୍କ ସେବାରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେଠାର ନେତା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବେହେରା ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

''ସ୍ୱରାଜ ଭାୟା ଅଲବତ୍ ହୋଗା ଛୋଡ଼୍‌କେ ଆଓ ଗୋଲାମି'' ପରି ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯାଇ ସେ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦାନ କରିବାପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସମ୍ବଲପୁରର ଏକ କଂଗ୍ରେସ ସଭାରେ ଭାଷଣ ଦେବାବେଳେ ବକ୍ତୃତା ମଝିରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଶିଶୁକନ୍ୟା ଭାରତୀୟ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦର ଟେଲିଗ୍ରାମ୍

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ (୧୯୨୧ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା) କଟକ କାଠଯୋଡ଼ି ନଈବାଲିରେ ସଭା । ଚଉକିରେ ବସିଛନ୍ତି ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଓ କସ୍ତୁରବା । ମଞ୍ଚର ସମ୍ମୁଖରେ ବସିଛନ୍ତି ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ । ମଞ୍ଚ ଚାରିପଟେ ଘେରିଛନ୍ତି କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଓ କର୍ମୀ

ପାଇଁ ମଧ ଅବିଚଳିତ ଭାବରେ ଜନତାଙ୍କୁ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେବାରେ ସଭାରେ ହଇଚଇ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା । ସେଠାରେ ବହୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେବାର ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହିବର୍ଷ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଓଡ଼ିଶା ଆସି କଟକ କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀର ବାଲିରେ ହୋଇଥିବା ବିରାଟ ସଭାରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକରି ସମ୍ବଲପୁର ଆସିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ସମ୍ବଲପୁର ଯିବାରେ ବିଳମ୍ବ ହେଉଥିବାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଲେଖିଥିଲେ-

*ଭାଇ,

ମୋତେ ଏତେ ଜାଗାକୁ ଯିବାକୁ ଅଛି ଯେ ଏ ମାସ ଭିତରେ ସମ୍ବଲପୁର ଯିବା ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଜଣାପଡୁ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦିଅ । ମୋତେ ସମୟ ମିଳିବା କ୍ଷଣି ମୁଁ ସମ୍ବଲପୁର ଯିବାକୁ ଭୁଲିବି ନାହିଁ ।

ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମ — ସ୍ବା ମୋହନ ଦାସ ଗାନ୍ଧୀ

୨।୫।୧୯୨୧ — ବନ୍ଦେ ମାତରଂ

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ନେତାଜୀ ସୁଭାଷଙ୍କ ପରି ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମର ଏକ ଆୟୁଧ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସ ଆନ୍ଦୋଳନ ଧୀର-ମନ୍ଥର ଗତି ତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରୁ ନ ଥିଲା । ସେ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ କିପରି ସଂପ୍ରସାରିତ କରି ତୀବ୍ର କରାଯାଇପାରିବ ସେଥିପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ଥିଲେ ।

୧୯୨୨ରେ ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସଭାରେ ଗାନ୍ଧୀପନ୍ଥୀ ଅପରିବର୍ତ୍ତନ ବାଦୀମାନେ ଅସହଯୋଗ ପନ୍ଥାକୁ ଅନୁସରଣ କରି କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ନିର୍ବାଚନ ବର୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଣାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଅଧିକ ଗତିଶୀଳ କରିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସଦସ୍ୟମାନେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କଲେ । ନିର୍ବାଚନ ବାଟେ ସରକାରୀ ଯନ୍ତ୍ର ଭିତରକୁ ଯାଇ ସରକାରୀକଳକୁ ଅକାମୀ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଚାହୁଥିଲେ । ତା ହୋଇପାରିଲେ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସମାନ୍ତରାଳ ସରକାର ବସାଇବାର ବାଟ ଫିଟିବ ବୋଲି ବିପ୍ଳବୀ ସୁଭାଷ (ନେତାଜୀ) ପ୍ରଚାର

* ଏହି ପତ୍ରଟି ସେହି ସମୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସଂପାଦିତ 'ସେବା' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା) । ସମ୍ବଲପୁର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପ୍ରଚାର କରି ସେଠାରେ ଦୃଢ଼ ସଂଗଠନ ଗଢ଼ି ସାରିବା ପରେ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ ସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିହାରରେ ଶିକ୍ଷକତା କରି କର୍ମୀ ତାଲିମ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବଲପୁର ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କରୁଥିଲେ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ ଗାନ୍ଧୀପନ୍ଥୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀଙ୍କର ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କାଟ ଖାଇଗଲା । ପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଓ ମୋତିଲାଲ ପ୍ରଭୃତି ଜୟଲାଭ କରି କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ନାମକ ଦଳ ଗଢ଼ି ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିବାର ଡାକରା ଦେଲେ ।

ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ - ୧୯୨୨ରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଲମ୍ଫଦେଇ ନୀଳକଣ୍ଠ ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ୧୯୨୩ରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସହିତ ସତ୍ୟବାଦୀରୁ ପଦଯାତ୍ରାରେ କଟକ ଆସିଲେ । ପଦଯାତ୍ରାରେ ଅର୍ଦ୍ଧନଗ୍ନ ଚାଷୀ ଓ କଟାଶ ପୋଡ଼ି ଖାଉଥିବା ବାରବୁଲା କେଳା ଓ ନୟନଯୋଡ଼ିରେ ମାଛ ଧରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ସେ ଲୋକମାନେ କାହିଁକି ଭଲ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁ ନାହାନ୍ତି, ଜୀବହତ୍ୟା ନ କରି ଦୁଧ ଘିଅ ଖାଉ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଗାନ୍ଧୀ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରୁ, ଓଡ଼ିଶାରେ ପିନ୍ଧିବା ଖାଇବାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭାବ ଓ ଦୁଧିଆଳୀ ଗାଈ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଗରିବ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ବିଷୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କହିବାରୁ ସେଥିରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାର ଦରିଦ୍ର ଜନତା ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ଗାନ୍ଧୀ ନିଜର ପୋଷାକ ଛାଡି ଅଣ୍ଟା ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବା ଭଳି ଖଣ୍ଡିଏ ମାତ୍ର ଛୋଟ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ପରିଧାନ କଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ
ପ୍ରଥମ କାରାବରଣ ୧୯୨୩

ତା'ପରେ ପରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ରାଜବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଚୋରିମାନ ସହ ଛଅମାସ କାରାଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ । ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ପିଲାପିଲିଙ୍କ ଖବର ବୁଝିବାକୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବେଳ ନ ଥିଲା । ପୁରୀ ଜେଲରୁ ପ୍ରହରୀ ଗହଣରେ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ହଜାରିବାଗ ଜେଲକୁ ନିଆଯିବା ବେଳେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଷ୍ଟେସନରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଶୁକନ୍ୟା ବାସନ୍ତୀର ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଓ ନାଳଝାଡ଼ା ଜନିତ ମୃତ୍ୟୁ ଖବର ଜଣାଇଲେ । ସେ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଲେ "ଯିଏ ଯେତିକି ଦିନକୁ ଆସିଥାଏ, ସେତିକି ଦିନ ରହି ଚାଲିଯାଏ । ଏତିକି କହି ଷ୍ଟେସନରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିବା ଜନତାଙ୍କୁ ଦେଶକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗେଇଯିବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଲେ ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗାଡ଼ି ଚାଲିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦେଶପ୍ରୀତିରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଜଗିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଉଥିବା ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ହାତୀ ମସ୍ତକ ନତକରି କହିପକାଇଲେ "ଇଏ ମଣିଷ ନା ଦେବତା ।"

ହଜାରୀବାଗ ଜେଲରେ ଦୁଇବର୍ଷ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗୁଥିବା ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ, ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ, ଭାଗୀରଥି ମହାପାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ନେତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ସେ କାରାଗାରରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିବା ତୁଙ୍ଗ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ, ଜେ.ବି. କୃପାଳିନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବନ୍ଧୁତା ବଢ଼ିଲା । ରାଜନୀତି ଓ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ଦୀ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ବ୍ୟାକରଣ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରଘୁବଂଶର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଧିମେଇ ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟାପକ କରିବା ପାଇଁ ସେଥିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଜା ବିରୋଧୀ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନକାରୀ ବିଧାନସଭାମାନଙ୍କରେ ପଶି ସରକାରୀ ନୀତିର ବିରୋଧ କରି ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଚଳ କରିଦେବା ପାଇଁ କେତେକ ନେତା ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକର୍ମୀ ସୁଭାଷଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ, ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ପ୍ରଭୃତି ସେ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସର ପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ ଓ ଗାନ୍ଧିପନ୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ କୁହାଗଲା । ଗାନ୍ଧୀ ସେ ପନ୍ଥାକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାରୁ ପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀମାନେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ନାମକ ଏକ ଦଳ ଗଠନ କରି ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ି ବିଧାନସଭାରେ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟର ବିରୋଧ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ।

ସେହି ହଜାରୀବାଗ ଜେଲରେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ସେ ଦଳ ପ୍ରତି ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କାରାମୁକ୍ତି ସମୟ ଆସିଯାଉଥିବାରୁ ସେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ପକ୍ଷରୁ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି (ଏବର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ) ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିବାକୁ ମନୋନୀତ ହେଲେ ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ନୀଳକଣ୍ଠ - କାରାଗାର ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀଙ୍କ ପନ୍ଥାକୁ ସ୍ୱାଗତ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୪ରେ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ କଂଗ୍ରେସ ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ସଂପାଦକ ନୀଳକଣ୍ଠ କାରାମୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ସେତେବେଳର ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର ଯୁଗ୍ମ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରୁ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି (ବଡ଼ଲାଟ ସଭା) ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ବହୁ ଅଧିକ ଭୋଟରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିର (ବିପକ୍ଷ ଦଳ) ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ବରିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ଦଳର ନେତା ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୯୨୪ରୁ ବହୁବାର କାରାବରଣ ଓ ନିର୍ବାଚନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ୧୯୪୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଦସ୍ୟ ଓ ବିପକ୍ଷଦଳର ସଂପାଦକ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଶ୍ରମିକ ଆନ୍ଦୋଳନ, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରଭୃତିରେ ସେ ଲାଗି ରହୁଥିଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ସେ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ଲୋକବିରୋଧୀ ବିଲ୍‌ମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଭାଷଣ ଦେଇ ସଭାରେ ହୁଲସ୍ଥୁଲ ପକାଇ ଦେଉଥିଲେ । ସ୍ୱାର୍ଥ, କ୍ଷମତା ବା ସମ୍ମାନ ଲାଭ ପାଇଁ ନିଜର ଆଦର୍ଶରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବା ପରି ବ୍ୟକ୍ତି ତ ସେ ନ ଥିଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ଜଣେ ଟାଣୁଆ ନେତା ଭାବରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ବହୁ ଅସୁବିଧାରେ ପକାଉଥିଲେ ।

ଭାରତର ପ୍ରଥମ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ସାଥୀ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ସଂପାଦକ ନୀଳକଣ୍ଠ । ଆଗଧାଡ଼ି ବାମରୁ ୩ୟ-ଲାଲା ଲାଜପତ୍ ରାୟ, ୫ମ- ପଣ୍ଡିତ ମଦନ ମୋହନ ମାଳବ୍ୟ । ୯ମ - ବାଚସ୍ପତି ଭିଥଲଭାଈ ପଟେଲ, ୧୦ମ-ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ । ଆଗଧାଡ଼ି ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ୩ୟ - ଏମ୍.ଏସ୍. ଆନେ ।

ସରକାର ତାଙ୍କୁ ହାତକରି ତାଙ୍କ ମୁଖ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ପାଇଁ ତତ୍‌କାଳୀନ ବଡ଼ଲାଟ୍ ତାଙ୍କୁ ଏକ ବଡ଼ ରାଜକୀୟ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୀଳକଣ୍ଠ ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି କହିଥିଲେ ''ମୁଁ କୌଣସି ସମ୍ମାନ ବିଦେଶୀ ସରକାରଠାରୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ନିଜ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାର ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ଦେବେ, ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାଯାଏଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବି ।'' ଏଥିପାଇଁ ସେ ସରକାରଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସେ କେନ୍ଦ୍ର ସଭା ଅଧିବେଶନ ପରେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ପହଞ୍ଚିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରକାର ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଧରିନେଇ ପୁରୀ ହାଜତର ଗୋଟିଏ ସନ୍ତସନ୍ତିଆ କୋଠରିରେ ଶୀତ ଦିନେ ବିନା କେଣସି ଶୀତ ବସ୍ତ୍ରରେ ଏକାକୀ ରଖାଇଥିଲେ । ସେଥିରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଜ୍ଞାନ ହରାଇ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜର ସ୍ୱାଭିମାନକୁ ବଳି ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।

କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ଜଣେ ଟାଣୁଆ ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକବିରୋଧୀ ସରକାରୀ ବିଲ୍‌ର ବିରୋଧ କରି ଏକାଦିକ୍ରମେ ଆଠଦଶ ଘଣ୍ଟା ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣ ଦେଇ ସଭାକୁ ସରଗରମ କରି ରଖୁଥିଲେ । ତା' ଫଳରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଲୋକବିରୋଧୀ ବିଲ୍ ପାସ୍ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ସାଧାରଣ ନିରାପତ୍ତା ଆଇନ୍ ବିଲ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ସରକାର କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟବାଦ ପରି କୌଣସି ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୋଧୀ ଗତିକୁ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ଏକ ଦମନମୂଳକ କଠୋର ଆଇନ୍ ପେଶ୍ କରିଥିଲେ । ତାର ବିରୋଧ କରି ଏକ ଦୀର୍ଘ ଭାଷଣ ଦେଇ ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଥିଲେ ''ହେ ଇଂରେଜ ସରକାର ! ତୁମେ ତୁମ ଇଞ୍ଜୁଡ଼ି ଶାଳରେ କୌଣସି ନୂତନ ମତବାଦକୁ ତଣ୍ଟି ଚିପି ମାରିଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ବହୁ ମତବାଦ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ଓ କରିବ । ଲୋକଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲେ ସେମାନେ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ହିଁ କରିବେ ।'' ଜଣେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଭାବରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ବହୁ ସୁଖ୍ୟାତି ରହିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଦାବି - ବହୁଦିନରୁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ପ୍ରଭୃତି ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକତ୍ରିତ କରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଥନୀତିକ ଓ ଭୌଗୋଳିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏକାଠି କରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ବୋଲି ଓଡ଼ିଶାର ନେତାମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ଅନୁଗୁଳ, ସମ୍ବଲପୁର ଏପରି ପାଞ୍ଚଟି ମାତ୍ର ଜିଲ୍ଲାକୁ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ିଆ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ନାମ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେ ଜିଲ୍ଲା ସବୁକୁ ଲାଗି ତତ୍‌କାଳୀନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଡ଼ଜାତ ସବୁ ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶା ଡିଭିଜନରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଂରେଜ ଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆଉ କେତେକ ସ୍ଥାନ ମିଶିଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଗଢ଼ିବାର ଅସୁବିଧା ଅନୁଭବ କରି ଓଡ଼ିଶାର ନେତାମାନେ ସେପରି ଏକ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବଙ୍ଗଳା ବା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସହିତ ରଖାଯିବାର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଦୂରଦର୍ଶିତା ଓ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ମତପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର କଲିକତା ଅଧିବେଶନର ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ (ସଂଶୋଧନ) ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରତିବାଦସ୍ୱରୂପ ସେ ଅଧିବେଶନ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । କଲିକତାର ରାଜରାସ୍ତାରେ କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତୃବୃନ୍ଦଙ୍କର ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ବିରୋଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାର କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରି ଏକ ଆପୋସ ମିଳାମିଶା ମାଧ୍ୟମରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଦାବିକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଇନେଇଥିଲେ ।

କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଦାବି ୧୯୨୭

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ଦାବିଯୋଗୁଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ବଙ୍ଗ ଓ ଅନ୍ୟ ପଡ଼ୋଶୀ ସଦସ୍ୟଙ୍କର ସେ ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହୋଇଥିଲେ ଓ ପରେ ତାଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା-ରାଜନୀତି ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ରର ଶିକାର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୯୨୭ ଫେବୃଆରୀ ଆଠ ତାରିଖ ଦିନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ଦାବିକରି କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିମାନ ଦର୍ଶାଇ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଦାବି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ରାସ୍ତା ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାକ୍ଷଣି ତାହା ପଢ଼ି ଗୋପବନ୍ଧୁ ନାଚିଉଠିଥିଲେ ଓ ତୁଳି ତୁଳି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

୧୯୨୯ ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗଠନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ - ନୀଳକଣ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଦସ୍ୟ, ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ପ୍ରଭୃତି ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଚାଷୀ ଓ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ପ୍ରତି ସଚେତନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଥିଲେ । ଟାଟା ଓ କଲିକତାରେ ନେତାଜୀ ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗଠନ ମାନ ଗଢ଼ି ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ଟାଟା କମ୍ପାନୀର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରମିକବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିବାଦ କରି 'ଟିନ୍‌ପ୍ଲେଟ୍' ଶ୍ରମିକ ଧର୍ମଘଟ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ରେଳବାଇ କର୍ମଚାରୀ, ଡାକକର୍ମଚାରୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସର୍ବଭାରତୀୟ ସଂଗଠନମାନଙ୍କରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ।

ଡାକବିଭାଗ କର୍ମୀ ସମ୍ମିଳନୀ ମଝିରେ ବସିଛନ୍ତି ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ତାଙ୍କ ବାମପଟେ ଓକିଲ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଡାହାଣପଟେ, ସଂଘର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଶ୍ରୀ ନିମାଇଁ ଚରଣ ଦାସ ଇତ୍ୟାଦି ।

କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାସଭା ତରଫରୁ ସରକାରଙ୍କ ରେଲୱେ ବୋର୍ଡ କମିଟି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କମିଟିମାନଙ୍କର ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ସେ ସଂସ୍ଥା ସବୁରୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତନଖି ଓ ସମାଲୋଚନା କରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରାଉଥିଲେ । ୧୯୩୦ରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ସର୍ବଦଳୀୟ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ଦାବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ ।

କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ବିରୋଧୀଦଳର ସଂପାଦକ ଭୂମିକାରେ ତାଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଇଂରେଜ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ରାଜଉପାଧି ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାରୁ ସରକାରୀ ରୋଷର ଶିକାର ହୋଇ ନିର୍ଯାତିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସରକାର ତାଙ୍କ ପାଟିରେ ଲଗାମ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ପରାଧୀନ ଭାରତର ଏକ ସାଲିସ୍‌ବିହୀନ ନେତା, ଯିଏ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜନସାଧାରଣ ବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସର କର୍ଣ୍ଣଧାର - ୧୯୨୮ ମସିହାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜାତୀୟ ସଂଗ୍ରାମର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ପୁରୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବାକୁ ଥିବା ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ସେ ସଭାପତି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଏକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ବା ମେମୋରିଆଲର ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସତ୍ୟବାଦୀର କାଦୁଆଠାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବାସଦନ ଗଢ଼ାଇ ସେହି ଆଶ୍ରମକୁ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀ-କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ । ସେହିଠାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ନେତାଙ୍କର ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ସେହିଠାରୁ କର୍ମୀମାନେ ଯାଇ ଲୁଣ ମାରିବା, ପିକେଟିଂ କରିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଅସହଯୋଗର ଘନଘଟା ଯୋଗୁଁ କଂଗ୍ରେସକୁ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା ଓ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ କାରାଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରାଯିବାରୁ ପୁରୀରେ କଂଗ୍ରେସ ବସିପାରି ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ଗୋପବନ୍ଧୁ ମେମୋରିଆଲ ରୂପ ନେଇ ପାରି ନ ଥିଲା ।

ଦେଢ଼ବର୍ଷ କାଳ ହଜାରିବାଗ ଓ ପାଟନା କାରାଗାରରେ କଟାଇ ୧୯୩୩ ମସିହାର ଶେଷଭାଗରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କାରାମୁକ୍ତ ହେଲେ । କାରାଗାର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମୟରେ ସେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ । କାରାଗାରରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ସେ ଅନୁଭବ କଲେ ତାଙ୍କର ବହୁ ସାଂଗଠନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଛି । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ଘଟି ସାରିଥିଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚସଖାରୁ ଅନ୍ୟତମ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ୧୯୨୬ରେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୮ରେ ଗୁରୁପ୍ରତିମ ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁରୁକୁଳର ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ନିଜକୁ ଏକାକୀ ମନେ କରୁଥିଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରା ନ ହୋଇ ସାଙ୍ଗଠନିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନିୟୋଜିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଲୁଣମରା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ କାରାଜୀବନ - ଏହାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ୧୯୩୧ରେ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା କାକଟପୁର ନିକଟସ୍ଥ ଅସ୍ତରଙ୍ଗ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପରିଚାଳନା କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଦୀର୍ଘ ଦେଢ଼ବର୍ଷ କାଳ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ କେବଳ 'କ' ଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଦୀର ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ପୁସ୍ତକ ପାଇବା ଓ ଲେଖିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ପାଇବା ସହଜ ହୋଇଥିଲା । ହଜାରିବାଗ କାରାଗାର ଭିତରେ ତାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚା ଜୋରରେ ଚାଲିଥିଲା । ଦିନବେଳେ ସେ ସହକର୍ମୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର କ୍ଲାସ ନେଇ ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବଚନ ଦେଇ ଗୀତାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝାଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ନିଜେ ପଢ଼ିବା ଓ ଗୀତାର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିବାରେ ସମୟ କଟାଉଥିଲେ । ବେଳେବେଳେ ସେହି କାରାଗାରରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିବା ସୀମାନ୍ତ ଗାନ୍ଧୀ, ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସିହ୍ନା ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କ ସହିତ ନାନା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ଓ ସୁଖାଳାପ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଦୀ ସମୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିବା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି ଘଟି ମୁଣ୍ଡ ବୁଲା ଓ ବୃକ୍କରେ ପଥର ଜମିବା ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ଯୋଗୁଁ କିଛିକାଳପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସିତ ହେବାକୁ ପାଟନା ଜେଲ୍‌କୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରାଯାଇଥିଲା ।

ପୁଣି କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ - ୧୯୩୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନୀଳକଣ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଦସ୍ୟ ହେଲେ । ମୋତିଲାଲଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଘଟିସାରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ବମ୍ବେର ଓକିଲ ଭୁଲାଭାଇ ଦେଶାଇଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁଣି ସେହି ବିରୋଧୀ (କଂଗ୍ରେସ) ଦଳର ସଂପାଦକ ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ।

କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଗୃହ ସିମଳା । କେତେକ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ଗହଣରେ ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ି ବାମରୁ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ଶୟନ ଆୟଙ୍ଗାର, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଧାଡ଼ି ବାମରୁ-ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ସଦସ୍ୟ ଶ୍ରୀ ରବିଶଙ୍କର ଶୁକ୍ଳ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସିହ୍ନା ।

ସେ ସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଶୀତକାଳୀନ ରାଜଧାନୀ ଓ ସିମଳାରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ରାଜଧାନୀ ବସୁଥିଲା । ତେଣୁ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଶୀତଦିନେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଓ ଖରାଦିନେ ସିମଳାରେ ବସୁଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସିମଳାରେ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ବାହାରେ କେତେକ ସଦସ୍ୟ ଗହଣରେ ପୁତ୍ର ସହିତ ବାମରୁ - ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ବିପ୍ଳବୀ ଅମର ଚାଟାର୍ଜୀ, ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ସିହ୍ନା (ପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର) ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ କୁମାର ଦାସ (ପରେ ପୂର୍ବପାକିସ୍ଥାନର ମନ୍ତ୍ରୀ), ବିକ୍ରମ ଦାସ (ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର)

୧୯୩୪ରେ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଭାବେ ପୁନଃ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ କଂଗ୍ରେସର ସାଂଗଠନିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । ସେ କାରାଗାର ଭିତରୁ ପ୍ରାଚ୍ୟଶିକ୍ଷା ସମ୍ମିଳନୀକୁ ପଠାଇଥିବା ଗବେଷଣାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ 'ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ' ବନାରସ (କାଶୀ)ଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଗଠିତ ହୋଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭାବରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୩୬ ଏପ୍ରିଲ ମାସ ପହିଲାରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେଲା । ସେହି ପ୍ରଦେଶଟି ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଓଡ଼ିଶା ଡିଭିଜନର କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଅନୁଗୁଳ ସହିତ ଦକ୍ଷିଣରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ

ଦିଲ୍ଲୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ବାମରୁ - ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ବୃନ୍ଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସିରୁ ଅଣାଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା ମିଶି ଗଠିତ ହେଲା ।

ଦକ୍ଷିଣରେ ତରଳାମଞ୍ଜୁଷା,ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ବହୁ ଅଂଶ ଓ ଚିକାକୁଳମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ରାଜ୍ୟ, ଉତ୍ତରରେ ମେଦିନୀପୁର, ପଶ୍ଚିମରେ ସିଂହଭୂମ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ନ ମିଶି ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ରହିଗଲା । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ କଂଗ୍ରେସର ସେହି ସବୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇଥିବା ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଖା ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ନିରାଶରେ ରୁଗ୍‌ଣ ଓ ନିଃସ୍ୱ ଅବସ୍ଥାରେ ଫେରିଆସି ପରବର୍ଷ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ନିର୍ବାଚନ ପରିଚାଳନା - ୧୯୩୬ର ଶେଷଭାଗରେ ଭାରତର ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଧାନସଭାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ଘୋଷଣା କରାଗଲା ।

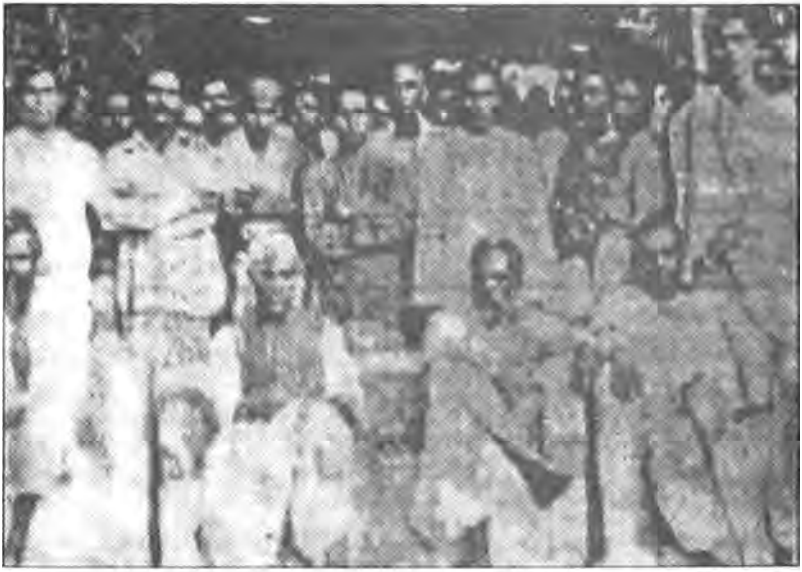

ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାର (୧୯୩୬) । ବସିଛନ୍ତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ । ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ । ପଛରେ - ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସଦସ୍ୟଗଣ ।

କଂଗ୍ରେସ ଏକ ଲଢୁଆ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାବରେ ତାର କର୍ମୀମାନେ କାରାଗାରରୁ ଫେରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଓ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା କଂଗ୍ରେସୀ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ବଳ ନ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ସାରା ପ୍ରାର୍ଥୀ ଛିଡ଼ା କରାଇବା ପାଇଁ ଜେଲ୍

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେରନ୍ତା ନିଃସ୍ୱ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଧନବଳ ଓ ଜନବଳ ନ ଥିବାରୁ ସଭାପତି ନୀଳକଣ୍ଠ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥିବାବେଳେ ବାଣପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଅଧିବେଶନରେ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଠିଆ କରାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହେଲା ।

ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଫେରି ନୀଳକଣ୍ଠ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଧନୀ ଜମିଦାର ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଠିଆ କରାଇବାର ଘୋଷଣା କଲେ । କୋରାପୁଟ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ନୂଆ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଶିଥିଲା । ସେଠାରେ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ଥିଲା ଓ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା । ସେ କେତେକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଚାକିରି ଛଡ଼ାଇ ପ୍ରାର୍ଥୀରୂପେ ବାଛି ସାହସର ସହିତ ଜମିଦାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଠିଆ କରାଇଥିଲେ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ମାତ୍ର ଆଠ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଯୋଗାଡ଼ କରି ଅଭାବୀ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ନିର୍ବାଚନ ପରିଚାଳନା କଲେ ।

ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶା ନିର୍ବାଚନ ଗସ୍ତ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାମପଟେ ଗଞ୍ଜାମ ନେତା ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଡାହାଣପଟେ କୋରାପୁଟ ନେତା ରାଧାମୋହନ ସାହୁ ଓ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସରାଏ ।

ସେ ନିଜେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଜୟଯୁକ୍ତ କରାଇବାକୁ ଦିନରାତି ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହସ ଓ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଅନୁମୋଦିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥୀ ବିଧାନସଭାରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତିଭା, ବାଗ୍ମିତା, ଦୃଢ଼ତା ଓ ସାଂଗଠନିକ ନେତୃତ୍ୱର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ମିଳିଥିଲା ଏହି ନିର୍ବାଚନରେ । ସେ ସମୟରେ ନିର୍ବାଚନ ଚିହ୍ନ ନ ଥିଲା । ପ୍ରାର୍ଥୀ ଓ ଦଳମାନେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ବାକ୍ସକୁ ନିଜର ଚିହ୍ନରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର ବାକ୍ସକୁ ନିଜର ଚିହ୍ନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ‘‘ଦାଢ଼ିଆ ଗାନ୍ଧୀ କହିଯାଇଛି ହଳଦିଆ ପେଡ଼ି ବା ବାକ୍ସରେ ଭୋଟ ଦିଅ’’ ଧ୍ୱନି ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

ନିର୍ବାଚନରେ ସମସ୍ତ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଜୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନୂତନ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠତା ଲାଭ କଲା । କଂଗ୍ରେସ ରାଜ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ କ୍ଷମତା ଅଧିକାର କରିବାର ଆଶା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେଲା । ନିର୍ବାଚନ ସରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେକ କ୍ଷମତାପିପାସୁ ଲୋକ ବିଧାନସଭାରେ ପଶି ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ନ ପାରିବା ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଦସ୍ୟ ଥିବାରୁ ବିଧାନସଭା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କେନ୍ଦ୍ର ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘୋଷଣା କରାଗଲା । କଂଗ୍ରେସ ନେତୃବୃନ୍ଦ ଗଢ଼ିଥିବା ଅଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରୀ କମିଟି ସବୁ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରାଦେଶିକ କମିଟିମାନଙ୍କର ଅବଜ୍ଞା କରି ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ଚୁଟି ନିଜ ହାତରେ ରଖିଲେ ।

କଟକରେ କଂଗ୍ରେସର ନିର୍ବାଚନରେ ଜୟଲାଭ ପାଇଁ ଉତ୍ସବ ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ଜଣେ କ୍ଷମତା ଅଭିଳାଷୀଙ୍କ ଗୃହରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ନିର୍ବାଚନ ସଭା ଡକାଇ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା ବାହାନାରେ ଘେନିଗଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ କେତେକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ପୁନଃ ନିର୍ବାଚିତ କରାଯିବ କହି ତାଙ୍କୁ ଡକାଯାଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବେ ଭାବି ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିର୍ବାଚନ ବେଳେ କଂଗ୍ରେସଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିଥିବା ଜଣେ ଯୁବନେତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ହେଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ସଭାପତି ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସଂପାଦକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେ କମିଟିର ଆଉ ଗୁଡ଼ିଏ ସଦସ୍ୟ ନିଆଯାଇଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମର୍ଥକ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିବାରୁ ଭୋଟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ବାରଟି ଭୋଟ ପାଇଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ତେରଟି ଭୋଟ ପାଇ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଭାପତି ହେଲେ । ଅବଶ୍ୟ ସେପରି ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦବି ନ ଯାଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତି ୧୯୩୭ରେ ପୁଣି ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ ।

କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିର ମୌଳିକ ନୀତି ସଙ୍କଟ (୧୯୩୭-୩୮) - ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସର ବିପୁଳ ବିଜୟ ଯୋଗୁଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତିଙ୍କଠାରୁ 'ସାବାସ୍ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ' ବୋଲି ପ୍ରଶଂସା ପାଇଲେ । ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ନେହେରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ କାଳେ କଂଗ୍ରେସ ବିଧାନସଭା ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପଦ ଗ୍ରହଣ ପରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିବେ ତାହାର ବାଟ ବନ୍ଦ କରାଇବା ପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ନ ହୋଇଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସେ ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହେଲା । କେନ୍ଦ୍ର କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ମଧ୍ୟ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ ସେ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଦସ୍ୟ ଥିବାରୁ ଆଗ ସେଥିରୁ ଇସ୍ତଫା ନ ଦେଲେ ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଧାନସଭା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ନିୟମ କେବଳ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପାଇଁ ଲାଗୁ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଧାନସଭା ସଦସ୍ୟ ନ ଥାଇ ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଛନ୍ତି ଓ ବହୁ ସଦସ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଭାର ସଦସ୍ୟ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ସଭାର ସଦସ୍ୟତା ପାଇଁ ଲଢୁଥାନ୍ତି ।

କେନ୍ଦ୍ର କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ମନୋନୀତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରୀ ଦଳ କଂଗ୍ରେସ ବହୁ ପ୍ରଦେଶରେ ସରକାର ଗଢ଼ା ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖି ବିଧାନସଭା କଂଗ୍ରେସ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ଡୋରି ନିଜ ହାତରେ ରଖିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଭୋଟ ସଂଗ୍ରହକାରୀ ଲୋକପ୍ରିୟ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିମାନଙ୍କୁ ବେଖାତିର କଲେ । ସଦସ୍ୟମାନେ କ୍ଷମତା ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରୀ ବୋର୍ଡ଼କୁ ଚାହିଁରହିଲେ । ଭୋଟରଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାୟୀ ରହିଥିବା ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିମାନେ ନିରାଶ ହେଲେ । ଆଞ୍ଚଳିକ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଓ ଦଳୀୟ ବିଧାନସଭା ସଦସ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ମତଭେଦ ଉପୁଜିଲା । କେନ୍ଦ୍ର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ବୋର୍ଡ଼ର ସଦସ୍ୟମାନେ କ୍ଷମତାକୁ ନିଜ ହାତରେ ରଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମନୋନୀତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବିଧାନସଭା ନେତା ବା ମନ୍ତ୍ରୀ ବାଛିଲେ । ସେହି ବୋର୍ଡ଼ର ସଦସ୍ୟମାନେ ସମସ୍ତେ ପୂର୍ବତନ ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଦେଶର ପୁରାତନ ପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀଙ୍କୁ ସେମାନେ କ୍ଷମତାରୁ ଦୂରେଇ ରଖିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବମ୍ବେର ତୁଙ୍ଗନେତା ନରିମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ବିଜିକ୍ଷେରଙ୍କୁ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଡକ୍ଟର ଏନ୍.ଟି. ଖାରେଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ରବିଶଙ୍କର ଶୁକ୍ଳଙ୍କୁ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ କରାଇଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ କେନ୍ଦ୍ର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରୀ ବୋର୍ଡ଼ର ଏପରି ଆତ୍ମଘାତୀ ପନ୍ଥାର ଘୋର ବିରୋଧ କରି ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିଙ୍କ କ୍ଷମତାକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ନ କରିବା ପାଇଁ ଆବେଦନ ନିବେଦନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ବୋର୍ଡ଼ ସଦସ୍ୟମାନେ କ୍ଷମତା ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ କରିବାକୁ ଆଗଭର ହେଲେ ନାହିଁ । ତା'ଫଳରେ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ସବୁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଓ ପରେ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ବାହାନାରେ ଦେଶସାରା ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଂଗ୍ରେସର ଶାସନକଳ ଭିତରେ ଦୁର୍ନୀତି ପଶିଲା ଓ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇ ଲୋକଙ୍କ ଆସ୍ଥା ହରାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନେ କଂଗ୍ରେସର ଜନହିତକାରୀ ମୌଳିକ ନୀତିକୁ ଧରି ରଖିଥିଲେ ଆଜି କଂଗ୍ରେସର ଓ ଦେଶର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

୧୯୩୭ରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ା ହେବା ପରେ ବେସରକାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନର ସଭାପତି ନୀଳକଣ୍ଠ ସରକାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନ କମିଟିର ସଭାପତି ହେଲେ । ସଭାପତି ଭାବରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରିପୋର୍ଟ ସେ କଂଗ୍ରେସ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ପରବର୍ଷ ଭାଙ୍ଗିଯିବାରୁ ସେତେବେଳେ ଆଉ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ନେତାଜୀ ସୁଭାଷଙ୍କ ବୈପ୍ଳବିକ ରାଜନୀତିକୁ ସମର୍ଥନ - ନୀଳକଣ୍ଠ ଥିଲେ ଆଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମୀ । ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧରେ ସେ କେବେ ହାରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପଶ୍ଚାଦ୍ ଛୁରାଘାତରେ ବହୁବାର କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ହାରଜିତ୍ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଭୃକ୍ଷେପ ନ ଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁଣି ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ହେଲେ । ମାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କେନ୍ଦ୍ର ନେତୃତ୍ୱକୁ ଚାହିଁ ରହିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଉପରେ କୌଣସି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନ ରହିବାରୁ ଭୋଟରମାନଙ୍କ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ ଓ ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସଠାରୁ ଦୂରେଇଯିବେ ଆଶଙ୍କା କରି ନୀଳକଣ୍ଠ ବହୁବାର କେନ୍ଦ୍ର ନେତୃତ୍ୱକୁ ସାବଧାନ କରାଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଫଳ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆଶଙ୍କା ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା । କେନ୍ଦ୍ର ନେତୃତ୍ୱର କ୍ଷମତାଲିପ୍ସା ଯୋଗୁଁ ବହୁ ରାଜ୍ୟରେ ଲୋକଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସନ୍ତୋଷ ବଢ଼ି ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲେ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଅଧୋଗତି ଦିଗକୁ ଆଗେଇ ଚାଲିଲା ।

କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ସୁଭାଷଙ୍କ ମତ ପ୍ରତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମର୍ଥନ - ନେତାଜୀ ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ୟୁରୋପରେ ରହି ମଧ୍ୟ କଂଗ୍ରେସର କ୍ଷମତା ରାଜନୀତିକୁ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନେ ତାଙ୍କୁ ମନେଇବା ପାଇଁ ୟୁରୋପରୁ ଡାକିଆଣି ୧୯୩୮ରେ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି କଲେ । ସୁଭାଷ ତାଙ୍କର ଉଗ୍ରପନ୍ଥୀ ନୀତି ନ ଛାଡ଼ି ଦେଶକୁ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ବଳରେ ୟୁରୋପରେ ରହି ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ମାଡ଼ିଆସୁଥିବାର ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ଓ ଏହାର ସୁଯୋଗରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବାର ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । କ୍ଷମତାଲିପ୍ସୁ କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସହିତ ଆପୋସ ସମାଧାନ ଚାହୁଁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସଂଗ୍ରାମ ପରାମର୍ଶର ବିରୋଧ କରି ସୁଭାଷଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ତେଣୁ ନିର୍ବାଚନ ହେବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ୧୯୩୯ରେ ସୁଭାଷ ନରମ ଗାନ୍ଧିପନ୍ଥୀଙ୍କ ବିରୋଧରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ି ସଭାପତି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ତୁଙ୍ଗ ନେତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଡାକ୍ତର ପଟ୍ଟାଭି ସୀତାରାମାୟା ହାରିଗଲେ । ସେଥିରେ ଅହିଂସାବାଦୀ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ "ପଟ୍ଟାଭିଙ୍କ ପରାଜୟ ତାଙ୍କର ପରାଜୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ।"

ନିର୍ବାଚନରେ ବିପ୍ଳବୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସୁଭାଷଙ୍କ ନୀତିକୁ ସମର୍ଥନ କରି ତାଙ୍କୁ ଭୋଟ ଦେଇଥିଲେ । ସୁଭାଷ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋବିନ୍ଦ ବଲ୍ଲଭ ପନ୍ଥ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟିଏ ପେସ୍‌କରି ସୁଭାଷ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ବିନା ପରାମର୍ଶରେ କଂଗ୍ରେସର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତି ଗଢ଼ିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅନୁମୋଦନ କରାଇନେଲେ । ସେଥିରେ ସୁଭାଷ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମ ଡାକରା ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ 'ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ' ବା ଅଗ୍ରଗାମୀ ଦଳ ଗଢ଼ି ତାଙ୍କ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଥାଇ ମଧ୍ୟ ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅବମାନନା କରି କଂଗ୍ରେସରୁ ବାହାରି ଆସିଥିବା ସଭାପତି ସୁଭାଷଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୯୩୯ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ତାଙ୍କ ବିପ୍ଳବ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ସ୍ୱାଗତ କଲେ ।

ଯୁବ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ସୁଭାଷ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିବା କ୍ଷଣି ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ହାତୀ ପିଠିରେ ବସାଇ କଟକ ପରିକ୍ରମା କରାଇଲେ । କଟକରେ ସୁଭାଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହି ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସଭା କରାଇବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ପୁରୀ, ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ସଭା କରି ସୁଭାଷଙ୍କ ଭାଷଣ ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସୁଭାଷ ଲୋକଙ୍କୁ କହୁଥିଲେ- ''କଂଗ୍ରେସ ବୁଝୁ ନ ବୁଝୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାସମର ଆଗତପ୍ରାୟ । ତେଣୁ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ ପାଇଁ ସବୁଠାରୁ ସୁବିଧା ଦିନ ଆସିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଯୁବ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।''

ନେତାଜୀ ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷଙ୍କ ଓଡ଼ିଶା ଗସ୍ତ ୧୯୩୯
ଆଗ ଧାଡ଼ି : ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ, ଅଜରପଉଦ୍ଦିନ ମହିସ, ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ଓ ତାଙ୍କ ସେକ୍ରେଟାରୀ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ

ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ପଦରେ ଥାଇ ମଧ କଂଗ୍ରେସରୁ ଏକପ୍ରକାର ବିତାଡ଼ିତ ସୁଭାଷଙ୍କୁ ଏପରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କର କୋପଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କ ନାମରେ ବହୁପ୍ରକାର କୁତ୍ସାରଟନା ଚାଲିଲା । ସେ ଓ ସୁଭାଷ ଜମିଦାର, ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ହାତ ମିଳାଇଥିବା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଲା । ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ସୁଭାଷ ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହାତ ମିଳାଇଛନ୍ତି ଓ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଧିକ୍‌କାର କରି ଘଉଡ଼େଇ ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ହେଲା । କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କ ବିରୋଧ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ନୀଳକଣ୍ଠ ସୁଭାଷଙ୍କ ନବଗଠିତ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌ର ଓଡ଼ିଶାରେ ସଂଗଠନ ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍ ଗଠନ - ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପାଇଁ ସୁଭାଷ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍ ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ହାତଛଡ଼ା କରୁଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମିଳିତ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ସୁଭାଷ ଅନ୍ଧକୂପ ହତ୍ୟା ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ କଲିକତାରୁ ଉଠାଇ ଦେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ବଙ୍ଗଳାର ଶେଷ ନବାବ ସିରାଜ ଉଦ୍ଦୌଲା ଶତାଧିକ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଠରିରେ ବନ୍ଦୀ କରି ମାରିଦେଇଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରି କଲିକତା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସେହି ହଲୱେଲ ମନୋମେଣ୍ଟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ତାହା ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ ଓ ମୁସଲମାନ ଶାସକଙ୍କର କୁତ୍ସାରଟନା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁମୁସଲମାନ ଦୁହିଁଙ୍କ ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମରେ ତାହା ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ସୁଭାଷ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ ।

ସୁଭାଷ କଂଗ୍ରେସକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ଆକୁଳ ନିବେଦନ କରି କହିଥିଲେ, ''କଂଗ୍ରେସ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଆନ୍ଦୋଳନର ଡାକରା ଦେଉ, ନଚେତ୍ ରୁଷିକରି ମନ୍ତ୍ରୀପଦ ଛାଡ଼ି ନିଷ୍କ୍ରିୟ ହୋଇ ଇଂରେଜଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହକୁ ଚାହିଁ ନ ବସି, ମୁସଲିମ୍‌ଲିଗ୍ ଓ ଅନ୍ୟ ଦଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଜାତୀୟ ସରକାର ଭଳି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ି ସୈନ୍ୟ ସଂଗଠନରେ ହାତ ରଖୁ ।

କଂଗ୍ରେସ ତାଙ୍କ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍ ଉପରେ ଭବିଷ୍ୟତ ଆନ୍ଦୋଳନର ଭାର ଅର୍ପଣ କଲେ । ୧୯୪୧ ଜାନୁୟାରୀ ୧୭ ତାରିଖରେ କଲିକତାରେ ନିଜ ଘରେ ନଜରବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଭାଷ ଗୁପ୍ତରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ସେ ୟୁରୋପରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମେଣ୍ଟ କରି ଭାରତ ବାହାରୁ ଭାରତରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଥିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କଠାରୁ ମୁକ୍ତ କରାଇ ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦ୍ ଫୌଜ ଗଢ଼ିବାର-ପରିକଳ୍ପନା କଲେ ।

ଯୁଦ୍ଧ ମାଡ଼ିଆସୁଥିବା ସମୟରେ ସୁଭାଷଙ୍କ କଥା ନ ମାନି କଂଗ୍ରେସ ରୁଷିଲାପରି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରୁ ଓହରିଯିବା ବେଳେ ସୁଭାଷ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ହାତରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନ ପୂରା ଛାଡ଼ି ନ ଦେବା ପାଇଁ ସେ ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ମୁସଲିମ୍‌ଲିଗ୍ ସହିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଇ ବଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଶା ଆସାମ ପରି ପୂର୍ବ ରାଜ୍ୟ ସବୁ ଜଗିରହିବା ପାଇଁ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗରେ ସୁଭାଷଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ସଙ୍ଗେ ବଙ୍ଗରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଇବାର ଉଦ୍ୟମ କଲାବେଳେ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାରାରୁଦ୍ଧ ହେଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱରେ ଏକ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହେଲା ଏବଂ ସେଥିରେ କଂଗ୍ରେସ ଛାଡ଼ି ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ଯୋଗ ଦେଲେ । ମୁସଲିମ୍‌ଲିଗ୍ ନେତା ଶୋଭାନ୍ ଖାଁ ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀରୂପେ ଯୋଗ ଦେଲେ ।

ଗୋପନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବା ପାଇଁ ଇଂରେଜ ସେନାବାହିନୀରେ ଜାତୀୟବାଦୀ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ନ୍ୟାସନାଲ ଓ୍ୱାର ଫ୍ରଣ୍ଟର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ । ଫରଓ୍ୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌ର ଯୁବନେତା ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଭାଇ ବିବେକାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦ୍ ଫୌଜର କର୍ଣ୍ଣେଲ ବ୍ରଜମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଭାଇ ଭୁବନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରାଧାଶ୍ୟାମ ମିଶ୍ର, ଲିଙ୍ଗରାଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଦେଶପ୍ରେମୀଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ପଠାଇଥିଲେ ।

ଭାରତ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ସୁଭାଷ ବନ୍ଦୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବାସୀ ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରି ଭାରତକୁ ଯୁଦ୍ଧ ମାଡ଼ିଆସିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ଭାରତଭୂଇଁକୁ ପଶି ଇଂରେଜଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବେ ବୋଲି ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସର୍ବଦଳୀୟ ସରକାରମାନେ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଘୋଷଣା କରି ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିପାରିବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସୁଭାଷ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ।

ଗୁପ୍ତ ବୈପ୍ଳବିକ ପନ୍ଥା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସୀ ନେତାମାନେ ସୁଭାଷଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ଗସ୍ତରେ ଆସିଥିବା ବେଳେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଓ ଗୁପ୍ତରେ ଯାଇ ଜର୍ମାନୀରେ ପହଂଞ୍ଚିଲାବେଳେ ଫାସିଷ୍ଟଙ୍କ ଗୁପ୍ତଚର ବା କୁଇସଲିଙ୍ଗ ଆଖ୍ୟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଇଥିଲେ । ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ସମୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଗୁପ୍ତ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦବି ନ ଯାଇ ସୁଭାଷ ଯୋଜନାକୁ ସଫଳ କରିବାକୁ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରଖିଥିଲେ ।

ଅଗ୍ରଗାମୀ ଦଳ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ - ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁଭାଷଙ୍କ ଅଗ୍ରଗାମୀ ବା ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍ ଦଳର ଏକ ଟାଣୁଆ ଶାଖା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ଗଢ଼ାଯାଇଥିଲା । ସେଥିରେ ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ବିପ୍ଳବୀ ନେତା ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ପଟ୍ଟନାୟକ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଯୁବନେତା ଆଡ଼ଭୋକେଟ ଅଶୋକ ଦାସ ମଧ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ସୁଭାଷ ଗୁପ୍ତରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଜର୍ମାନୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ରେଡିଓ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ବହୁସ୍ଥାନରେ ଗୁପ୍ତ ରେଡିଓ ଏବଂ ଟ୍ରାନ୍ସମିଟର ସବୁ ରଖାଯାଇ ସୁଭାଷଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ଭାଷଣ ସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ଲିଥୋ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଚାରପତ୍ରମାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯାଉଥିଲା । ସୁଭାଷଙ୍କ ସେପରି ବୈପ୍ଳବିକ ଭାଷଣ ସବୁ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଛପାଯାଇ ଗୋପନରେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ନାମରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଡାକରେ ପ୍ରେରଣ କରାଯାଉଥିଲା ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନବଭାରତ ପ୍ରେସ୍ ପରିସର ସୁଭାଷପନ୍ଥୀଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଡ୍‌ଡାସ୍ଥଳ ଥିଲା । ସୁଭାଷଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇ ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୂରେଇ ରଖିବା ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସୁଭାଷଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାର ସଦସ୍ୟ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରି କଂଗ୍ରେସରୁ ଓହରି ଆସିଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ସଖା ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ ନୂଆଦଳ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ ନେତା ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି, ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ଓଡ଼ିଶା ଶାଖା ସଭାପତି ମୌଲବି ଶୋଭାନ୍ ଖାଁଙ୍କୁ ଓ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ନେଇ ନୀଳକଣ୍ଠ ଏକ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଇଲେ ।

ସେହି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ମୁଖପତ୍ର ରୂପେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସଂପାଦକତ୍ୱରେ 'ନବଭାରତ' ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସୁଭାଷପନ୍ଥୀ ଯୁବକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସେହି ପତ୍ରିକା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରିଚାଳନାରେ ନିୟୋଜିତ କରାଗଲା । ଅଶୋକ ଦାସ 'କିପର' ବା ପରିଚାଳକ, ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀହର୍ଷ ମିଶ୍ର, ବଳରାମ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ସହସଂପାଦକ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ବିପ୍ଳବୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମ୍ୟାନେଜର ରୂପେ ଛଦ୍ମରେ ସେଠାରେ ରହିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀଭୁକ୍ତ କରି ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଭିତରେ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକ ସରକାରୀ ଜାତୀୟ ଯୁଦ୍ଧ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଗଢ଼ି ତାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ । ସେ ସବୁ ଯୋଗୁଁ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଷଡ଼୍‌ଯନ୍ତ୍ର ଓ ବୈପ୍ଳବିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁପ୍ତରେ ଚାଲିବାର ସୁବିଧା ହେଲା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଅବଶ୍ୟ ସେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ବିପକ୍ଷ ଦଳ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ଉପରେ ସରକାରୀ ନିର୍ଯାତନା - ୧୯୪୧ ମସିହାରେ ସରକାର ସୁଭାଷଙ୍କ ଫରଓ୍ୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌କୁ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା କଲେ । ସୁଭାଷ ବିଦେଶ ଯାଇ ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦ୍ ସରକାର ଗଠନର ଯୋଜନା କରିବା ସମୟରେ ସେହି ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ସୁଭାଷପନ୍ଥୀ କଂଗ୍ରେସୀ ଭାଗୀଦାରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୋରା ସରକାରଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଆଶଙ୍କାରେ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । କଥାରେ ଅଛି 'କତରା ଘୋଡ଼ି ହେଲେ ବି ଯମ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ' । ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ପରି ଜଣେ ଇଂରେଜ ବିଶ୍ୱସ୍ତଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଯାଇଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟ ବାହାନାରେ ମିଳିତ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଗଢ଼ାଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅସଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଚତୁର ଇଂରେଜ ଲାଟ ସାର୍ ଲୁଇସଙ୍କ ଆଖିକୁ ଏଡ଼େଇ ଦେଇପାରି ନ ଥିଲା । ସବୁ ଗୋପନୀୟତା ସତ୍ତ୍ୱେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ଓ ଯୁବକର୍ମୀଙ୍କ ଉପରେ ଲାଟ୍‌ଙ୍କର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହ ରହିଥିଲା । ସେ ସେମାନଙ୍କ ଚାଲିଚଳନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ କେନ୍ଦ୍ର ଗୋଇନ୍ଦା ପୁଲିସ୍‌ଙ୍କୁ ଭାର ଦେଇଥିଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ବିଭିନ୍ନ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ପୁଲିସ ଓଡ଼ିଶା ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ଲାଟ୍ ସାହେବ ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁ ନ ଥିଲେ । ଲାଟ୍ ସାହେବଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରରୋଚନାରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଟାଣୁଆ ସମର୍ଥକ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନବଭାରତ ପ୍ରେସ ଓ ବାସଗୃହ ନାନା ଆଳରେ ବହୁବାର ଖାନତଲାସ ହୋଇଥିଲା । ଥରେ ଖାନତଲାସ ବେଳେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କେତେକ ପୁସ୍ତକ ଭିତରୁ ବିଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ନେତାଜୀଙ୍କ ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ପ୍ରଚାରପତ୍ର (ସୁଭାଷବାହିନୀ ଶୀଘ୍ର ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ସ୍ନାୟୁକେନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ମାଡ଼ି ଚାଲିଯିବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରି କେତେକ ପ୍ରଚାରପତ୍ର) ମିଳିବା ଫଳରେ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷିତ ହୋଇଥିବା ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍‌ର କେନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ସଦସ୍ୟ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ ଅଶୋକ ଦାସଙ୍କୁ ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ନବଭାରତ ପ୍ରେସ୍ ପରିସରରୁ ବନ୍ଦୀ କରାଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧବନ୍ଦୀ ଭାବେ ବିଚାର ପାଇଁ ମସୁଧା ଚାଲି କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ ଏକ ନିଭୃତ କୋଠରିରେ ଏକାକୀ ରଖାଯାଇଥିଲା । ୧୯୪୨ 'ଭାରତ ଛାଡ଼' ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ପ୍ରେସ୍ ଖାନତଲାସ ମୋକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ହୋଇ ସନ୍ଦେହରେ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ବନ୍ଦୀ ଫରଓ୍ୱାର୍ଡବ୍ଲକ୍ କର୍ମୀଙ୍କ ବିଦାୟ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା - ୧୯୪୧
ବାମରୁ ଆଗଧାଡ଼ିରେ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଶ୍ରୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର, ବନ୍ଦୀ ଅଶୋକ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ମହାନ୍ତି, ବିକ୍ରମ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର, ଗଦାଧର ମହାପାତ୍ର

ବେଆଇନ୍ ଘୋଷିତ ଫରୱାର୍ଡ ବ୍ଲକ୍‌ର ଓଡ଼ିଶା ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ପଟ୍ଟନାୟକ ଏମ୍.ଏଲ୍.ଏ. ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍ କର୍ମୀ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ମିଶ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ସଂଗଠନରୁ ଇସାରା ପାଇ ଆସାମ ଯିବାକୁ କଲିକତା ଯାଇଥିଲେ । ଗୁଇନ୍ଦା ପୁଲିସମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଦିବାକରବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ବହୁ ଆପତ୍ତିଜନକ କାଗଜପତ୍ର ଓ ଗୁପ୍ତ ମ୍ୟାପ୍ ଥିବାର ଜାଣିପାରି କଲିକତା ପୋଲିସ୍‌ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦିବାକରବାବୁ ରହୁଥିବା ହୋଟେଲକୁ ଘେରାଉ

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲେ । ଶ୍ରୀହର୍ଷବାବୁ ସେମାନଙ୍କ ହୋଟେଲ କୋଠରି ବାହାରକୁ ଆସି ଜଣେ ପୋଲିସଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କ ଆଖି ପଡ଼ିବା କ୍ଷଣି 'ସାଧୁ ସାବଧାନ' ବୋଲି ପାଟିଟାଏ କଲେ । ପୋଲିସ୍ ଧାଇଁଆସି ଶ୍ରୀହର୍ଷବାବୁଙ୍କୁ ଧରିପକାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀହର୍ଷବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଦିବାକରବାବୁ ସମସ୍ତ କାଗଜପତ୍ର ଧରି ସଂଲଗ୍ନ ପାଇଖାନା ଭିତରୁ ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ପୋଲିସ୍ ଶ୍ରୀହର୍ଷବାବୁଙ୍କୁ ଧରି ଦୁଆର ମେଲାକରି କୋଠରି ଭିତରେ ପଶି ଦିବାକରବାବୁଙ୍କୁ ଖୋଜିଲେ । ସେ ପାଇଖାନା ଭିତରେ ଥିବା ସନ୍ଦେହ କରି ଦୁଆର ବାଡ଼େଇଲେ । 'ଝାଡ଼ା ବସିଛି, ଯାଉଚି, ଯାଉଚି ବୋଲି ଦିବାକରବାବୁ ପାଟି କରିବାରୁ ପୋଲିସ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲେ । ସେହି ସମୟ ଭିତରେ ଦିବାକରବାବୁ ସେ କାଗଜପତ୍ର ସବୁ ଚୋବାଇ ପାଇଖାନା ଭିତରକୁ ପକାଇ ଦେଇ ପାଇଖାନା ପାଣିରେ ଫ୍ଲସ୍ କରାଇ ଦ୍ୱାର ଫିଟାଇ ଘର ଭିତରେ ହସି ହସି ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପୋଲିସ୍‌ମାନେ ଏହା ଭିତରେ ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଯାଞ୍ଚ କରି କିଛି ନ ପାଇ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଏଣୁତେଣୁ ବହୁତ ପଚରାପଚରି କରି କିଛି ନ ପାଇବାରୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଥାନାକୁ ଘେନିଗଲେ ।

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖବର ଫୋନ୍‌ରେ ଆସି କଟକରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ସେତେବେଳେ କଟକ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ । କଟକରେ ହଇଚଇ ପଡ଼ିଗଲା । ଦିବାକରବାବୁ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇବାରେ ଜଣେ ଟାଣୁଆ ବିଧାନସଭା ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ସେ କଲିକତାରେ ଅଟକବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଲେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଭୁଶୁଡ଼ି ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ତେଣୁ (ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ) ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଦିବାକରବାବୁ ଖଲାସ ହୋଇ କଟକ ଫେରିଲେ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀହର୍ଷବାବୁଙ୍କୁ ବହୁବର୍ଷ କଲିକତାର ଦମ୍‌ଦମ୍ ଜେଲରେ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ଖାତିର ନ କରି ଫରୱାର୍ଡ଼ ବ୍ଲକ୍ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରେସ୍‌ରେ କାମ କରିବା ସହିତ ପଛପଟ ଚାଳିଆଘରେ ସେମାନେ ରହୁଥିଲେ । ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଶ୍ରୀ ବିବୁଧେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ସୂରଯମଲ୍ଲ ଶାହା ପ୍ରଭୃତି କେତେକଙ୍କୁ ଧରି କାରାରୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଗିରଫ ପରୱାନା ଜାରି ହୋଇଥିବା ଅନ୍ୟ କେତେକ କର୍ମୀ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିଲେ ।

ସେହି କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ମହାନ୍ତି ନବଭାରତ ପ୍ରେସରେ ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ଜୀବନୀ ଛାପିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଲାଟ୍ ସାହେବଙ୍କର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ କ୍ରୂର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦୃଢ଼ତା ଯୋଗୁଁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ସରକାର ସାହସ କରି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ନ୍ୟାସ୍‌ନାଲ ୱାର ଫ୍ରଣ୍ଟକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ଓ ପରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂପାଦିତ ଦୈନିକ ନବଭାରତକୁ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ୧୯୪୨ ଅଗଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଧିକାଂଶ ଫରୱାର୍ଡବ୍ଲକ୍ କର୍ମୀ ଓ୍ ପୂର୍ବତନ କର୍ମୀ କାରାବରଣ କରିଥିଲେ ।

ସରକାରୀ ସନ୍ଦେହ ବଳୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ - ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳୀ ନବଭାରତ ପ୍ରେସକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଲାଟ୍ ସାହେବ ସନ୍ଦେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ବହୁବାର ଖାନତଲାସ କରାଯାଉଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ କଟକ ବାହାରେ ଥିବା ସମୟରେ 'ନବଭାରତ ପ୍ରେସ' ଉପରେ ଚଢ଼ାଉ କରାଯାଉଥିଲା ।

ଥରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ସେପରି ଅନୁପସ୍ଥିତି ବେଳେ ପ୍ରେସ ଖାନତଲାସ କରାଯାଇ ତାଙ୍କ ବହିପତ୍ର ଭିତରୁ ନେତାଜୀ ସୁଭାଷଙ୍କର କେତେକ ପ୍ରଚାର ପତ୍ର ଜବତ କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ପ୍ରଚାରପତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ଖଣ୍ଡକରେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା "Subhas guards will march through the nerve centres of British Imperialism." ସୁଭାଷ ସେନା ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ନାୟୁସ୍ଥଳ ମାଡ଼ି ଚାଲିଯିବେ । ସେପରି ବିଷୟ ସବୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଚାରପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଥାଇ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେହି ପ୍ରଚାରପତ୍ର ମିଳିବା ବାହାନାରେ ସରକାର ପୂର୍ବରୁ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିବା କେନ୍ଦ୍ର ଫରୱାର୍ଡ଼ବ୍ଲକର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସଦସ୍ୟ (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର) ଶ୍ରୀ ଅଶୋକ ଦାସଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି 'ନବଭାରତ' ପ୍ରେସ ମଧ୍ୟରୁ ପୋଲିସ ନେଇଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରାଯାଇ ଯୁଦ୍ଧବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ବିଚାର କରାଯିବା ପାଇଁ କାରାଗାରର ସେଲ ବା ଜଣିକିଆ କୋଠରିରେ ରଖାଯାଇଥିଲା ।

ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସୁଭାଷପନ୍ଥୀ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ରହି ନ ଥିଲା । 'ନବଭାରତ' ପ୍ରେସର କର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୁଭାଷ ବୋଷଙ୍କ ଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିଲା । ସରକାରୀ ଗୁଇନ୍ଦା ବିଭାଗ ସେ ପୁସ୍ତକର ଇଂରାଜୀ ଅନୁବାଦ କରାଇ ଲାଟ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଫେରିବା ବେଳକୁ ପ୍ରେସରେ କୋକୁଆଭୟ ଘୋଟି ଯାଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ସେମାନଙ୍କୁ ବୋଧଦେଇ କହିଲେ ଏ ପ୍ରେସରେ ଯଦି ସୁଭାଷଙ୍କ ଜୀବନୀ ଛପା ନ ହୋଇପାରିବ, ତେବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମେ କାହିଁକି ବାହାରେ ରହିବା ? ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଭାଙ୍ଗୁ, ଖବରକାଗଜ ବନ୍ଦ ହେଲେ ହେଉ, ଆମକୁ ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଯିବା ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ମୁଖ୍ୟ ପାରଳା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ତଥ୍ୟସବୁ ପ୍ରଦାନ କରି କୌଣସି ପ୍ରେସରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଛାପିବାରେ କୌଣସି କଟକଣା ନାହିଁ ବୋଲି ବୁଝାଇ ଦେଇଥିଲେ । ପାରଳା ମହାରାଜା ଲାଟ୍‌ଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାହା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାରେ ସରକାର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ନ ପାରି ପ୍ରେସ ବିରୋଧରେ କୌଣସି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇପାରି ନ ଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଜାତୀୟ ଯୁଦ୍ଧସାମ୍ମୁଖ୍ୟର ସଭାପତି ଭାବରେ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ଦେଶକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଉଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କଥା ଉଠାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧସାମ୍ମୁଖ୍ୟର ଗୋଟିଏ ସଭାରେ God save the king ବା 'ଭଗବାନ୍ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ' ବୋଲି ପ୍ରଚାରପତ୍ରଟିଏ ଲଗାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେ ପ୍ରଚାରପତ୍ରକୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାଢ଼ିନେବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ''ଜାତୀୟ ଯୁଦ୍ଧସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଇଂରେଜ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କର ଗୁଣଗାନ କରିବା ପାଇଁ ଗଢ଼ାଯାଇ ନାହିଁ'' ବୋଲି ଦୃଢ଼ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ଲାଟ୍‌ସାହେବ କ୍ଷୁବ୍‌ଧ ହୋଇ ନାନା ଭାବରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରୁ ସେ ଯୁଦ୍ଧସାମ୍ମୁଖ୍ୟର ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇଥିଲେ ।

ନିଜର ଆଦର୍ଶ ପାଇଁ ସେ କିପରି ଖଣ୍ଡାଦାଢ଼ରେ ଚାଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରୁ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ଅସଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ମନକଥା ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିବାର ସୁବିଧା ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ବ୍ରିଟିଶ ପଟକୁ ଢଳିଛନ୍ତି ବୋଲି ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାଙ୍କ ବିରୋଧୀମାନେ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାହା ପୂରାପୂରି ଖଣ୍ଡନ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଲାଟ୍‌ସାହେବ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସନ୍ଦେହ କରି ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ତତ୍ପର ଥିଲେ ।

୧୯୪୨ର ଆନ୍ଦୋଳନ ଆସିଲା । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସୁବିଧା ମିଳିଲା । ସେ ପୂର୍ବତନ ଫରୱାର୍ଡ଼ବ୍ଲକ୍‌ର କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ଭାରତ ରକ୍ଷା ଆଇନ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଟକବନ୍ଦୀ କରିରଖିଲେ । ସବୁପ୍ରକାର ବିପଦ ଓ ଅପମାନ ସହ୍ୟକରି ମଧ୍ୟ ନୀଳକଣ୍ଠ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାମ୍ୟ ଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ହାତଗଢ଼ା ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ, ସ୍କୁଲ କଲେଜର ବହୁଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ମେଡିକାଲ କଲେଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ହାଇକୋର୍ଟ ସ୍ଥାପନର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇପାରିଥିଲେ ।

ପରିବର୍ତ୍ତିତ ରାଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତି - ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର ଗତି ବଦଳିଲା । ଆଗରୁ ଇଂରେଜ ପକ୍ଷ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଚାଲିଥିଲେ । ଶେଷରେ ଆମେରିକା ବିପୁଳ ଅର୍ଥ, ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ଆଟମ୍‌ବମ୍ ଧରି ଇଂରେଜଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ସୁଭାଷଙ୍କ ପକ୍ଷର ପରାଜୟ ଘଟିଲା ଏବଂ ସୁଭାଷଙ୍କ ପତ୍ତା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ତିରୋଧାନ ବିଷୟ କେବଳ ଗୁଜବରେ ରହିଗଲା ।

ଓଡ଼ିଶାର ମିଳିତ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଅନୁଭବ କରି ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାରୁ ତାହା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଇଂରେଜ ସରକାର ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିତି ମଧ୍ୟ କ୍ଷମତାରେ ହାରିଲେ । ନେତାଜୀ ଇଂରେଜଙ୍କ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଭିତରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବୀଜ ବପନ କରିଯାଇଥିଲେ ତାହା ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିପକାଇଲା । ଯୁଦ୍ଧର ସମାପ୍ତି ପରେ ପରେ ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଭିତରେ ବିରୋଧଭାବ ତେଜିଉଠିଲା । ଇଂରେଜ ସରକାର ବର୍ମାରୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଆଣିଥିବା ସୁଭାଷଙ୍କ ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦ୍ ଫୌଜର ନେତାମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ଦିଲ୍ଲୀର ଲାଲକିଲ୍ଲାରେ ରଖି ବିଚାରର ଏକ ପ୍ରହସନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଦେଶରେ ହଇଚଇ ପଡ଼ିଗଲା । ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ମଧ୍ୟ ମୃଦୁ ଗୁଞ୍ଜରଣ ଶୁଣାଗଲା ଓ ଦେଶସାରା ପ୍ରତିବାଦ ସଭା ହୋଇ ସେହି ବନ୍ଦୀ ବୀରମାନଙ୍କ ବିଚାର ବେଳେ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଲୋକେ ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କମିଟି ଗଠନ କରାଗଲା । କାରାମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ପୂର୍ବତନ ଫରଓ୍ୱାର୍ଡ଼ବ୍ଲକ୍‌ର ନେତା ପଣ୍ଡିତ ଯୁଗଳ କିଶୋର ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଏକ ଆଜାଦ୍ ହିନ୍ଦ୍ ଫୌଜ ପାଣ୍ଠି ଗଠନ କରାଗଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଦୈନିକ 'ନବଭାରତ' ପତ୍ରିକାରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦକୀୟରେ ସେପରି ବିଚାରର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଦୃଢ଼ ଯୁକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖାମାନ ପ୍ରକାଶ କଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି ଭାଙ୍ଗି କନଷ୍ଟିଚୁଏଣ୍ଟ ଆସେମ୍ବ୍ଲି ଗଠିତ ହେବାରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲି ସଦସ୍ୟ ପଦର ଅବସାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘଟିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ସେ ମନୋନୀତ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ତଥାପି ୧୯୪୬ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗ ନେବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରି ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସକୁ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ରୂପେ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ନାହିଁ । ସେ ପୂର୍ବରୁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳର କଂଗ୍ରେସ ସାଧାରଣ ସଦସ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଶୃଙ୍ଖଳାପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନ ହୋଇ ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଉଚିତ ମନେ ନ କରି ନୀରବ ରହିଥିଲେ । ତା'ପରେ ପରେ କଂଗ୍ରେସର ସାଧାରଣ ସଦସ୍ୟ ପଦରୁ ମଧ୍ୟ ଓହରିଯାଇ ଚାରିପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କାଳ ରାଜନୀତିରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୂରେଇ ରହି ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ।

ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା - ୧୯୫୧ ଶେଷରେ ଭାରତରେ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଏହା ଥିଲା ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଗଣଭୋଟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନ । ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତିର ଅବକ୍ଷୟ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କେତେକ ଯୁବ ଓ ପୁରାତନ କର୍ମୀ ପୁରୀରେ ଏକ ସମ୍ମିଳନୀ ବସାଇ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀଶ ଓ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ବିଧାନସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶାସନର ଅବକ୍ଷୟକୁ ଚେତାଇ ଠିକ୍ ବାଟରେ ନେବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସେହି କର୍ମୀ ସମ୍ମିଳନୀର ସାଧାରଣ ଅଧିବେଶନରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଯାଇ ଉତ୍କଳଗୁରୁ ରୂପେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରାଗଲା ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଚାରପତ୍ର ୧୯୫୧-୫୨ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନ

ସେହି ସଭାରେ Independent peoples party ବା ସ୍ୱାଧୀନ ଜନସଂଘ ଗଢ଼ାଯାଇ ଉତ୍କଳଗୁରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସଭାପତି, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ଉପସଭାପତି, ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଦୁଇଜଣ ଯୁବକର୍ମୀ ସଂପାଦକ ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ ।

ସମୟ ଓ ସମ୍ବଳ ଅଭାବରୁ ସେହି ନୂତନ ଦଳ ଅନ୍ୟ ବିରୋଧୀ ଦଳଙ୍କ ସହିତ ବୁଝାମଣା କରି ମାତ୍ର କେତୋଟି ସ୍ଥାନରୁ ସେ ଦଳର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲଢ଼ିବାର ଠିକ୍ କରାଗଲା । ତେଣୁ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରୀଶ ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ନିଜ ହାତରୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିବାକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିଆଗଲା ।

ବିଧାନସଭା ସଦସ୍ୟ - ନୀଳକଣ୍ଠ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଧାନସଭାର ନିର୍ବାଚନ ନ ଲଢ଼ି ସର୍ବଭାରତୀୟ ବିଧାନ ବା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ସେ ସତ୍ୟବାଦୀ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀପତ୍ର ଦାଖଲ କଲେ । ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସେଠାକାର ପୂର୍ବତନ କଂଗ୍ରେସ ବିଧାୟକ ଓ ଅନ୍ୟଜଣେ ଟାଣୁଆ ସ୍ୱାଧୀନ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି ବହୁ ଅର୍ଥସାପେକ୍ଷ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇଲେ ।

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଃସ୍ୱ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୋଟରଗାଡ଼ି, ମାଇକ୍, ପୁରୁଣା କର୍ମୀ ବା ପ୍ରଚାରପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯିବା ଅର୍ଥ କିଛି ନ ଥିଲା । ତଥାପି ଲୋକଙ୍କର ତାଙ୍କ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆସ୍ଥା ରହିଛି ଭାବି ସେ ନିର୍ବାଚନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଫଟୋ ଥାଇ ଛୋଟ ପ୍ରଚାରପତ୍ରଟିଏ ଛାପାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢୁଥିବା ସମ୍ବାଦ ଅଗ୍ନିପରି ଚାରିଆଡ଼େ ଖେଳିଯାଇଥିଲା । ଗାଁ ଗଣ୍ଡାର ଶହ ଶହ କର୍ମୀ ନିଜ ହାତରୁ ଖାଇ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାରେ କଂଗ୍ରେସର ଏକ ଜନ୍ମଦାତା ବୋଲି ମନେକରୁଥିବାରୁ ଓ ପୂର୍ବଥର କଂଗ୍ରେସ ତାଙ୍କୁ ଟିକେଟ ନ ଦେଇ ଅପମାନିତ କରିଥିବାରୁ ସତ୍ୟବାଦୀର ସଚେତନ ଜନତା କଂଗ୍ରେସ ବୋଲାଉଥିବା ଦୁଇଜଣଯାକ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ବିପୁଳ ଭୋଟରେ ଜୟଯୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ନିର୍ବାଚନ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ଭୋଟକଥା କହୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ଜଣେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନକଲେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢୁଥିବା ଅସାଧୁ

ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭାର କେତେକ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ଗହଣରେ ବସିଛନ୍ତି ନିଶାମଣି ଖୁଣ୍ଟିଆ, ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷ, ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୁପକାର, ନୀଳମଣି ସେନାପତି (ପ୍ରଶାସକ), ନୀଳକଣ୍ଠ, ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ, ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା, କୃପାନିଧି ନାୟକ, ସର୍ଦ୍ଦାର ସୁରେନ୍ଦ୍ର, କେନ୍ଦୁଝର ଛୋଟରାୟ । ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି - ପ୍ରଶାସକ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାନ୍ତି, ୫ମ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ପବିତ୍ରମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ବିଜୟ ପାଣି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପରପକ୍ଷ ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଉଛନ୍ତି । ଆମେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପଇସାପତ୍ର ନେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଭୋଟ ନ ଦେଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ? ଯାହାକୁ ଭୋଟ ଦେବା ସେ ଯଦି ଆମର ହିତ ନ କରେ ତେବେ କଅଣ କରାଯିବ ? ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଲେ ''ଆମକୁ ଶୋଷ ହେଲେ କେହି ନଳା ପାଣି ଯାଚିଲେ ଆମେ କ'ଣ ତାହା ପିଇଥାଉ ? ଆମର ନିର୍ମଳ ପାଣି ସିନା ଲୋଡ଼ା । ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ଆମେ ଅନ୍ୟାୟଭାବରେ ହେଉଥିବା ପାଣିକୁ ନଳାପାଣି ବୋଲି ବିଚାରିବା ଉଚିତ ।''

ସେ ସମୟରେ ଜନତା ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ ଦେଖି ଭୋଟ ଦେଉଥିବାରୁ ଗୋଦାବରୀଶ ବାଣପୁରରୁ ଓ ବାଲିକୁଦା ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀରେ ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରାର୍ଥୀଭାବେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରୁଥିବା ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ କୁଳପତି ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଚନରେ ଜିଣିଥିଲେ । ସେମାନେ ବିରୋଧୀ ଦଳ ଆସନରେ ବସି ସରକାରୀ ଦଳରେ ବସିଥିବା କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତାବିତ ବିଲ୍‌ସବୁକୁ ଟିକିନିଖି ଭାବରେ ଦେଖି ତାର ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ।

କଂଗ୍ରେସରୁ ଡାକରା - ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱ ମହାଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ବାଳ ଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକଙ୍କ ନୀତିପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ କଂଗ୍ରେସର ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଭାବିଥିଲେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗରେ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମୀ ଯୁବକମାନେ ରହି ସାମରିକ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯୁଦ୍ଧରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭ କରିବେ ।

ସୁଭାଷ ଇଂରେଜଙ୍କ ଭାରତୀୟ ସେନାଙ୍କ ଭିତରେ ଜାଗରଣ ଆଣି ଜାତୀୟ ସେନାବାହିନୀ ଗଢ଼ି ପାରିଥିଲେ । ଅହିଂସାବାଦୀ କଂଗ୍ରେସମାନେ ସେମାନଙ୍କର ନୀତିକୁ ପସନ୍ଦ ନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଆଡ଼େଇ ରଖିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ବଦଳିଲା । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତିର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଜନମତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଂଗ୍ରେସର ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ନେତାଜୀଙ୍କ ଆଜାଦ ହିନ୍ଦ୍ ଫୌଜର ବନ୍ଦୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି କାରାମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ।

ଯେଉଁ ପୁରୁଣା ଉଗ୍ରବାଦୀ ନେତାମାନେ କଂଗ୍ରେସ ମଞ୍ଚଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିଥିଲେ, ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ସାମ୍ବାଦିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂଗଠନ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ିଲା । କଂଗ୍ରେସରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଥିବା ନେତାମାନଙ୍କୁ ପୁଣି କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଲେ । ସେହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ଯୁବ ସଭାପତି ବନମାଳୀ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ କଲେ । ୧୯୫୫ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୬ ତାରିଖରେ ଜବାହରଲାଲଙ୍କଠାରୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଚିଠିଟିର ଇଂରାଜୀ ଲେଖା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ମିଳିଲା -

ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ,

ଆପଣ ପୂର୍ବେ କଂଗ୍ରେସର ଏକ ପ୍ରଧାନ ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ଏତେକାଳ ଅଲଗା ହୋଇ ରହିଥିବା ବଡ଼ ଦୁଃଖଦାୟକ କଥା । ଆପଣ ଏବେ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଆପଣଙ୍କ ଜ୍ଞାନୋଦୀପ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦ୍ୱାରା କଂଗ୍ରେସକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରନ୍ତୁ ।

ଆପଣଙ୍କର ଅନୁରକ୍ତ
ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ

ନୀଳକଣ୍ଠ କଂଗ୍ରେସ ବିରୋଧରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ି ବିଧାନସଭା ସଦସ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ କଂଗ୍ରେସର ବିଧାୟକ ଦଳରେ ଯୋଗଦେବା ପୂର୍ବରୁ ନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀର ମତ ନେବା ସ୍ଥିର କଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ନିର୍ବାଚନମଣ୍ଡଳୀର

ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆଲୋଚନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସବୁ ଅଂଶରେ ସଭା କରି ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ବିପୁଳ ସମର୍ଥନ ପାଇବା ପରେ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି କଂଗ୍ରେସରେ ପୁଣି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ଭୂସଂସ୍କାର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠ - ୧୯୫୫ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଜମିଦାରୀ ଉଚ୍ଛେଦ ଓ ଜମିଜମା ନେଇ ନାନା ଆଲୋଚନା ଚାଲିଥିଲା । ବିଧାନସଭାର ସେହିସବୁ ଆଲୋଚନାରେ ସକ୍ରିୟ ଭାଗ ନେଇ ନୀଳକଣ୍ଠ ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣମାନ ଦେଉଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପରମ ଶିଷ୍ୟ ବିନୋବା ବାଭେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଭାବରେ କାରାବରଣ କରିଥିଲେ । ବିନୋବାଜୀ ପରମ ଗାନ୍ଧିବାଦୀ, ବହୁଭାଷାବିଦ୍ ଦେଶପ୍ରେମୀ ଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ଧନୀ ଓ ନିଃସ୍ୱ ଚାଷୀଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ତାରତମ୍ୟକୁ ଆପୋସରେ ହ୍ରାସ କରି ଜମିଜମା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଭୂଦାନ ପନ୍ଥା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଦେଶସାରା ପାଦରେ ବୁଲି ବୁଲି ବଡ଼ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଭୂମି ଗ୍ରହଣ କରି ଭୂମିହୀନ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ବଣ୍ଟନ କରୁଥିଲେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଦେଶପ୍ରାଣ ମନୀଷୀତ୍ରୟଙ୍କ ଭୂ-ସମସ୍ୟା ଆଲୋଚନା
ସନ୍ଥ ବିନୋବା ବାଭେ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଭୂଦାନ ନେତା ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ

ସେହି ଭୂଦାନ ପଦଯାତ୍ରାରେ କଟକ ଆସି ବିନୋବାଜୀ କଟକରେ ଥୋରିଆ ସାହି ଭୂଦାନ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଥିବା ବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ଭୂଦାନ ନେତା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେଠାକୁ ଯାଇ ବିନୋବାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୂସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଥିଲେ "ଏପରି ଜମିଦାନ ଓ ବଣ୍ଟନ ଦ୍ୱାରା ସେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନ ହୋଇ ଖରାପ ଜମି ପାଇବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ ବଢ଼ିପାରେ ଓ ନାନା ପ୍ରକାର କଳହ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଏ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାର ଭୂ-ସଂସ୍କାର ଆଇନ୍ କରି ଚାଷଜମି ଉପରୁ ଖଜଣା ଉଠାଇଦେଇ ଜମିର ଉତ୍ପାଦନ ଉପରେ ଟିକସ ବସାଇଲେ । ବେଶି ଜମି ଥାଇ ଚାଷ କରିପାରୁ ନ ଥିବା ଲୋକେ ସେଥିରେ ଚାଷ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ସୁବିଧା ଦେବେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଜମିଜମା ସମସ୍ୟାର ସମ୍ୟକ୍ ସମାଧାନ ହୋଇପାରିବ ।

ଦେଶର ଭୂ-ସମସ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାଧୀନତୋତ୍ତର ଅନ୍ୟ ଜରୁରୀ ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ଓ ବିନୋବାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ବହୁ ସମୟ ଧରି ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା । ବିନୋବାଜୀ ଏକ ବିରାଟ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବହୁଭାଷାବିଦ୍ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ସ୍ଥାପନାରେ ସେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଆଲୋଚନା କରି ନୀଳକଣ୍ଠ ଚାଲିଯିବା ପରେ ବିନୋବାଜୀ ଆଶ୍ରମବାସୀଙ୍କୁ କହିଥିଲେ "Oh ! What a great Pandit I have toured the whole of India, but have not yet come across a Pandit like Pandit Nilakantha Das" ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାସ୍ତବବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ନୁହେଁ ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅବଗତ ରହିଥିଲେ ।

ବିଧାନସଭା ବାଚସ୍ପତି ନୀଳକଣ୍ଠ - ନୀଳକଣ୍ଠ ୧୯୫୫ ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରୁ କଂଗ୍ରେସରେ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ କରି ବିଧାନସଭାର କଂଗ୍ରେସ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୫୭ ନୂତନ ନିର୍ବାଚନ ହେବାରୁ ସେ ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ ବିନା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀରୂପେ ପୁନଃ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ସେହି ବିଧାନସଭାରେ ସେ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ବାଚସ୍ପତି ଆସନ ଅଳଂକୃତ କଲେ ।

ବାଚସ୍ପତି ଭାବରେ ବିଧାନସଭାର ସବୁ ଦଳର ସଦସ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ପୂଜ୍ୟ ଗୁରୁର ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସବୁ ସଦସ୍ୟମାନେ ଆଦରରେ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଭଳି ସେ ବିଧାନସଭାରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ସଦସ୍ୟମାନେ ନିଜର ମତଭେଦ ଓ ପାଟିତୁଣ୍ଡକୁ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦ କରି ଦେଉଥିଲେ ଓ ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚାଲୁଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଭଳି ବିଧାନସଭା କାର୍ଯ୍ୟ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଘନ ଘନ ମୁଲତବୀ ହେଉ ନ ଥିଲା ।

ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ବିଧାନସଭା ଦପ୍ତରର ମାନ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ତାହା ଅନ୍ୟ ସରକାରୀ ଦପ୍ତରମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନ ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ବାଚସ୍ପତି ଭାବରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରପେକ୍ଷ ରହି ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟସଭା ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିବା ପ୍ରଜାସୋସିଆଲିଷ୍ଟ ଦଳର ନେତା ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ନିଜ ଭୋଟ୍‌ଟି ଦେଇ ନିର୍ବାଚିତ କରାଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ତାଙ୍କ ଉପରେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିର୍ବାଚନରେ ତାଙ୍କୁ ଦଳୀୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ କରି ବାଛି ନ ଥିଲେ । ସେ ବାଚସ୍ପତି ଥିବା ବେଳେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ପତନ ହୋଇ ବିଧାନସଭା ଭାଙ୍ଗିଦିଆଯିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ବାଚସ୍ପତି ପଦରୁ ଅନ୍ତର କରାଯାଇଥିଲା । ସେପରି କରାଯିବା ବିଧାନସମ୍ମତ ନ ହେବା ଦର୍ଶାଇବାରୁ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଆଇନ୍ ବିଭାଗର ପରାମର୍ଶ ନେଇ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଯୁକ୍ତିକୁ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଭାରତର ଯେ କୌଣସି

କଲିକତାରେ ବାଚସ୍ପତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା । ସଭାପତି - ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ବିଧାନସଭା ସଭାପତି ଶଙ୍କର ଦାସ ବାନାର୍ଜୀ । ସଭାପତି ବାମପଟେ - ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ । ଡାହାଣପଟେ - ବଙ୍ଗ ବିଦ୍ୱାନ କାଳିଦାସ ନାଗ, କବି କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଧାନସଭା ଭାଙ୍ଗିଲେ ତାର ବାଚସ୍ପତି ନୂତନ ନିର୍ବାଚିତ ବିଧାନସଭା ଗଠନ କରାଯାଇ ବାଚସ୍ପତି ନିର୍ବାଚନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବାଚସ୍ପତି ନିଜ ପଦରେ ରହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଓ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ବୈଧାନିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କରାଯାଇଥିଲା । ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ବିଧାନସଭାର ବାଚସ୍ପତି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଦାସ ବାନାର୍ଜୀ କଲିକତାରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରି ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶା ଓ ସର୍ବୋପରି ଭାରତୀୟ ରାଜନୀତିରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଯେଉଁ ବାସ୍ତବବାଦୀ, ଆଦର୍ଶ ଓ ସଚ୍ଚୋଟ ପରଂପରା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ତାହା ଏବେବି ଅନୁକରଣୀୟ । ତେଣୁ ଜଣେ କେବଳ ପଣ୍ଡିତ ଭାବରେ ନୁହନ୍ତି, ଜଣେ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ରାଜନୀତିକ ନେତା ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ସବୁଦିନ ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ସମ୍ମାନ, ପୁରସ୍କାର ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ

ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଯେପରି ନିଜର ସାଲିସ୍‌ବିହୀନ ଚରିତ୍ରପାଇଁ ସମାଲୋଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେହିପରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ପ୍ରତିଭା ଓ ବିଜ୍ଞତା ନିମିତ୍ତ ବହୁବାର ସମ୍ମାନିତ ଓ ଅଭିନନ୍ଦିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଥିଲା ସମସ୍ତ ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । ଜୀବନରେ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକୂଳ ବା ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତିର ଶିକାର ହୋଇଛନ୍ତି, ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ତାହାକୁ ସେ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଇଛନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ବହୁ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ତାଙ୍କୁ ଅନୁଧାବନ କରିଛି ସିନା ମାତ୍ର ସେ କାହାକୁ ଅନୁଧାବନ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧ୍ୟାପକ - ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପୂର୍ବରୁ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି ଯେ, ୧୯୧୯ ମସିହାରେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ସାର୍ ଆଶୁତୋଷ ମୁଖାର୍ଜୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବିଦ୍ୱତ୍ତା ଓ ପ୍ରତିଭା ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ସୋନପୁର ଚେୟାରର ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୦ ମସିହାରେ ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ଏଥିରେ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ସିନେଟ ସଭ୍ୟ - ସେ ସମୟରେ ସ୍ୱୟଂ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାନ୍‌ସେଲର ଥିଲେ । ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କୋର୍ଟ (ସିନେଟ) ପାଇଁ ଭାରତର ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ବାଛି ବାଛି ଏହାର ସଦସ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭା ସର୍ବସମ୍ମତି କ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ କରି ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କୋର୍ଟକୁ ସଦସ୍ୟ ରୂପେ ପଠାଇଥିଲେ । ସେ ସେହି ପଦରେ ବହୁବର୍ଷ ରହି ଆଦର୍ଶ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନ ଓ ପରିଚାଳନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ସିମଳା କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଲାବେଳେ ସେ ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଯୋଗଦେଇ ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

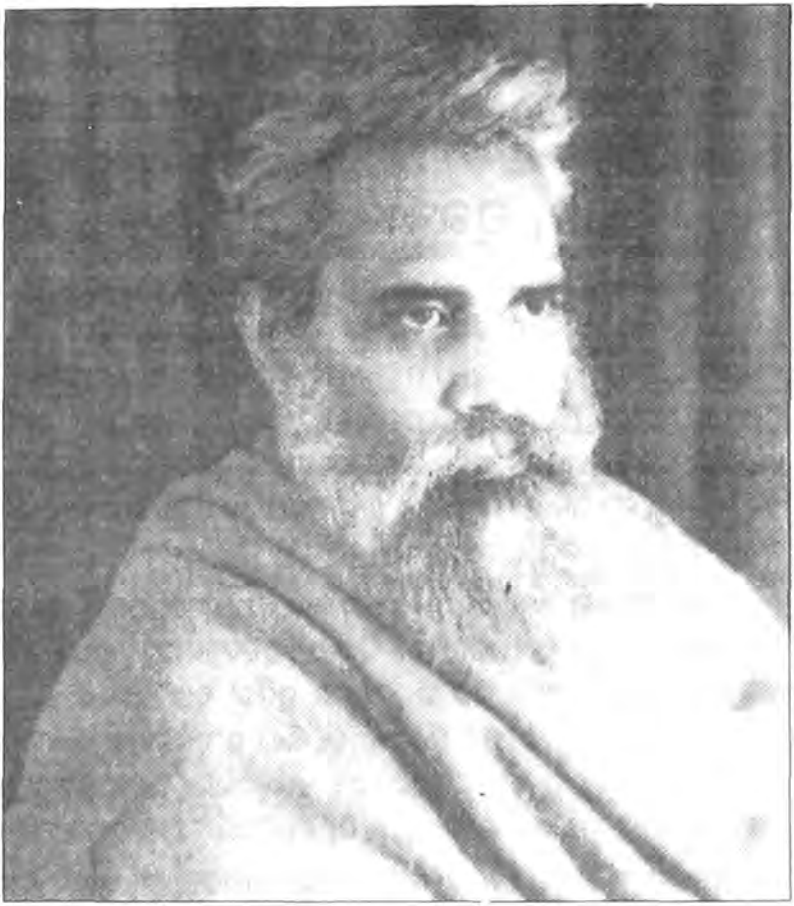

କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ କୋର୍ଟ (ସିନେଟ୍)କୁ ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟ ନୀଳକଣ୍ଠ

୧୯୨୬ରେ ତାଙ୍କ 'ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବନ' ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକକୁ ବିଶିଷ୍ଟ ହିନ୍ଦୀ ଲେଖକ (ପରେ ଜ୍ଞାନପୀଠ ପୁରସ୍କାରପ୍ରାପ୍ତ) ଶ୍ରୀ ଜୈନେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ଓଡ଼ିଆ କବି କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନ୍ୟ ଭାଷାର କବି ଓ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ।

ଉପକୁଳପତି ଓ ଡି.ଲିଟ୍ ଉପାଧି - ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଶିକ୍ଷାକୁ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗଠନରେ ତାଙ୍କ ଭୂମିକାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ସମ୍ମାନଜନକ ଡକ୍ଟରେଟ ପ୍ରାପ୍ତି । ସମାବର୍ତ୍ତନ ପୋଷାକରେ ନୀଳକଣ୍ଠ

ସ୍ୱୀକାର କରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତାଙ୍କୁ ଉପକୁଳପତି ବା ପ୍ରୋ-ଚାନ୍ସେଲର (ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଚାନ୍ସେଲର) ୧୯୫୫-୬୨)ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ସିନେଟ୍‌ର ସଭାପତି ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ କରିଥିଲେ । ୧୯୫୫ ରୁ ୧୯୬୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଜ୍ଞତାର ସହିତ ସେ ତାଙ୍କର ଏହି ଦାୟିତ୍ୱଟି ନିର୍ବାହ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଅତୁଳ ଅବଦାନ ଯୋଗୁଁ ତଥା ଜ୍ଞାନଗରିମାରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବାରୁ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ୨୦-୧୨-୧୯୫୫ରେ ସମାବର୍ତ୍ତନ ଉତ୍ସବରେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନଜନକ ଡି.ଲିଟ୍ ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ସେ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସମ୍ମାନିତ ହେଲା ବୋଲି କୁଳାଧିପତି (ଓଡ଼ିଶାର ଲାଟ୍) ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଥିଲେ ।

ଉପକୁଳାଧିପତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା । ଆଗଧାଡ଼ି-ଅଧ୍ୟାପକ ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, କୁଳପତି ଡକ୍ଟର ପି.କେ. ପରିଜା, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଶ୍ରୀ ବାମା ଚରଣ ଦାସ, ଛାତ୍ର ୟୁନିୟନ ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବକ୍ସିପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ଉପକୁଳାଧିପତି ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଭୂମିକା ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗୁଣାତ୍ମକ ଉନ୍ନତିପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁଦିଗରୁ ସେ ଥିଲେ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ।
ଉଦ୍‌ଘାଟକ - ଭାରତର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ।
ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ କର୍ମବହୁଳ ଜୀବନ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଧିମେଇ ଯାଇ ନ
ଲା । ବହୁ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ।

ଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ସହିତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପୁଷ୍ପମାଳା ଅର୍ପଣ; ବାମରୁ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ରାଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ,
ଲକଣ୍ଠ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଳ ସୁକଣ୍ଠ କର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଟକ ନବଭାରତ ପ୍ରେସ୍ ତାଙ୍କ ରାଜନୀତିକ କର୍ମସ୍ଥଳୀ ଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର କର୍ମପୀଠ ଥିଲା । ନବଭାରତ ପ୍ରେସର ଉପରତାଲାର ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ସେ ରହୁଥିଲେ । ସେ ସ୍ଥାନଟି ପୁସ୍ତକରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ସେ ସେହି ଚଟାଣ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ମସିଣାଟି ଉପରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ବହି ଭିତରେ ପଡ଼ିରହି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ବହୁ କବି, ଲେଖକ ସେହି ମସିଣା ପାଖରେ ବସି ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ବହୁ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ତାଙ୍କଠାରୁ ରାଜନୀତି, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାମ୍ୟାଦିକତା ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାର ଆକାଂକ୍ଷା ତାଙ୍କର ବହୁଦିନରୁ ରହିଥିଲା ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ସଦସ୍ୟବୃନ୍ଦ । ଆଗଧାଡ଼ି ବାମରୁ- ପଣ୍ଡିତ ଅନନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ ଶର୍ମା, ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ଅଧ୍ୟାପକ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ । ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି । ପଛଧାଡ଼ି- ଏକାଡେମୀ ସଂପାଦକ ଅଧ୍ୟାପକ ରାଜକିଶୋର ରାୟ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ମହାନ୍ତି, ଡକ୍ଟର କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପ୍ରଧାନ, ଜ୍ଞାନପୀଠ ବିଜେତା ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି, ସୂଚନା ବିଭାଗର ସୁଧୀର ଘୋଷ ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ସଭାପତି - ୧୯୫୭ରେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଉଦ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ଗଠିତ ହେବାରେ ସେ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଥମ ସଭାପତି ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲେ । ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସି ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଥିଲେ । ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବତନ ବନ୍ଧୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହିତ କଟକ ଆସି ଗୁରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିରେ ପୁଷ୍ପମାଳ ଅର୍ପଣ କଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସ୍ମୃତି ସର୍ବଦା ଜାଗ୍ରତ ରହିଥିଲା । ୧୯୫୭ରେ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ସଭାପତି ଭାବରେ ଶପଥ ନେବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସେ ଏକ କମିଟି ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଗୁଣୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରି ଉତ୍ସାହିତ କରିବାପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ ସଭାମାନଙ୍କରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା । ବକ୍ତା- ଅଧ୍ୟାପକ ରତ୍ନାକର ପତି । ମଞ୍ଚାସୀନ ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନାତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ଡକ୍ଟର କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନାତି ଦେବଜିଦ୍ ରଥ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ, ସଭାପତି ନୀଳକଣ୍ଠ, ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ।

ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସେତେବେଳେ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ନ ଥିଲା । ଏହା ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ ଅଧୀନରେ ଏକ ସଂସ୍ଥା ହୋଇଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦରକାରବେଳେ ସେହି ସଂସ୍ଥାର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳୁଥିଲା । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ କେହି ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଗ୍ରହ ଉପରେ ଚଳିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେଲେହେଁ ଏଠାରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଏକ ମହାନ୍ ଗୁଣ ସଂପର୍କରେ ସୂଚନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିଆଯାଇପାରେ । ଦିନେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପୁରାତନ ସେବକ, ବୃଦ୍ଧ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାରିକ, ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା କଥା ଜଣାଇଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ସେବା କରୁଥିଲେ । କୁସୁମ ପରଶେ ପଟ ନିସ୍ତରିଲା ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ସାଧୁ ଓ ଗୁଣୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ । ସେ ନିଃସ୍ୱ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାହା ନିକଟରେ ହାତ ପାତୁ ନ ଥିଲେ । ନୂତନ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ, ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ସେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଚପରାସୀଟିଏ ହୋଇ କାଳଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସ୍କୁଲଟି ସରକାର ହାତକୁ ନେବା ପରେ ବୟସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଚାକିରି ହରାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଡ଼ି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ଖାଦ୍ୟାଭାବରେ ସେ ଅତୀବ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଉଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ଚପରାସୀ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତି ଦେବାପାଇଁ ସୁପାରିସ କରି ସେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ତାହା ପାଇ ତତ୍କାଳୀନ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ବିଚାରପତି ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ଏକାଡେମୀରେ ଚପରାସୀ ନିଯୁକ୍ତିର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଉତ୍ତରରେ ଲେଖିଲେ- There may not be necessity but it in dignity (ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଏକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା) । ଏହାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି ଦେବାଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବଢ଼ିବ । ସେଥିରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲେ ଓ ଜ୍ଞାନପୀଠ ବିଜେତା ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଆଗରେ ସେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିବାବେଳର ଅଭିଜ୍ଞତା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଏକ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖାଇପାରିଲେ ।

ପଦ୍ମଭୂଷଣ ଉପାଧି - କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ବିରୋଧୀ ଦଳର ସଂପାଦକ ଥିବା ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଉପାଧିକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ ଓ ନିଜ ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଯେକୌଣସି ସମ୍ମାନ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ତାର ତିନିଦଶନ୍ଧି ପରେ ୧୯୫୭ରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଭାରତର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ତାଙ୍କୁ ପଦ୍ମଭୂଷଣ ଉପାଧିରେ ସମ୍ମାନିତ କଲେ । ସେପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ୍ମଭୂଷଣ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ପୁରାତନ କର୍ମୀଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା । ବସିଛନ୍ତି- କବି ରାମପ୍ରସାଦ ସିଂହ, ପୁରାତନ କର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ପୀତବାସ ପଣ୍ଡା, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପୁରାତନ କର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ, ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ କର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ର ।

ଉପାଧିଠାରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ଉପାଧି ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ଥିଲେହେଁ ନିଜ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ସେ ତାହା ଆଦରରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

କୌଣସି ଡିଗ୍ରୀ ବା ଉପାଧି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କୌଣସି ମୋହ ନ ଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ନାମ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ଉପାଧି ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ପଞ୍ଚସ୍ତରିତମ ଜୟନ୍ତୀ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା - ନୀଳକଣ୍ଠ କେବେ ତାଙ୍କ ଜୟନ୍ତୀ ଦିବସ ପାଳନ କରୁ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚସ୍ତରିତମ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଗୁଣମୁଗ୍ଧ ସହକର୍ମୀମାନେ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ । ୧୯୫୯ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୫ ତାରିଖରେ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତାରେ ଗଢ଼ିଯାଇଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଜୟନ୍ତୀ କମିଟି ସେହି ଜନ୍ମଦିବସ ପାଳନ କରିଥିଲେ ।

ସେହି ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରକାଶିତ ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ, ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜବାହରଲାଲ ନେହେରୁ । କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ବଲ୍ଲଭ ପନ୍ଥ, ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଳ ଶ୍ରୀ ଭୀମସେନ ସାଚାର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଅଭିନନ୍ଦନ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପୁରାତନ ବିପ୍ଳବୀ ବନ୍ଧୁ ୰ ନଗେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ରକ୍ଷିତଙ୍କ ସାଥୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଅଗ୍ରୱାଲ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ନିଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚସ୍ତରିତମ ଜନ୍ମ ଜୟନ୍ତୀ ପୂର୍ତ୍ତି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପରିବାରର ସଦସ୍ୟଗଣ । ଆଗଧାଡ଼ି- ମଧ୍ୟମ ଜାମାତା ଇଂ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଆଡ଼୍‌ଭୋକେଟ ଅଶୋକ ଦାସ, ନାତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାମଣି ଦେବୀ, କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଡାକ୍ତର ବିକ୍ରମ ଦାସ, କନିଷ୍ଠ ଜାମାତା ଶ୍ରୀ ଦ୍ୱାରିକା ନାଥ ଦାସ (ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କନ୍ୟା ପରିବାର ଅନୁପସ୍ଥିତ) ପଛଧାଡ଼ି- ବଡ଼ନାତି ଜୟନ୍ତ, ମଧ୍ୟମା କନ୍ୟା ଇନ୍ଦିରା, ଦୁଇବୋହୂ ଚାରୁଦେବୀ ଓ ବାସନ୍ତୀ । କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା ରମାଦେବୀ, ନାତି ସଞ୍ଜୟ ।

ଖର୍ଚ୍ଚରେ ମୁଦ୍ରଣ କରାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଓ କଲିକତାର ବହୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବହୁ ବନ୍ଧୁ ଓ ଉପାସକ ତାଙ୍କର ଶୁଭକାମନା କରି ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଇଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତୈଳଚିତ୍ର ଉନ୍ମୋଚନ - କଟକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ' ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀଙ୍କର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ବହୁକାଳ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାଗୃହ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ନାନା ସଭାସମିତିରେ ଯୋଗଦେଇ ଓ ବହୁଥର ସଭାପତିତ୍ୱ କରି ତାଙ୍କର ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ସେମାନଙ୍କର ତୈଳଚିତ୍ର ସଭାଗୃହରେ ସଜାହୋଇ ରଖାଯାଇଛି । ସାଧାରଣତଃ ସେମାନଙ୍କର ତିରୋଧାନ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ସେମାନଙ୍କର ତୈଳଚିତ୍ର ରଖାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବହୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଲ୍ପ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ସେପରି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯିବା ବିରଳ ଥିଲା । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତରଫରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଭାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କର ଏକ ତୈଳଚିତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହେବାର ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି ଉନ୍ମୋଚନ । ଆଗଧାଡ଼ି ବାମରୁ- ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ । ସମ୍ମାନିତ ଅତିଥି ନୀଳକଣ୍ଠ, ପ୍ରତିକୃତି ଉନ୍ମୋଚକ ଅଧ୍ୟାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ପଛଧାଡ଼ି ବାମରୁ- ନାତି ଦେବଜିତ୍, ଭୂଦାନ ନେତା ଶ୍ରୀ ଈଶ୍ୱରଲାଲ ବ୍ୟାସ, କବି ବାଞ୍ଛାନିଧି ଦାସ, ସମାଜ ସଂପାଦକ ରାଧାନାଥ ରଥ, କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପ୍ରକାଶକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, କବି କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋପାଳ ମିଶ୍ର (ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି ସାମନାରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି) ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅଶୀତିତମ ଜନ୍ମତିଥିରେ ବିଶିଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରର ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତୈଳଚିତ୍ର ୧୯୬୩ ଅଗଷ୍ଟ ୫ ତାରିଖଦିନ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପୁରାତନ ବନ୍ଧୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରଫେସର ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଉତ୍ସବରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚସଖାରୁ ଅନ୍ୟତମ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ବହୁ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକ, ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ, ଦେଶସେବୀ ସେହି ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ନିରାମୟ ଜୀବନ କାମନା କରି ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କଲିକତାରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା - ୧୯୫୭ ମସିହା ନିର୍ବାଚନରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ବିନା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ବାଚସ୍ପତି ଆସନ ଅଂଳକୃତ କରିଥିଲେ । ବାଚସ୍ପତି ଭାବରେ ତାଙ୍କର ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାରବୋଧ ଓ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା । ତାଙ୍କର ବୈଧାନିକ ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ସେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ବିଧାନସଭା ବାଚସ୍ପତି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଦାସ ବାନାର୍ଜୀ କଲିକତାରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିଥିଲେ । ପରେ ନେତାଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲିକତାର ମହାଜାତି ସଦନରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି ରଖାଯାଇଛି । ତାଙ୍କର ଶତବାର୍ଷିକୀ ଉତ୍ସବରେ ନେତାଜୀ ଓ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ନିକଟରେ ବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି ଓ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗକୁ ତାଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି ।

ସତ୍ୟବାଦୀର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା - ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟଣାବହୁଳ ରୋମାଞ୍ଚକାରୀ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଉପାସକମାନେ ବହୁବିଧ ଉଦ୍ୟମ କରିଆସୁଥିଲେ । ଅନେକଥର ବହୁ ଛାତ୍ର ଆସିଛନ୍ତି ଓ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ପୃଷ୍ଠା ଲେଖିବା ପରେ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଛନ୍ତି । ନୀଳକଣ୍ଠ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତତା ମଧ୍ୟରେ ରହୁଥିବାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟ ଦେଇପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଶେଷରେ

ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ପରିସରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦମ୍ପତିଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକରତ୍ନ ଡଃ କୃଷ୍ଣବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ଜିଦ୍ ଯୋଗୁଁ ଆତ୍ମଜୀବନୀ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ସ ଷ୍ଟୋରର ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର । ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ ପରେ ରୁଗ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଓ ପ୍ରିୟ କର୍ମଭୂମି ସତ୍ୟବାଦୀକୁ ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀର ଜନସାଧାରଣ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ସମାଜସେବୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆଜୀବନ ସହକର୍ମିଣୀ ଓ ସହଧର୍ମିଣୀ ପୂଜ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାମଣି ଦେବୀଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଶେଷ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜ୍ଞାପନ କରିଥିଲେ ।

୧୯୬୩ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଓ ଏଥିପାଇଁ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା : ୧୯୬୪ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୨୭ ତାରିଖରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁଣୀଜନମାନେ କଟକର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ଏକ ମନୋରମ ସମାହାରରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ ।

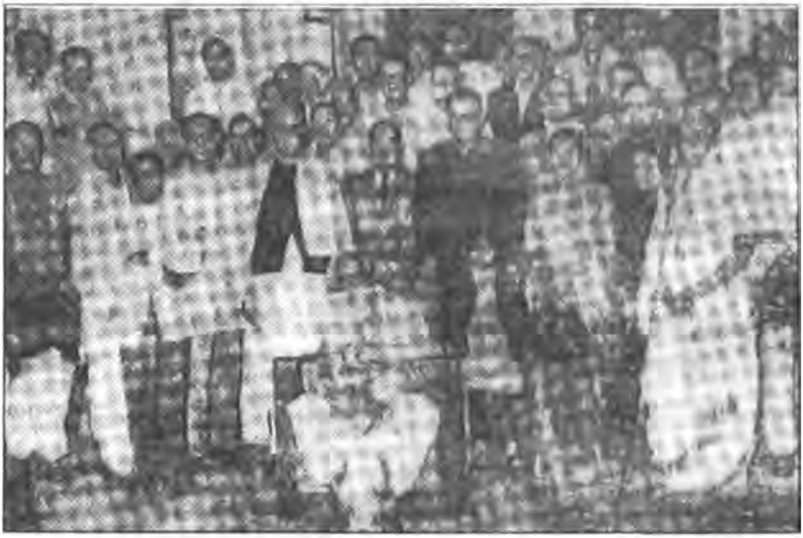

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା । ସାମନାରେ ବସିଛନ୍ତି ନୀଳକଣ୍ଠ । ଆଗ ଧାଡ଼ିରେ ବାମରୁ - ଶ୍ରୀ ପବିତ୍ର ମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ସମାଜ ସଂପାଦକ ରାଧାନାଥ ରଥ, ଡାକ୍ତର କାଶୀନାଥ ମିଶ୍ର, ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ହରିହର ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ସୁନୀତି କୁମାର ଚାଟାର୍ଜୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ଚାଟାର୍ଜୀ ଓ ଲେଖିକା ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବୀ । ପଛଧାଡ଼ି ଡାହାଣରୁ - ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାଶ, ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ, ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଗ୍ମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଚାପଯୋଗୁଁ ବସିରହି ଧୀର ଓ ଭାବବିହ୍ୱଳ ସ୍ୱରରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାର ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଶେଷ ସଭା । ତା'ପରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ସେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପୁରାତନ ସହକର୍ମୀ ଗଞ୍ଜାମର (ନଇବନ୍ଧ ଗ୍ରାମର) ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଆପଣଙ୍କ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ କ'ଣ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଅଚଳ ହୋଇଯାଉଛନ୍ତି ? ଉତ୍ତରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କହିଲେ ''ସେମାନେ ତ ଜୀବନସାରା ମୋର ସେବା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଏବେ ସେମାନେ ସେବା ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେବାକାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରିଛି ।'' ପୁଣି ହସି ହସି କହିଲେ ''ଗୋଡ଼ହାତ କାମ ନ କରନ୍ତୁ । ମସ୍ତିଷ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ଭାବେ ଚାଲୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟକିଯିବ ନାହିଁ ।''

କୌଣସି ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ବିଚଳିତ ବା ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ିବା ସେ ଶିଖି ନ ଥିଲେ । ହଠାତ୍ ବିପଦ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ହସି ହସି ତାର ମୁକାବିଲା କରିବା ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସରେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା ।

କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର - ୧୯୬୫ ମସିହାରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଲିଖିତ 'ଆତ୍ମଜୀବନୀ' ସେହିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଆରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ମାର୍ଚ୍ଚ ପନ୍ଦର ତାରିଖରେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ କଟକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଗୋଟିଏ ସଭା କରି ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବେ ଘୋଷଣା କଲେ । ଅସୁସ୍ଥତା ଯୋଗୁଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସଭାକୁ ଯାଇ ପୁରସ୍କାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନ ଥିବାରୁ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ଭାରତଭୂଷଣ ଅଗ୍ରୱାଲା, କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ସଦସ୍ୟ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, କଲିକତା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ସହକାରୀ ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ କ୍ଷିତିଶ ରାଏ ପ୍ରଭୃତି ଏକାଡ଼େମୀ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ତରଫରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାସଭବନକୁ ଆସି ସେ ଆରାମ ଚଉକିରେ ଆଉଜି ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପୁରସ୍କାର ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ଉତ୍ସବରେ ସେମାନଙ୍କ ସାଥିରେ ଆସିଥିବା ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ନବ ପ୍ରକାଶିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ହାତରେ ଉନ୍ମୋଚନ କରାଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ କୌଣସି ପୁରସ୍କାର ଆଶାୟୀ ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥିଲେ । ମାତ୍ର ବହୁ ପୁରସ୍କାର ଆପେ ଆପେ ଆସି ତାଙ୍କ ହାତରେ ଧରାଦେଇଥିଲା ।

କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର ଓ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଉଦ୍‌ଘାଟନ । ବାମରୁ- ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ଆରାମ ଚଉକିରେ ଉପବିଷ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପ୍ରକାଶକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଦେଉଛନ୍ତି । ପଛରେ- ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ଭାରତଭୂଷଣ ଅଗ୍ରୱାଲା ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନାତି ଅଜିତ୍ ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବନ୍ଧୁ ବିୟୋଗ

ନୀଳକଣ୍ଠ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ବହୁବର୍ଷ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ସେବାପାଇଁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ବହୁ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ବନ୍ଧୁ ବିୟୋଗଜନିତ ଦୁଃଖ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଧରି ତାଙ୍କୁ କବଳିତ କରି ରଖିଥିଲା । ଏପରିକି ତାଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ କମ୍ ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ରାଜନୀତିକ, ସାମାଜିକ ଏପରିକି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନକୁ ଏହି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଅଚାନକ ବିୟୋଗ କମ୍ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ମେରୁପରି ଅଚଳ ରହି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଅପୂରଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପୂରଣ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତିକୁ ଜୀବିତ ରଖିବାପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତି ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବା ଉଚିତ ହେବ ।

କୃପାସିନ୍ଧୁ - ଯେଉଁ ସପ୍ତସାଧକଙ୍କର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଉଦ୍ୟମଯୋଗୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ଏକ ଜାତୀୟ ମଣିଷଗଢ଼ା ବିଦ୍ୟାଳୟର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲାଭ କରିଥିଲା, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ଅନ୍ୟତମ । ଜଣେ ନିରଳସ ସାଧକ ଓ କର୍ମୀ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ ବହୁବିଧ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧିପାଇଁ ସେ ଥିଲେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ୧୯୨୬ ମସିହାରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ମହାପ୍ରୟାଣ ନୀଳକଣ୍ଠ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ କରିଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ କୃପାସିନ୍ଧୁଙ୍କ ତିରୋଧାନ ସ୍ମୃତି ବହୁଦିନ ଧରି ସଜୀବ ରହିଥିଲା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ - ମାତ୍ର ଏକାବନ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୯୨୮ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସରେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ଘଟିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସଖା ଓ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶେଷ ଶଯ୍ୟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିକଟରେ ଅତନ୍ଦ୍ରିତ ଭାବରେ ବସି ରହିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିୟୋଗ ଘଟିଲା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶେଷ ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ ଶୋକାକୁଳ ନୀଳକଣ୍ଠ । ଆଗଧାଡ଼ି ବାମରୁ- ପାଦତଳେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଯୁବକର୍ମୀ ରାଧାନାଥ ରଥ । ବସିଛନ୍ତି, ଅଧ୍ୟାପକ ରତ୍ନାକର ପତି, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ । ଦ୍ୱିତୀୟଧାଡ଼ି ଡାହାଣରୁ- ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ, ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋତା, ୪ର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ଓକିଲ ବନମାଳୀ ଦାସ, ସହକର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ପ୍ରଭୃତି ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତିରୋଧାନରେ ମ୍ରିୟମାଣ ନୀଳକଣ୍ଠ ଲେଖିଥିଲେ ''ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ପୁରୁଷ ଚାଲିଗଲେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅନ୍ଧାରରେ ଅଣ୍ଡାଳି ହେଲାପରି ଲାଗୁଥାଏ । ଆମରି ବନ୍ଧୁ, ସଖା ପୁଣି କର୍ଣ୍ଣଧାର ଆମକୁ ଚଲାବାଟର ଅସରନ୍ତି ରାସ୍ତାରେ ଛାଡ଼ି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଲୁଚିଗଲେ ।'' ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସଖା ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମୀ ଦଳର ସମସ୍ତ ଭାର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ବହନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବାପାଇଁ ଉତ୍କଳ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେଶସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନେତୃତ୍ୱ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଗୋପବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ଶେଷ ଇଚ୍ଛାପତ୍ରରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସ ଓ ସମାଜ କାଗଜକୁ ଲୋକସେବକ ମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ ତାହା ଥଇଥାନ ହେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛିଦିନ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ 'ସମାଜ' ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସଂପାଦକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ପିଲାଦିନୁ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିଥିବା ନୀଳକଣ୍ଠ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭାରତର ଜଣେ ଅତି ଉଚ୍ଚନେତା ଭାବରେ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ୧୯୨୪ରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ କାରାଗାରରୁ ଫେରିବାବେଳେ କଟକ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ସଭାରେ ବଙ୍ଗର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ରାଏ ସଭାପତି ଥାଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଉତ୍କଳମଣି ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିବାରୁ ସେଥିରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ 'ଭାରତମଣି' ବା ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ସମ୍ମାନଜନକ ଉପାଧି ଦିଆଯିବାପାଇଁ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଗୁରୁସ୍ମୃତି ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମୃତି ମନ୍ଦିର - ନୀଳକଣ୍ଠ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତତାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିଲେ ମଧ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଝୁରି ହେଉଥିଲେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଯୁବଜନତାଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ରୂପେ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ନିଜ ସଂପାଦକତ୍ୱରେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ମେମୋରିଆଲ ନାମକ ଏକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ର ଗଠନ କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମହାଭାରତୀୟ ତୁଙ୍ଗ ନେତାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଜନତାଙ୍କୁ ଆବେଦନ କରାଇଥିଲେ ।
ଆବେଦନପତ୍ରର କିଛି ଅଂଶ

ଉତ୍କଳ ଆଜି ତାର ପ୍ରିୟ ନେତା ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ହରାଇଛି × × × ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ଓ ଶିଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ତିରୋଧାନରେ ସେହି ମହାନ୍ ନେତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚାରଣ ପାଇଁ ଏକ ମହାଭାରତୀୟ କର୍ମୀ ତାଲିମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନ, ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ମେମୋରିଆଲ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ଏକ ସମିତି ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ।

ସେଥିପାଇଁ ମୁକ୍ତହସ୍ତରେ ସମିତିର ସଂପାଦକ (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ) କିମ୍ବା ସମିତିର କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ (ନେତାଜୀ) ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛୁ ।

ନିବେଦନ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡୁ, ଶ୍ରୀ ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ, ସେଠ୍ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଏ.ଭି.ଠକ୍କର, ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଲବ୍ୟ ।

ଆନ୍ଦୋଳନର ଘନଘଟା ମାଡ଼ିଆସୁଥିବାରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଆଶା ଫଳବତୀ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ପୁରୀରେ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ଗଢ଼ାଯାଇଥିବା ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସକୁ ସରକାର ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା କରିବାଦ୍ୱାରା ତାହା ମଧ ବସିପାରିଲା ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବାସଦନ ଉଦ୍‌ଘାଟନ : ଆଗଧାଡ଼ିରେ ତଳେ ବସିଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଦାମୋଦର ନାୟକ, ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ବଙ୍କିମ ବିହାରୀ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର, ଫକିର ମିଶ୍ର । ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ସହିଦ ଗୋଲୋକ, ସତ୍ୟବାଦୀ ନନ୍ଦ, ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ଦାସ, ଲାଲବିହାରୀ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ, ଗୋପୀନାଥ ମହାପାତ୍ର । ଚଉକିରେ ବସିଛନ୍ତି- ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଉଦ୍‌ଘାଟକ 'ଆଶା' ସଂପାଦକ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଓକିଲ ବନମାଳୀ ଦାସ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ । ରାଧାମଣୀ ଦେବୀ (ତଳେ)

ତଥାପି କର୍ମୀତାଲିମ ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବକ ସମାଜ ସତ୍ୟବାଦୀ ନିକଟ କାଡୁଆ ଆଶ୍ରମରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବାସଦନ ବା ଏକ କର୍ମୀ ତାଲିକା କେନ୍ଦ୍ର ଗଢ଼ାଇ ସେ ଆଶ୍ରମରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜ ପରିବାରକୁ ଆଣି କେତେକ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ପରିବାରଙ୍କ ସହିତ ରଖାଇ ସେଠାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର କର୍ମୀତାଲିମର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ସେହିଠାରେ ତାଲିମପାଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କର୍ମୀମାନେ ଲୁଣମରା ଓ ପିକେଟିଂ ପ୍ରଭୃତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ କାରାବରଣ କରୁଥିଲେ । ଗୋପବନ୍ଧୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଲୟ ପରେ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠାପାଇଁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁରାତନ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଏକ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ଆରମ୍ଭ କରି ତାର ପରିଚାଳନା କମିଟିର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ ।

ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶ୍ମଶାନପୀଠରେ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିରଟିଏ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳ ବନ ଶ୍ମଶାନରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ଗଢ଼ାଗଲା । ସେହି ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ସଙ୍ଗୀତଟି ଲେଖିଥିଲେ :

ରାଗ-ବାରୁଆଁ

ଏ ଦେଶେ ଆହେ ଆହେ କରମ ବୀର
କି ଭାଷେ ଗାଇବୁ ତବ କୀରତି ଚିର
ଏହିତକ କର୍ମଭୂଇଁ ଏଥିତ ହେ ଅଛ ଶୋଇ
କାହିଁକି ନୀରବ ଥରେ ଫିଟାଅ ଗିର
ସେ ଗିରେ ନାଚୁ ଏ ମହୀ
ଭାବ ବିଚି ଯାଉ ବହି
କର୍ମମନ୍ତ୍ରେ ନାଚିଉଠୁ ଗ୍ରାମ ନଗର
ସ୍ମୃତିରେ ପ୍ରତୀତି ମିଶୁ, ଯୁବଭାବେ ଧରା ହସୁ
ଆହେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ତୁମେ ଚିର ଅମର ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳ ବନରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପନ । ପଛଧାଡ଼ି ବାମରୁ- ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ହୋତା, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର, ମହନ୍ତ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ, ମହନ୍ତ ଏମାର ମଠ- ଗଙ୍ଗାଧର ରାମାନୁଜ ଦାସ, କଳିଯୁଗ- ବାମଦେବ ପଡ଼ିହାରୀ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ । ଆଗଧାଡ଼ି ବାମରୁ- ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ହୋତା, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳଗୌରବଙ୍କ ତିରୋଧାନ : ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ନିର୍ମାତାର ପ୍ରଥମ ବିନ୍ଧାଣି, ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଭିମାନର ପ୍ରତୀକ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପରମ ଭକ୍ତିଭାଜନ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଣ ଉତ୍କଳଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ୧୯୩୪ରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଶେଷଶଯ୍ୟା ନିକଟକୁ ଡାକି କହିଲେ- ''ନୀଳକଣ୍ଠ ! ମୁଁ ଯାଉଛି । ତୁମକୁ ଓଡ଼ିଶା ଲାଗିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇ ନାହିଁ ।'' ଏହା କହି କିଛି ସମୟ ପରେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ଚିରଦିନପାଇଁ ଆଖି ମୁଦିଲେ । ତାଙ୍କର ତିରୋଧାନ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ମର୍ମାହତ କରିଥିଲା । ସତେଯେପରି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ମଙ୍ଗୁଆଳ ଚିରଦିନପାଇଁ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ, ଅପୂରଣୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପୂରଣ ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଶପଥ ନେଇଥିଲେ ଓ ଏହାର ସାକାର ପାଇଁ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ୨ ବର୍ଷ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ : ସତ୍ୟବାଦୀର ଅନ୍ୟତମ ସାଧକ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ୧୯୩୭ ମସିହାରେ ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କଲେ । ଦେଶପାଇଁ ନିୟତ କାନ୍ଦୁଥିବା ଅନ୍ୟଜଣେ ମହାସାଧକଙ୍କର ତିରୋଧାନ ଘଟିଲା । ସେ ଥିଲେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ସଖା ଓ ଦେଶପ୍ରାଣ । ତାଙ୍କର ଅଚାନକ ବିୟୋଗ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବ୍ୟଥିତ କରିଥିଲା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହରାଇ ନିଜକୁ ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ ।

ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ଦେହାବସାନ : ୧୯୫୬ ଜୁଲାଇ ଛବିଶ ତାରିଖରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଥୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ କର୍ମମୟ ଜୀବନର ହଠାତ୍ ଅବସାନ ଘଟିଲା । ଗୋଦାବରୀଶ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ ଅଳ୍ପ ସାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ବୟସ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାର ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାଠାରୁ ରାଜନୀତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁହେଁ ବହୁବାର କାନ୍ଧ ମିଳାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଥିଲେ । ଏକସଙ୍ଗେ ସମ୍ମାନ ଓ ଅପମାନ ଉଦାର ଚିତ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସାମୟିକ ସ୍ୱାଭାବିକ ମତଭେଦକୁ ଏଡ଼ିଦେଇ ଥରକୁଥର ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଦେଶର ବୃହତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରୁଥିଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରିଥିଲେ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ନୀଳକଣ୍ଠ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଗୋଦାବରୀଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚାଲିଗଲେ । ସେଥିରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସଖା ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାକୁଳ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ବକୁଳବନର ଶ୍ମଶାନକୁ ଧାଇଁ ଯାଇଥିଲେ ।

ସଖା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବିୟୋଗ । ବକୁଳ ବନ ଶ୍ମଶାନରେ ଶୋକାର୍ତ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାମପାର୍ଶ୍ୱରେ ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ହରିହର ମହାପାତ୍ର, ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତି । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସମାଜ ସଂପାଦକ ରାଧାନାଥ ରଥ, ପୁରାତନ ଛାତ୍ର କେଶବ ମହାପାତ୍ର ।

ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ବିୟୋଗ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଆଘାତ ଦେଇଥିଲା । ଜୀବନର ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଥିବା ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଜାତିପାଇଁ ମଧ ଥିଲା ଏକ ଦାରୁଣ ଧକ୍କା ।

ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ: ୧୯୫୭ ଡିସେମ୍ବର ୧୮ ତାରିଖରେ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଦେଢ଼ବର୍ଷ ନ ପୂରୁଣୁ ହରିହର ଓ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସେମାନଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ସହକର୍ମୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଚାଲିଗଲେ । ସେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବିହାରର ଶିକ୍ଷକ, ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ରାଜ୍ୟସଭା ସଦସ୍ୟ ଓ ସର୍ବୋପରି ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରଠାରୁ ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ସଦସ୍ୟ ଭାବେ 'ସମାଜ' ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସଂପାଦକ ରହି ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ 'ସମାଜ' ସଂସ୍ଥାକୁ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଜନ୍ମ ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୮୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ । ସେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ ଦଶବର୍ଷ କନିଷ୍ଠ ଥିଲେ । ଏକା ଗ୍ରାମର ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ପିଲାଦିନୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ଥିଲେ ଓ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ସାନଭାଇ ଭଳି ଦେଖୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ବିୟୋଗ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମନରେ ଆଉ ଏକ ଦାରୁଣ ଧକ୍କା ଦେଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ଚାଲିଯାଉଥିବାରୁ ସେ ଦୁଃଖରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇପଡୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାହା ଥିଲା କ୍ଷଣିକ । ପୁଣି ନବ ଉନ୍ମାଦନାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାଉଥିଲେ । ଏଥିରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ କର୍ମପ୍ରବୃତ୍ତିର ଯଥାର୍ଥ ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ନୀଳକଣ୍ଠ

ଶିକ୍ଷକତା ବା ରାଜନୀତିକ ଘନଘଟା ମଧ୍ୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜୀବନ ସୀମିତ ନ ଥିଲା । ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ମୁଖପତ୍ର ସମ୍ବାଦପତ୍ର । ଜାତିର ଜୀବନକୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ରହିଛି ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା । ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ଓ ସଂପାଦକୀୟତ୍ୱରେ ଯେଉଁ 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ମାସିକ ପତ୍ରିକାଟି ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ୧୯୧୨-୧୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ନୀଳକଣ୍ଠ ତାର ସହକାରୀ ସଂପାଦକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇଥିଲେ । ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ର ଗଠନ ଦିଗରେ ସେତେବେଳେ ଏହି ପତ୍ରିକାଟି ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ସେହିପରି ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିଥିବା 'ସେବା' ପତ୍ରିକାରେ ସେ ପ୍ରଥମରୁ ପ୍ରାୟ ନଅମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂପାଦକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୮-୨୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ସମାଜ'ର ସଂପାଦକ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୩୬-୪୦ କଂଗ୍ରେସର ମୁଖପତ୍ର ସାପ୍ତାହିକ 'ଲୋକମତ'ର ସଂପାଦକ ଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକର ସଂପାଦନାରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନିର୍ଭୀକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟି, ଜ୍ଞାନର ଗଭୀରତା ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାଦୀପ୍ତ ଚାହାଣିର ଯଥାର୍ଥ ସୂଚନା ରହିଥିଲା । ସତ୍ୟ ଓ ବାସ୍ତବତାକୁ ସର୍ବଦା ସେ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଜାତିପ୍ରାଣରେ ଜାତୀୟଚେତନା ସୃଷ୍ଟି କରିବାପାଇଁ ଏହି ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ ଉତ୍ତମ ମାଧ୍ୟମ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

'ନବଭାରତ' ପତ୍ରିକା ଥିଲା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ, ବାସ୍ତବତା, ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷାର ଯଥାର୍ଥ ପରିଚାୟକ । ଏଥିରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ, ସମାଜପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା ଓ ଉତ୍ତମ ସଂପାଦକର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା ।

ସାଧନୀପୀଠ 'ନବଭାରତ ପ୍ରେସ' - ମାନବଧର୍ମର ମିସନ ପାଇଁ ଯେପରି ନୀଳକଣ୍ଠ କଟକରେ ତାଙ୍କ 'ନବଭାରତ' ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ, ସେହିପରି 'ନବଭାରତ' ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ଓ ବୈପ୍ଳବିକ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଉଥିଲେ । ପାରମ୍ପରିକ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ବଦ୍ଧମୂଳ ଭୁଲ୍‌ଧାରଣା ବିରୋଧରେ ନବଭାରତ ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକୀୟରେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଚିନ୍ତାତ୍ମକ ଲେଖାରେ ସେ ଅଜସ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିଛନ୍ତି । ସାଧକ ନୀଳକଣ୍ଠ 'ନବଭାରତ' ପତ୍ରିକାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର କରି ସାହିତ୍ୟ, ଶିକ୍ଷା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅତୁଳନୀୟ ନେତୃତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧିରୁ ଅଧିକ କାଳ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ସାଧକ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର କୌଣସି ଆଡ଼ମ୍ବର ନ ଥିଲା । ସେ ଘରର ଚଟାଣରେ ମସିଣାଟିଏ ପକାଇ ତକିଆ ଛାତିପାଖରେ ରଖି ପାଠପଢ଼ାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଚାରିପଟେ ଗଦା ଗଦା ବହି ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ପଢୁ ପଢୁ ରାତି ପାହିଯାଉଥିଲା । ରାତ୍ରିର ଶେଷଘଡ଼ି ଓ ସକାଳର ସାତ ଆଠଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସେହିଠାରେ ଆଖିମୁଦି ଶୋଇଯାଉଥିଲେ । ସକାଳୁ ଚଟାପଟ ନିଜ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ସେ ପୁଣି ସେ ମସିଣାରେ-ବସିଯାଉଥିଲେ । ପ୍ରେସକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାରେ ପ୍ରାୟ ସକାଳରୁ ଦୁଇପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଟିଯାଉଥିଲା । ଖାଇବାବେଳ ହେବାର ଶୁଣିଲେ ବାରଣ୍ଡା କଣରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ବାଲ୍‌ଟିଏ ପାଣିରେ ଗାଧୁଆ ସାରି ସେହି ଘର ଭିତରେ ବଢ଼ାଯାଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ପଙ୍ଗତ ଭୋଜନ ଚାଲୁଥିଲା । କର୍ମୀ ଓ ଅତିଥିମାନେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ଭୋଜନ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଚାଲୁଥିଲା ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବିହାର ପରି ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଗଢ଼ା ଚାଲିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ବହୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ, ଗବେଷକ, ଦେଶସେବୀ, ସମାଜସେବୀ, କବି, ସାହିତ୍ୟିକ ସେଠାରୁ ପ୍ରେରଣା ପାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାର ସବୁରିପାଇଁ ସର୍ବଦା ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରହିଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଋଷିଯୁଗର ଅବୈତନିକ ଗୁରୁ । ଗୁରୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଭିତରେ ଗଦାଗଦା ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ବୁଡ଼ାଇ ରଖି ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ବିଶେଷତ୍ୱ ଖୋଜି ବାହାର କରୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷା ଓ ଇତିହାସ,ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମ ପରିଣାମ କରି ନାନା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ପୁସ୍ତକ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିପାରିଥିଲେ ।

ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ଆଲୋଚନାସଭା ସେଠାରେ ବସୁଥିଲା । ସେହି ଘରେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବିଚାର, ନିର୍ବାଚନୀ ବିଚାର, ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଗଠନ ବିଚାର, ଓଡ଼ିଶା ଏକାଡେମୀର ପ୍ରଗତିମୂଳକ ଯୋଜନା ପ୍ରଭୃତିର ତନାଘନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଲୋଚନା ଚାଲିଥିଲା । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଦିନ ନ ଥିଲା, ସେଠାରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବାବେଳେ ଯେଉଁଦିନକି ସେ ପ୍ରେସଟି ସାହିତ୍ୟିକ, ସମାଜସେବୀ ଓ ରାଜନୀତିକ ଅତିଥିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ଥିଲା । ସେହି ପ୍ରେସର ପଛଖଞ୍ଜା ଦୋତାଲା ଚାଳଘରେ ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକର୍ମୀମାନେ ରହି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଦେଶସେବା କରି ଚାଲିଥିଲେ ।

୧୯୫୩ରେ ପକ୍ଷାଘାତ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ପରେ ସେ ପ୍ରେସ୍ ଗୃହକୁ ତାଙ୍କୁ ଏକପ୍ରକାର ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିଚାଳନା ଅଭାବରୁ ସେ ପ୍ରେସର ଅବସ୍ଥା ଅଧୋଗତି ଆଡ଼କୁ ଯିବାରୁ ଅନୁଷ୍ଠାନଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ତାର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଲୋକସେବକ ମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସ ଓ ସମାଜକୁ ଟେକି ଦେବାପରି ନୀଳକଣ୍ଠ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଦାୟାଦଙ୍କ ଜରିଆରେ ଗୋଟିଏ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍ଡ଼ ଚୁକ୍ତି କରାଇ ନବଭାରତ ପ୍ରେସ ଓ ପତ୍ରିକାକୁ ସେହି ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ପ୍ରେସ ସମର୍ପଣ : ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ନବଭାରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ତାହାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସ୍ମୃତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ହାତରେ ଦିଆଯିବାପାଇଁ ସେ ଆଗରୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରେସ୍‌ଟି ସେ ସମୟର କଟକର ବଡ଼ ଛାପାଖାନାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଅନ୍ୟତମ । ସେଥିରୁ ଦୈନିକ ଓ ମାସିକ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ପୁସ୍ତକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖା ମୁଦ୍ରଣ କରାଯାଉଥିଲା ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନାମ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଭାବଧାରାକୁ ଜାଗ୍ରତ ରଖିବାପାଇଁ ୧୯୬୪ ଅଗଷ୍ଟ ୫ ତାରିଖ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଜୟନ୍ତୀ ଦିବସରେ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାପୂରଣ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଅନୁମତିରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଆତ୍ମଜ ଡକ୍ଟର ବିକ୍ରମ ଦାସ ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ସହିତ ଏକ ଚୁକ୍ତି ସଂପାଦନ କରି ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ହାତରେ ୧.୯.୧୯୬୪ରେ ନବଭାରତ ପ୍ରେସକୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ଲୋକସେବକ ମଣ୍ଡଳର ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ବଳବନ୍ତ ରାଏ ମେହେଟ୍ଟା ଏବଂ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାଖାର ସଭାପତି ସମାଜ ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥ ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳ ପକ୍ଷରୁ ସେହି ଚୁକ୍ତିରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ପ୍ରେସର ସମସ୍ତ ମେସିନ୍ ଓ ଉପକରଣ ସବୁକୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନକୁ ଉଠାଇନେଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚୁକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ନବଭାରତ ପ୍ରେସ ସେଠାରେ ସ୍ଥାପନ, ଚାଳନା ଲୋକସେବକ ମଣ୍ଡଳଦ୍ୱାରା ହୋଇ ଲାଭାଂଶରେ ନବଭାରତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶନ ଓ ଅଧିକା ଅର୍ଥ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରେସ ଚାଳନା ପ୍ରସ୍ତାବିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଟ୍ରଷ୍ଟଦ୍ୱାରା ହୋଇ ଦାତାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜଣେ ସେହି ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳର ସଦସ୍ୟ ରହିବା ମଧ ଚୁକ୍ତିରେ ରହିଥିଲା ।

ନବଭାରତ ପ୍ରେସ ସମର୍ପଣ ଉତ୍ସବ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସହ ବାମରୁ- ସାମ୍ବାଦିକ ଉଦୟ ନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଶ୍ରୀ ପୀତବାସ ପଣ୍ଡା, ଲୋକସେବକ ମଣ୍ଡଳ ଓଡ଼ିଶା ଶାଖା ସଭାପତି ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ, ଡାକ୍ତର ବିକ୍ରମ ଦାସ, ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ ଦ୍ୱାରିକା ନାଥ ଦାସ, ଅମୃତବଜାର ପ୍ରତିନିଧି ଶ୍ରୀ ଶଚିନ୍ ଦତ୍ତ ।

ସେଥିପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାସଗୃହରେ ଏକ ସମର୍ପଣ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠ ସେ ଉତ୍ସବରେ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ଦାତା ଓ ଗ୍ରହୀତା ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ସହ କେତେକ ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ଆଇନ୍‌ଜୀବୀ ମଧ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଲୋକସେବକମଣ୍ଡଳର ପ୍ରତିନିଧି ପ୍ରେସ୍‌ର ସମସ୍ତ ଆସବାବପତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନକୁ ଉଠାଇ ନେବା ପରେ ସେ ଚୁକ୍ତି ବା ଏଗ୍ରିମେଣ୍ଟର ସର୍ତ୍ତ ପୂରଣ କରିବାକୁ ତତ୍ପର ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତିରୋଧାନର ବହୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରେ ବିଧିରକ୍ଷା କରି ସମାଜର ରବିବାର ସଂଖ୍ୟାରେ 'ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ନବଭାରତ ନୂତନ ପୃଷ୍ଠ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି ।

ନବଭାରତ ପ୍ରେସରେ ଜ୍ଞାନ ତପସ୍ୱୀ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ

ନୀଳକଣ୍ଠ ସାମ୍ବାଦିକତାକୁ ପେସା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ । ସାମ୍ବାଦିକତା ତାଙ୍କପାଇଁ ଥିଲା ଏକ ଆଦର୍ଶ । ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ଜନମତ ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶ କରିବା ଓ ସର୍ବୋପରି ବଳିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ନେତୃତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସାଂପ୍ରତିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେତେଦୂର ଫଳବତୀ ହୋଇଛି, ତାହା ସମୟ ହିଁ କହିବ ।

ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା - ଓଡ଼ିଶା ରାଜନୀତିର ଗୋଡ଼ଟଣା ପ୍ରକୃତି ଯୋଗୁଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଆଉ ରାଜନୀତିରେ ନ ମାତି 'ନବଭାରତ' ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ରତ ରହିଲେ । ବହୁ ଗବେଷକ, କବି, ସମାଲୋଚକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଗହଣରେ ତାଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ମୁଖରିତ ହେଲା । 'ନବଭାରତ' ମାସିକ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜରେ ସାହିତ୍ୟ ସଭା । ଭାଷଣ-ଦେଉଛନ୍ତି ନୀଳକଣ୍ଠ, ସଭାପତିତ୍ୱ କରୁଛନ୍ତି ଆଡ଼ଭୋକେଟ ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ । ସଭାପତିଙ୍କ ଡାହାଣ ପଟେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ମାଚୱେ । ସାମନାରେ ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥ, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳାଦେବୀ, ଉଦୟନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପତ୍ରିକା ପୁନଃ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନୀଳକଣ୍ଠ ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣମାନ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଜାତୀୟତାବୋଧରୁହିଁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି । ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର ଏକନିଷ୍ଠ ପୂଜକ । ଜାତୀୟତା ଉପରେ ଆଞ୍ଚ ଆଣୁଥିବା ସାହିତ୍ୟକୁ ସେ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରମପୂଜ୍ୟ ଗୁରୁଶ୍ରେଣୀୟ କବିଙ୍କୁ ବି ସେ ସେଥିପାଇଁ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁ ନ ଥିଲେ । କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ସମ୍ମାନ ଦେଉଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କ ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟ ଅରୁଚି ଉପାଖ୍ୟାନକୁ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଭାଷାଚର୍ଚ୍ଚା, ସାହିତ୍ୟ, ଧର୍ମ, ରାଜନୀତି, ଦର୍ଶନ- ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତୀୟତାବୋଧ ଦୀପ୍ତିମନ୍ତ । ସେ ଗତାନୁଗତିକତାର ବିରୋଧୀ । ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ନିଜ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ ସେ । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଆମେ ନିମ୍ନ ଭାବରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରି ଆଲୋଚନା କରିପାରିବା ।

ଭାଷାପ୍ରୀତି - ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟାପନା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ସେଠାରୁ ଯେପରି ଦେଶପ୍ରେମୀ, ବିପ୍ଳବୀ ଦେଶସେବକ, ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ଓ ସୁସଂସ୍କୃତ କର୍ମବୀର ବାହାରିବେ, ସେହିପରି ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଭାଷାବିତ୍ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ ବାହାରିବେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇ ଗଲାବେଳେ ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍.ଏ. ଖୋଲିବାପାଇଁ ବି.ଏ. ପାସ୍ କରିଥିବା ତାଙ୍କର ପୂର୍ବତନ ଛାତ୍ର ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବାପାଇଁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଯଥାର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଶିକ୍ଷାର ସ୍ରଷ୍ଟା । ନିଜର ବିଶ୍ୱତୋମୁଖୀ ଆଦର୍ଶକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାପାଇଁ ସେ ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ହିଁ ବାଛିଥିଲେ । ଏହି ଭାବ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗ୍ରତ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଲେଖା ଥିଲା ଏକ ମାଧ୍ୟମ । ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷା କିପରି ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ତାହା ସେ ନାନା ପ୍ରମାଣ ଦେଇ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଥିଲେ ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ମୁଖପତ୍ର 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ପତ୍ରିକାରେ ସେ ସଂପର୍କରେ ସେ ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବହୁ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଓଡ଼ିଶାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଐତିହ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ଭାଷାକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାପାଇଁ ସେସବୁକୁ ନାନା ପ୍ରବନ୍ଧରେ ରୂପାୟିତ କରି ବଳିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଂପାଦିତ 'ନବଭାରତ' ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଏକଦା ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତି, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଭାଷାର ପ୍ରଧାନ ବାର୍ତ୍ତାବହ ଥିଲା ।

ଭାଷାବିଜ୍ଞାନୀ ନୀଳକଣ୍ଠ - ଓଡ଼ିଶାର ଦୁଃଖ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସହିତ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଅବନତି ଘଟିଥିବାର ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି ନିମିତ୍ତ ସେ ନିଜର ସମସ୍ତ ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ବଳି ଦେଇଥିଲେ । ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମୌଳିକ ଓଡ଼ିଆ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟୟନ ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସହିତ ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ, ପାଲି, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ରହିଥିଲା । ସେ ସେହିସବୁ ଭାଷାରେ ବାଗ୍ମିତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅଗାଧ ମମତା ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀରୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଗୋଟିଏ ସଭାକୁ ପ୍ରଧାନ ବକ୍ତା ଭାବରେ ସେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାଭାଷୀ ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିବା ସବୁ ଛାତ୍ରଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ ଜାଣିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ମନେ କରୁଥିଲେ । ସେ ସେହି ସଭାର ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାମାନଙ୍କୁ କହିଲେ "ଓଡ଼ିଶାରେ ଓଡ଼ିଆରେ କୁହାଯାଏ ଓ ଇଂରାଜୀରେ କହିବାକୁ ହୁଏ । ମୋତେ କୁହନ୍ତୁ, ମୁଁ ଏଠାରେ କେଉଁ ଭାଷାରେ କହିବି ।"

ନୀଳକଣ୍ଠ ଭାଷାର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାପାଇଁ ପାଣିନି, ପତଞ୍ଜଳି, ସାରସ୍ୱତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାଚର୍ଚ୍ଚା ବରରୁଚି, କାତ୍ୟାୟନ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ପ୍ରାକୃତ ଓ ପାଲିଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସେ ସବୁରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ମୌଳିକ ସ୍ୱରୂପ ଓ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଭାରତୀୟ ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଗ୍ରୀୟରସନ୍‌ଙ୍କ ଆଲୋଚନା, ବୀମ୍‌ସଙ୍କ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା ଚର୍ଚ୍ଚା ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମରାଠୀ, ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା, ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷାଚର୍ଚ୍ଚା ସହିତ ତାଙ୍କର ଗଭୀର ପରିଚୟ ରହିଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂକଳିତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଭାଷାଚର୍ଚ୍ଚା ତଥା ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରଣୟନ ସହିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ନିବିଡ଼ ପରିଚୟ ଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କ ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱାରା ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂକ୍ଷ୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ୧୯୨୭ ମସିହାରେ Linguistic ଅର୍ଥରେ ସେ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ ।

ଲିପିସଂସ୍କାର - ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷରକୁ ସରଳ, ସହଜ, ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ଓ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ କରିବାପାଇଁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାକୁ ସରଳ କରି ସର୍ବଜନାଦୃତ କରିବାପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ଅସୁବିଧା ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା ।

୧୯୧୭ରେ ପ୍ରଥମେ ସେ 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ପତ୍ରିକାରେ ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାରର ସୂଚନା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେ ଲିପି ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଧ୍ୱନି ଭିତରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ସଂପର୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀ ଉଚ୍ଚାରଣଭିତ୍ତିକ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପନା କଲାବେଳେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଭାବମୁକ୍ତ ତଥା ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନାର ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ।

୧୯୩୫ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । କଥିତ ଭାଷାରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଓ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଛାଞ୍ଚରୁ ମୁକ୍ତକରି ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରକୃତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ରଚନାପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାକୁ ଅନ୍ୟ ଭାଷା ସହିତ ସମକକ୍ଷ କରି ମୁଦ୍ରଣ ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ ଅନୁସ୍ୱାର ମାଧ୍ୟମରେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବ୍ୟବହାରକୁ ସୀମିତ କରି ଓଡ଼ିଆ ଲିପିର ସଂସ୍କାର ଆଣିଥିଲେ । ତାହାଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଟାଇପ୍ ଯୋଗ୍ୟ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଗଞ୍ଜାମର ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ନେତା 'ଆଶା' ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥଙ୍କ ସାନଭାଇ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଶ୍ରୀ ରଙ୍ଗନାଥ ମହାପାତ୍ର ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବରୁ ଜର୍ମାନୀର ରେମିଙ୍ଗଟନ୍ କମ୍ପାନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଟାଇପ୍ ରାଇଟର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧର ଘନଘଟା ଯୋଗୁଁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ଟାଇପ୍‌ରାଇଟର ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ପରେ ଆଉ ଆସିବା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଲିପି ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ସେ ସମୟରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଯେଉଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ, ବାସ୍ତବରେ ତାହା ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାହିତ୍ୟ - ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବନ' ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ । ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିଙ୍କ ଜୀବନଧାରା ଓ ଆଦର୍ଶ ସେଥିରେ ପରିସ୍ଫୁଟିତ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରକାଶ ହେବା ପରେ ୧୯୨୬ରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀନେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ତାର ହିନ୍ଦୀ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ହଜାରିବାଗ କାରାଗାରରେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ କଟାଇବା ମଧ୍ୟରେ 'ଗୀତା'ର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ସେହି ଭାଷ୍ୟ ଏବେବି ଅତୁଳନୀୟ କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମ ପରିଣାମ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତି, ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତିର ନବ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଏଥିରେ କୁସଂସ୍କାରକୁ ଏଡ଼ି ପ୍ରକୃତି ତଥ୍ୟର ଅନୁଧ୍ୟାନ ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ ଜଣାଇଛନ୍ତି ।

ଭାକ୍ତିକ ମିଥ୍ୟା ଓ କୁସଂସ୍କାରକୁ ସେ ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । କୁସଂସ୍କାର ଯୋଗୁଁ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଅବକ୍ଷୟ ଓ ମାନବର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଲୋପ ପାଇଛି ବୋଲି ସେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏକ ସୁସ୍ଥ ଓ ସମୃଦ୍ଧ ସମାଜ ଗଠନ ପାଇଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ମତଗୁଡ଼ିକର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରିବା ଉଚିତ ଓ ତା'ହେଲେ ଯାଇ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ସମାଲୋଚନା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ - ସମାଲୋଚନା ଓ ମୌଳିକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅବଦାନ ଅପରିସୀମ । ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଏକ ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ କହିଲେ ଭୁଲ୍ ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଗଦ୍ୟଶୈଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ । ଆର୍ଯ୍ୟଜୀବନ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମ ପରିଣାମ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତି ତଥା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଶ୍ରୀମଭଗବଦ୍ ଗୀତା ଓ ଭାଷ୍ୟ, ଲାବଣ୍ୟବତୀର ମୁଖବନ୍ଧ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଅଭିଭାଷଣରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞା, ବିଚାରବୋଧ, ମୌଳିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସର୍ବୋପରି ଅଭିଜାତ ଶୈଳୀର ବହୁ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଓଡ଼ିଆ ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ନୂତନ ଦିଶାରି । ତାଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିକ୍ଷାମୂଳକ, ସଂସ୍କାରମୂଳକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବଧାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତିମୂଳକ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା ଓ କଳାତ୍ମକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭାବରେ ବିଭାଗୀକରଣ କରି ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ । ସେ ଯାହାହେଉନା କାହିଁକି ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ଏକ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତର ସ୍ରଷ୍ଟା, ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ - ନୀଳକଣ୍ଠ ଜାଣିଥିଲେ ଶିଶୁମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ । ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବେ ଗଢ଼ି ତୋଳିବା ଯେକୌଣସି ସଚେତନ ନାଗରିକର ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସାଧକଗଣଙ୍କ ପ୍ରମୁଖ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଦେଶପାଇଁ ମଣିଷ ଗଠନ । ତେଣୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ନିର୍ଯାସକୁ ପିଲାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାପାଇଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନଙ୍କ ଉପାସନା ପାଇଁ ସେ କେତେକ ବୈଦିକ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସ୍ତୋତ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ଶିଖାଇଥିଲେ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପାସନା ନାମକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଇଥିଲେ । ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ଓ ଗଣେଶ ପୂଜା ପ୍ରଭୃତିରେ ପିଲାମାନେ ଗାନ କରିବାପାଇଁ ସେ ଭକ୍ତିଗୀତ ସବୁ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଛୋଟପିଲାଙ୍କପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟର ଅଭାବ ଉପଲବ୍ଧି କରାଇ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଭଳି ସରଳ ଓଡ଼ିଆରେ ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ, ପିଲାଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓ ପିଲାଙ୍କ ଭାଗବତ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସରଳ ଭାଷାରେ ଗଳ୍ପ ଆକାରରେ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ପ୍ରତିଭା ବିକାଶର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ମତ । ସେ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଭାବେ ଚଳିବାପାଇଁ ବହୁ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରି ସେଥିରେ ବହୁ ମନଛୁଆଁ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କର ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ଶିଶୁ ମନରେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ସ୍ୱାଭାବିକ ଅନୁରାଗ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବାପାଇଁ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାର ଅଭିନବ ଚାତୁରୀ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଶିଶୁ ମନରେ ଆଙ୍କି ଦେଇଛନ୍ତି ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ ଓ ସହାନୁଭୂତିର ଅବିସ୍ମୃତ ଚିତ୍ର । ଶିଶୁଙ୍କ ପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ କେବଳ ସରଳ ଘରୋଇ ଭାଷାରେ ଗଳ୍ପ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ କହୁ କହୁ ତାହାରି ଅନ୍ତରାଳରେ ଆମ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଯେଉଁ ମହାନ୍ ସତ୍ୟଟି ଛପିରହିଛି, ତାକୁ ଅତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତା' ଫଳରେ ଗଳ୍ପଟି ପଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିଶୁ ନିଜ ଚରିତ୍ର ଗଠନ ପାଇଁ ଆପେ ଆପେ ପ୍ରେରଣା ପାଇପାରୁଛି ।

ପରାଧୀନ ଭାରତରେ ଶିଶୁମାନେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସରେ ମହୀୟାନ୍ ହୋଇଉଠିବାପାଇଁ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲେ । ଶିଶୁ ମନରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବ ଓ ଜାତୀୟତାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ କବିତାମାନ ଲେଖିଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'ପିଲା ଓ ଚଢ଼େଇ' କବିତାଟି ଅନ୍ୟତମ । ସେଥିରୁ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଡେଣା ପିଟି ଖାଉଚି ମୁଁ ଇଚ୍ଛାରେ ଚରି
ଉପାସ ବାଧିବ ନାହିଁ ବନ୍ଧନ ପରି
ଗୀତ ଗାଇ ପୋଷା ହେବା ନୁହେଁ ମୋ କାମ
ପ୍ରଭୁ ମନ ଯୋଗାଇବା ବଡ଼ ବିଷମ

ଜୀବନର ଯେକୌଣସି ତ୍ୟାଗ ବିନିମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯେ କାମ୍ୟ ସେ କଥା ଶିଶୁକୁ ଚେତାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଏ ସବୁ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟର ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି ।

କାବ୍ୟ-କବିତା - ନୀଳକଣ୍ଠ ଅପୂର୍ବ କାବ୍ୟ-ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରୀ । 'କୋଣାର୍କେ' ଓ 'ଖାରବେଳ' କାବ୍ୟ ଦୁଇଟି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମୌଳିକ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ କାବ୍ୟ । କୋଣାର୍କେ କାବ୍ୟଟି ରାମଚଣ୍ଡୀରେ ରାତି ଓ ମାୟାଦେବୀ- ଏହିପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ନେହ-ପ୍ରବଣ ହୃଦୟର ଭାବପ୍ରବଣତା ପ୍ରକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୁପ୍ତ ଐତିହାସିକ ଗୌରବର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ମାୟାଦେବୀରେ ମଧ ତୀବ୍ର ଜାତୀୟତାଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।

କୋଣାର୍କେ - 'କୋଣାର୍କେ'ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ବିଖ୍ୟାତ କବି ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି କାବ୍ୟର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ନିରୂପଣ କରିଛନ୍ତି । ସେହି କାବ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଣୟ ଉପାଖ୍ୟାନ ପାଇଁ ଲେଖକଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଣୟରେ ସଂଯମ ଓ ତ୍ୟାଗର ଆଦର୍ଶ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ କାବ୍ୟର ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି । ଦୀର୍ଘକାଳର ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରେମ ଚିତ୍ରର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରେମରେ ତ୍ୟାଗର ଏପରି ମହିମା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ନରସିଂହ ଶିଶୁପାଳଗଡ଼ର ଜେମାଙ୍କୁ ନିଜ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ପିତା କାଶ୍ମୀର ଦେଶ ଜମ୍ମୁଜେମାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ବିବାହ ଠିକ୍ କରିଥିବା କଥା ଖୋଲି କହିବାରୁ ଶିଶୁପାଳ ଜେମା କହିଥିଲେ-

କି ହୋଇଛି ନାଥ 'ବିଷାଦ କିପାଇଁ
ଆସନ୍ତୁ ସରାଗେ ସେ ଜମ୍ମୁଜେମା
ଦାସୀ ହୋଇ ମୁହିଁ ରହିବି ଗହଣେ
ଏଥକୁ ବିଧାନ ଅଛିକି ମନା'

ଏପରି ଚାରିତ୍ରିକ ନିଷ୍ଠା ଓ ବୁଝାମଣା ପ୍ରେମ କାବ୍ୟରେ ବିରଳ । ତେଣୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର କଳ୍ପନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଛି । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ 'କୋଣାର୍କେ' ହେଉଛି ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାବ୍ୟ, ଯାହାର କାବ୍ୟ-ବିଭବ ଅତୁଳନୀୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାରବେଳ - 'ଖାରବେଳ' କାବ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଇତିହାସର ଗୌରବମୟ କାହାଣୀ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ବିସ୍ମୃତପ୍ରାୟ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ଆଦର୍ଶ ରୂପାୟିତ । ନୀଳକଣ୍ଠ 'ଖାରବେଳ' କାବ୍ୟରେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରେମ ଚିତ୍ରର ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗର ମହାବୀର ଖାରବେଳ ଭାରତର ଅଖଣ୍ଡତା ରକ୍ଷାପାଇଁ ଏକ ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିଯାନରେ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ଗ୍ରୀକ୍ ଅଧିକୃତ ବଜିର ରାଜ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାପାଇଁ ପୂର୍ବ ବଜିର ରାଜ୍ୟରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ବୀର ଡିମେଟ୍ରିଅସ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲିପ୍ତ ହେଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟର ବିତାଡ଼ିତ ରାଜାଙ୍କର (କୃଷକ ଗୃହରେ ପାଳିତ) ରାଜକନ୍ୟା ମାତୃଭୂମିର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଛଦ୍ମପୁରୁଷ ବେଶରେ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସୈନ୍ୟ ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଖାରବେଳ ଯୁଦ୍ଧରେ ଆହତ ହେବାର ଦେଖି ସାହସର ସହିତ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଘେନିଯାଇ ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରି ତାଙ୍କୁ ସୁସ୍ଥ କରାଇଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଉଭୟ ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । ସେହି ଛଦ୍ମବେଶୀ ଯୁବକ ବଜିର ରାଜକନ୍ୟା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିବା ପରେ ସେ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ପ୍ରେମରେ ପରିଣତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରେମରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥ କିମ୍ବା କାମ ଲାଳସା ନାହିଁ । ପ୍ରେମର ଅର୍ଥ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ଜୀବନ, ଯାହା ଏଥିରେ ବେଶ୍ ସଫଳ । ପୁଣି ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରେମ ଜାତୀୟ ପ୍ରେମରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପ୍ରେମ ଜଗତରେ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି ।

ପ୍ରଣୟିନୀ : 'ପ୍ରଣୟିନୀ' ଓ 'ଦାସନାଏକ' କବି ଟେନିସନ୍‌ଙ୍କ 'ଦି ପ୍ରିନ୍‌ସେସ' ଓ 'ଏନୋକାଡ଼େନ' ଅନୁସରଣରେ ରଚିତ । ତଥାପି ଏଥିରେ ମୌଳିକ ଭାବନାର ପ୍ରଲେପ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଥାବସ୍ତୁର ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପ୍ରାଚ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଂସ୍କାର ମାଧ୍ୟମରେ ସେଥିର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିକଶିତ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାରତୀୟ ରୂପ ନେଇଥିବାରୁ ଭାରତୀୟ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନରେ ତାହାର ଅପ୍ରତିହତ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିପାରିଛି ।

ଟେନିସନ୍‌ଙ୍କ 'ପ୍ରିନ୍‌ସେସ୍' କାବ୍ୟରେ ନାରୀଠାରୁ ପୁରୁଷ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବା ମତକୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ତାଙ୍କ 'ପ୍ରଣୟିନୀ' କାବ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କର କର୍ମସଖା ହୋଇ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅନୁବାଦ କୌଶଳ ଏବଂ କବିତ୍ୱ ପାଇଁ ପ୍ରଣୟିନୀ କାବ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ଟେନିସନ୍ ଲେଖିଛନ୍ତି

Blow bugle blow, set the wild echoes flying
Blow bugle answer echoes dying dying dying.

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୀଳକଣ୍ଠ ଏହାର ଅନୁସରଣରେ ଲେଖିଛନ୍ତି

ବାଜିଉଠ ଭେରୀ ବାଜରେ ସଘନେ
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଉଠୁ ବିଜନ ବନେ
ସେ ଭେରୀ ନିନାଦ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ
ମିଶିଯାଉ ଗିରି ପୁଳିନ ବନେ ।

ଦାସ ନାଏକ - 'ଦାସ ନାଏକ' ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟିନୀ ପରି ଏକ ଅନୁସରଣ ବା ଅନୁବାଦ କାବ୍ୟ । ଏହା ଟେନିସନ୍‌ଙ୍କ 'ଏନୋକାଡ଼େନ'ର ଆଶ୍ରୟରେ ଲିଖିତ । ଏହାକୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍କଳୀୟ ପାଣିପାଗର ପ୍ରଲେପ ଦେଇ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି କାବ୍ୟର ଭାଷା ସରଳ ଓ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା । ଏମିତି ଘରୋଇ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର କାବ୍ୟରେ ପୂର୍ବରୁ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଲେଖିଛନ୍ତି ''ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ଘେନି ଏ ଦେଶରେ ବହୁତ କିଛି ଲେଖାଯାଇଛି ଓ ଯିବ । ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟ ସାଧାରଣଙ୍କର ଏହାହିଁ ଏବେ ଆଦର୍ଶ ରହିଛି । ମାତ୍ର ଏ କାବ୍ୟରେ ନାରୀର ସ୍ୱଭାବ ସୁନ୍ଦର ସତୀତ୍ୱ ପାଶେ ପୁରୁଷର ସାଧୁ ଓ ସୁକଠୋର ପ୍ରୀତି ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି ସାଧନର ଏକ ନୂତନ ବିଭବ । ତାହାହିଁ ମୋର ଏ କାବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦର ବଢ଼ାଇଥିଲା ।'' ଉଭୟ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୀଳକଣ୍ଠ ନିଜର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଜାତୀୟ ଚେତନା ଓ ସୁରୁଚିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ମାନବଧର୍ମ : ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଏପରି ଅନୁରାଗ ଥିଲା ଯେ, ସେ ପୁରୀ ସଂସ୍କୃତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକ ଉତ୍ସବରେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ କହିଥିଲେ ''ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବଳିଷ୍ଠ ସନାତନ ଧାରା ମରି ନାହିଁ କି ମରିବାର ନାହିଁ । ଯୁଗ ଯୁଗ ବ୍ୟାପୀ ସମସ୍ତ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଓ ଅନୁକରଣ ଭିତରେ ଏହାର ନିର୍ମଳ ଧାରାକୁ ଦେଖି ନୂତନ ଚଳଣିରେ ବିଶ୍ୱ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେବାର ଅଧିକାର ଏବେବି ଓଡ଼ିଆର ଅଛି । ଆଜି (ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ) ଓଡ଼ିଆ ଶରୀରରେ ପରାଧୀନ ନୁହେଁ, ତେଣୁ ଚିନ୍ତା ଓ ଚରିତ୍ରରେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ଦିନ ଆସିଛି ।

ସେ ଏହି ସଭାରେ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ କହିଥିଲେ ''ଉଠ ! ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ । ଜ୍ଞାନ ଓ କର୍ମରେ, ଦର୍ଶନ ଓ ଚରିତ୍ରରେ ଜଗତକୁ ଉଦ୍ଭାସିତ କର ।''

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିର ବିଶ୍ଳେଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସାର୍ବଜନୀନ ଧର୍ମର ମହିମା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରାକ୍-ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଶୂନ୍ୟବାଦ ଏବଂ ଆତ୍ମବାଦ ଏ ଉଭୟର ସମନ୍ୱୟ ଓଡ଼ିଶାର ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତିରେ ହିଁ ଘଟିଛି ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗତର ନାଥ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଜଗତନାଥ ବା ଜଗତପୁରୁଷ ବା ଜଗତସ୍ୱରୂପ । ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ଯାହା ଭଗବଦ୍ ଗୀତାର ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଏହି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ହେଉଛନ୍ତି କ୍ଷର-ପୁରୁଷ ଓ ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷ ।

କ୍ଷର-ପୁରୁଷ ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥ ନିରନ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଜଗତର ପ୍ରତୀକ । ପୁଣି ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷ ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଅପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଜଗତ-ତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରତୀକ ମନୁଷ୍ୟ ବା ପୁରୁଷ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ (Super self or Universal self) ବିଶ୍ୱର ପ୍ରତୀକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଜ୍ଞାନ, ମୈତ୍ରୀ, କର୍ମ ଓ ସାମ୍ୟର ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଛି । ତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ ମାନବର ଜ୍ଞାନ, ସାଧନା ଓ କର୍ମଶୃଙ୍ଖଳାର ବିଗ୍ରହ ମାତ୍ର । ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ବିଶ୍ୱ ମାନବଧର୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାକୁ ମାନବଧର୍ମର ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନବମ ଅଧାୟ

ମହାପ୍ରୟାଣ ଓ ସ୍ମୃତିଚାରଣ

ଦେହାବସାନ - ୧୯୬୭ ନଭେମ୍ବର ୬ ତାରିଖର ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ ଓ ରାଜନୀତି ଜଗତର ଏକ ଅପୂରଣୀୟ କ୍ଷତି ଘଟିଲା । ଏହିଦିନ ଭାରତୀୟ ବୌଦ୍ଧିକ ଆକାଶରୁ ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଚିରଦିନପାଇଁ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଏହି ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଆଉ କେହି ନୁହନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷକ, ସାମ୍ବାଦିକ, ରାଜନୀତିକ, ସଂଗଠକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ବାଗ୍ମୀ-ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ । ତାଙ୍କ ମରଶରୀର ଧୀରେ ଅବଶ ହୋଇ ଆସିଲା । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ସୋମବାର ଅପରାହ୍ଣ ଚାରିଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ସତେଜ

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ । ତାଙ୍କ ଶଯ୍ୟାକୁ ଲାଗି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ପୂଜ୍ୟା ରାଧାମଣି ଦେବୀ । ଶଯ୍ୟାର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ଶୋକାକୁଳ ଡାକ୍ତର ବିକ୍ରମ ଦାସ, କନିଷ୍ଠ ଜାମାତା ଦ୍ୱାରିକାନାଥ ଦାସ, ମଧ୍ୟମ ଜାମାତା ଇଂ. ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଆଡ଼ଭୋକେଟ ଜେନେରାଲ ଶ୍ରୀ ଅଶୋକ ଦାସ, ଶଯ୍ୟା ଚାରିପଟେ ଘେରି ରହିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଓ ପରିବାର । ଖଟ ଗୋଡ଼ତଳେ ବସିଛନ୍ତି- ସେବକ ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦିଶୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଓ ନାଡ଼ି ଧୀରେ ଧୀରେ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ମହାମନୀଷୀ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଅମର ଆତ୍ମା, ମରଦେହ, ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ବନ୍ଧୁ, ସଖା ଏବଂ ସହକର୍ମୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ ହେଲା ।

ପିତାମାତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ମହାଦେବ (ବାଲିଆ ନୀଳକଣ୍ଠ)ଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ମହାଦେବଙ୍କ ପୁଣ୍ୟତିଥି ସୋମବାର ଦିନ (ଗହ୍ମାପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପୂର୍ବରାତ୍ରିରେ) ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ମହାଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗଣେଶ ଓ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ପରି ସୁପଣ୍ଡିତ ଓ ମହାସଂଗ୍ରାମୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦେଶ ଓ ଜାତିକୁ ଉନ୍ନତିର ମାର୍ଗ ଦର୍ଶାଇ ସେହି ସୋମବାର ଦିନ ସମସ୍ତ ଜାତିକୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ତାଙ୍କ ବିୟୋଗ ଖବର ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ବାଲ୍ୟସାଥୀ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ସୋମେଶ୍ୱରପୁରର ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର କଟକରୁ ରୋଗଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିଆସି ତାଙ୍କ ଶରୀରକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇ ବାଷ୍ପାକୁଳ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ- 'କଣ୍ଠ ! ତୁ ମୋତେ ଠକିଦେଲୁ । ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଯିବା ବୋଲି କହିଥିଲୁ ଏବେ ଆଗ ଚାଲିଗଲୁ ।'

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳ ଶ୍ମଶାନରେ ଶେଷକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିବାର ଖବର ଶୁଣି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚସଖାରୁ ଅନ୍ୟତମ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସ କହି ପକାଇଲେ ''କଣ୍ଠ ! ତୁ ସେଠାରେ ମୋ ପାଇଁ ଟିକିଏ ଜାଗା ରଖିଥିବୁ ।'' ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ କଣ୍ଠ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାକୁ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୁରୁ ଓ ଅଭିଭାବକ ।

ଶେଷ ଦର୍ଶନ - ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତିରୋଧାନବାର୍ତ୍ତା ପବନ ବେଗରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଖେଳିଗଲା । ଅପରାହ୍ଣ ଚାରିଟାରେ ତାଙ୍କର ତିରୋଧାନ ଘଟିଲା । ସେ ଖବର ପାଇଁ ଅଲ୍‌ଇଣ୍ଡିଆ ରେଡ଼ିଓ ପାଞ୍ଚଟା ସମୟରେ ପ୍ରଚାର କରିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାସାରା ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ରେଡ଼ିଓ ଓ ଲୋକମୁଖରୁ ସେହି ଦାରୁଣ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ଶତ ଶତ ଲୋକ ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦଳ ନିର୍ବିଶେଷରେ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଶେଷଶଯ୍ୟା ନିକଟକୁ ଧାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଅଧ୍ୟାପକ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାଏ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମରଶରୀରକୁ ନିର୍ନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁରହି ମୂକ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରମ ଉପାସକ ଆଡ଼ଭୋକେଟ ମଧୁସୂଦନ ମହାନ୍ତି ପିତୃହରା ବାଳକପରି ଭାବବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ ତଳ ଚଟାଣରେ ଗଡୁଥାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ଦୁଃଖଭରା ଚିତ୍ତରେ ଏପଟ ସେପଟ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି । ଲୋକଙ୍କର ଭିଡ଼ ଓ ଦର୍ଶନପାଇଁ ଅକୁଣ୍ଠ ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିନ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶରୀରକୁ ରଖାଯିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାସିମଡ଼ା ନ କରିବାପାଇଁ ଶେଷରେ ସ୍ଥିର ହେଲା । ସମାଜ ସଂପାଦକ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନ କରି ତାଙ୍କ ଶବକୁ ସମାଜ ଗାଡ଼ିରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବକୁଳ ବନକୁ ନେଇ ସତ୍କାର କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିବାବେଳେ ବାରବାଟୀ ଷ୍ଟାଡିୟମରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଉପମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି ରେଡ଼ିଓରୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ସେଠାରୁ ସିଧା ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ନେତୃବୃନ୍ଦଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନ (ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମରଶରୀର ନିକଟରେ) । ବାମରୁ- ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସ, ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେଓ, ଶ୍ରୀ ପବିତ୍ର ମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୀ ସୂରଯମଲ୍ଲ ସାହା (ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସିଣ୍ଡିକେଟ ସଦସ୍ୟ)

ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପାଟନା ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେଓ, ଉପମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ପବିତ୍ର ମୋହନ ପ୍ରଧାନ, ପୂର୍ବତନ ବାଚସ୍ପତି ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସବୁ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ନେତା, ବହୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାହିତ୍ୟିକ ଏବଂ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନର କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଗୁରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ମରଶରୀର ଉପରେ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରି ତାଙ୍କର ଅମର ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି ପାଇଁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଜଣାଇଲେ ।

ଜାତୀୟ ଶୋକ ପାଳନ - ଜୀବନରେ ନୀଳକଣ୍ଠ କୌଣସି ସରକାରୀ ଉଚ୍ଚପଦବୀରେ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତମ ନିର୍ମାତା ଦେଶ ଏବଂ ଜାତିର ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ ଥିବାରୁ ଜାତୀୟ ସରକାର ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମରଶରୀରକୁ ଜାତୀୟ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯିବାପାଇଁ ଘୋଷଣା କଲେ । ସେହିପରି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ମିଲିଟାରୀ ପୋଲିସ ବାହିନୀର ଏକ ଦଳ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାସଭବନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେମାନେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମରଶରୀରକୁ ସେମାନଙ୍କ ଶବ-ଶିବିକାରେ ରଖି ଏକ ବିରାଟ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଗହଣରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ବାସଭବନରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ୮ଟା ସମୟରେ ପ୍ୟାରେଡ୍ କରି ଶବ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଜାତୀୟ ଶୋକପାଳନ । ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବିରାଟ ଶୋକସଭା । ସରକାରଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି । ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେଓ ଭାଷଣ ଦେଉଛନ୍ତି ।

କଟକ ସହର ପରିକ୍ରମାବେଳେ ରାସ୍ତା ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଗଣିତ ନରନାରୀ ଠିଆହୋଇ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଶବ-ଶିବିକା ଉପରକୁ ପୁଷ୍ପବର୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଛକମାନଙ୍କରେ ବହୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କ ମରଶରୀରରେ ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରାଯାଉଥିଲା । କଟକ ପରିକ୍ରମା ପରେ ଶବ-ଶିବିକା ଭୁବନେଶ୍ୱର ପରିକ୍ରମା କଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ବିଧାନସଭା ଓ ସଚିବାଳୟ ସମ୍ମୁଖ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପୋଲିସ ବାହିନୀ ଶୋକ-ସଙ୍ଗୀତ ଗାନକରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ଶବ-ଶିବିକା ସତ୍ୟବାଦୀ ଅଭିମୁଖେ ଗତି କରିବା ସମୟରେ ସେହି ଶୀତରାତିରେ ହଜାର ହଜାର ଶୋକାକୁଳ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କ ଶେଷ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ରାସ୍ତା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରାମରୁ ଆସିଥିବା ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦଳ ସବୁ ଠାଆକୁ ଠାଆ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ରାତ୍ରି ଚାରିଟା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଶବ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ତାଙ୍କର କର୍ମସ୍ଥଳୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟ ନିକଟ ପଞ୍ଚସଖା ଶ୍ମଶାନରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ତାଙ୍କ ନିଜ ଗ୍ରାମ ଓ ପାଖଆଖ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଶତ ଶତ ଲୋକ ଆସି ଆଗରୁ ସେଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ । ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର ଓ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନକାରୀ ସରକାରୀ ତୋପ ଧ୍ୱନି ସହିତ ତାଙ୍କ ମରଶରୀରରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଅଶୋକ ଦାସ ମୁଖାଗ୍ନି ଦେଲେ ।

ପରଦିନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଏକ ବିରାଟ ଶୋକସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଗତ ଆତ୍ମାପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଜଣାଇ ଦଶଦିନ ଧରି ଶୋକପାଳନ କରାଯିବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉପରେ ଉଡୁଥିବା ଜାତୀୟ ପତାକାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧନମିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଦଶଦିନ ଧରି ଶୋକବାର୍ତ୍ତା ଓ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଜାତୀୟକବି ବୀରକିଶୋର ଏକ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କବିତା ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ସ୍ମୃତିଚାରଣ - ବକୁଳ ବନ ପଞ୍ଚସଖା ସ୍ମୃତିପୀଠରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କୁ ସମାଧି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ପରେ ସେହି ଶ୍ମଶାନରେ ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥିଲା । ଆକାଶରେ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳ ବିରାଜୁଥିଲା ପରି ଓ ସେଠାରେ ସପ୍ତଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗୁରୁ ବଶିଷ୍ଠ ତାରକାଙ୍କ ତଳେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ତାରକା ରହିଥିବାପରି ଏବେ ସେଠାରେ ସତ୍ୟବାଦୀର ସପ୍ତ ସାଧକଙ୍କ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ଗଢ଼ାହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୁରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମାଧିମନ୍ଦିର ପଛରେ ସହଧର୍ମିଣୀ 'ମା' ରାଧାମଣି ଦେବୀଙ୍କ ନାମଫଳକ ରହିଛି । ସଂଗ୍ରାମୀ ରାଧାମଣି ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ପୁରୀରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲାବେଳେ କହିଥିଲେ ପୁରୀର ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ମୋପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ନୁହେଁ । ମୋ ଶବକୁ ନେଇ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସମାଧି ପଛରେ ଦାହ କରିବ । ମୋପାଇଁ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିରର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କରି ପାଖରେ ରହିବି । ତାହାହିଁ ମୋର ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତ୍ୟବାଦୀ ପଞ୍ଚସଖା । ମଝିରେ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ, ବାମପଟେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ । ଡାହାଣପଟେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ।

ନବଉତ୍କଳ ପ୍ରଗତିର ବାର୍ତ୍ତାବହ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଦେଶସେବୀ ନବଉତ୍କଳ ନିର୍ମାତା ବକୁଳବନର ପଞ୍ଚସଖା ଓ ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ ସାଥୀ ସାଧକଙ୍କର ସମାଧି ମନ୍ଦିର ସେହି ଶ୍ମଶାନକୁ ଏବେ ଏକ ପୁଣ୍ୟପୀଠରେ ପରିଣତ କରିଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧ - ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ।
୨ - ଉତ୍କଳଗୁରୁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର (ପଛରେ ରାଧାମଣିଙ୍କ ସ୍ମୃତିଫଳକ)
୩ - ଋଷିପ୍ରତିମ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାସଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର
୪ - କବି ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର
୫ - ଐତିହାସିକ ପଣ୍ଡିତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ।
୬ - ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହକର୍ମୀ ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ୧୮୮୪-୧୯୩୭
୭ - ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ କନିଷ୍ଠତମ ସହକର୍ମୀ ପଣ୍ଡିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର- ୧୮୯୪-୧୯୫୭

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ମୃତି ମନ୍ଦିର । ପଞ୍ଚସଖା ସ୍ମୃତିପୀଠ-ସତ୍ୟବାଦୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ସ୍ମୃତିସମିତି ଗଢ଼ାଯାଇ ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ସମିତି ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଓ ବାର୍ଷିକସ୍ମାରକୀ ବକ୍ତୃତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଏକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ନଗରୀ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ସାମନାରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ପୂଜ୍ୟା ରାଧାମଣି ଦେବୀ । (ପରେ ସେହି ମନ୍ଦିର ପଛରେ ହିଁ ରହିଗଲେ)

Digitized by srujanika@gmail.com

`କଲିକତା ମହାନଗରୀରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଏକ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, ସତ୍ୟବାଦୀ ବସ୍ୱୋଣରେ ପଞ୍ଚସଖା ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସରକାରଙ୍କ ସହାୟତାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ବନବିଦ୍ୟାଳୟର ପୁରାତନ ଛାତ୍ରସଂସଦ ତରଫରୁ ସ୍କୁଲ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଫଳକ ସହିତ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ତାର ଗୁରୁ ସ୍ମୃତି କମିଟି ତରଫରୁ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ଜନ୍ମପୀଠରେ ଏକ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଭାରତର ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ଐତିହାସିକ ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟପାଳ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ନାଥ ପାଣ୍ଡେଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ସେ କହିଥିଲେ 'ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚାରଣ ହିଁ ଜାତିକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରେ ।

ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପରେ ତାଙ୍କର ଏକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଭାରେ ଉତ୍କଳ କେଶରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ କହିଥିଲେ- ''ନୀଳକଣ୍ଠ ଜଣେ ଯୁଗସ୍ରଷ୍ଟା । ସେ ଅବାଟରେ ନୂତନ ବାଟ ଫିଟାଇବା ଲୋକ । ଆମେ ଶଗଡ଼ ଗୁଳାରେ ଯିବାଲୋକ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ବାଟରେ ଆମେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନ ପାରି ତାଙ୍କର ବିରୋଧ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲୁ । ସୁଖର କଥା, ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ପରେ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବେଶ୍ ମହନୀୟ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ମରଣୋତ୍ତର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ପାଇଲେ । ଅଥଚ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ତାଙ୍କୁ କମ୍ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶ ଦେଇ ଗତି କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଏକ ପରିଚିତ ଉକ୍ତି ରହିଛି- ପ୍ରତିକୂଳ ପରିବେଶରେ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଫୁଟିଉଠେ- ଏହା ବହୁ ପରିମାଣରେ ନୀଳକଣ୍ଠଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com